

MISJONSHØGSKOLEN

DE EVANGELISKE KIRKENE I MAKEDONIA I MØTE MED
NASJONAL IDENTITET

En kvalitativ intervjuundersøkelse av makedonere og albaneres tilnærming til
de evangeliske kirkene i landet og kirkenes respons på denne

MASTEROPPGAVE I GLOBALE STUDIER
30- MATH

av

SOLVEIG HEGDAL

STAVANGER

MAI 2014

FORORD

”Av og til tror vi at det vi gjør, bare er en dråpe i havet. Men havet ville vært mindre uten den dråpen.” – Mor Teresa

Når du går gjennom gatene i sentrum av Skopje er en av de mange statuene du støter på statuen av dama fra Skopje med albanske røtter og katolsk bakgrunn, Agnes Gonxha Bojaxhui, for de fleste best kjent fra sitt arbeid i India som Mor Teresa. Hun er ikke Skopjes største stolthet, om det har med etnisk eller religiøs bakgrunn å gjøre kan sikkert diskuteres, men den lille damen har mange ord som ikke bare treffer en indisk kontekst. I mine egne vandringer i Skopje har minnet og ordene fra Mor Teresa inspirert meg mange ganger, til å ta fatt på noe som kanskje virker lite, men som likevel kan få betydning. I den store sammenheng kan det virke som en masteroppgave bare er en dråpe i havet, og i denne prosessen har det noen ganger opplevdes sånn – feltet er så stort, så omfattende og inneholder så mye.

Takk til alle som har motivert meg til å bidra til det ”store havet”. Takk til venner og bekjente i Makedonia som har introdusert meg for nye kulturer, nye problemstillinger og en enorm gjestfrihet. Takk til både de som har hjulpet meg i arbeidet med å finne informanter og de som sa ja til å stille som informanter. Uten dere hadde ikke denne oppgaven blitt det den har blitt.

Kari Storstein Haug, tusen takk for strukturert og god veiledning. Jeg har satt utrolig stor pris på ditt engasjement, dine gode råd og tilbakemeldinger i hele denne prosessen. I tillegg vil jeg takke andre studenter og ansatte på Misjonshøgskolen for noen engasjerende og lærerike studieår. Jeg ser tilbake på årene med stor takknemlighet for alt jeg har lært.

Takk til Sentrumkirken Sandnes som både har inspirert til og tilrettelagt for at jeg kunne gjennomføre dette prosjektet. Særlig takk til pastor Per Eivind Kvammen.

Jeg kjenner meg heldig som hele perioden har hatt familie og svigerfamilie som har oppmuntret og heiet på meg, tusen takk! Så en enorm takk til min kjære og positive mann, Marius, som har vært en uvurderlig støtte på alle stadier av prosessen – ubeskrivelig... Takk!

Sandnes, 14. mai 2014

Solveig Hegdal

Innholdsfortegnelse

FORORD	3
1. INNLEDNING	7
1.1 Tematikk.....	7
1.1.1 Motivasjon til forskningen	9
1.2 Forskningsoversikt	9
1.2.1 Tematikken i annen litteratur	10
1.2.2 Annen empirisk forskning.....	10
1.2.3 Min forskning.....	14
1.3 Analyseenhet og problemstilling	14
1.3.1 Begrepspresisering av problemstillingen	15
1.3.2 Avgrensing	15
1.4 Oppgavens oppbygging og struktur.....	16
2. TEORETISKE OG TEOLOGISKE PERSPEKTIVER.....	17
2.1 Religion og identitet.....	17
2.1.1 Identitet.....	17
2.1.2 Religionssosiologiske perspektiver	18
2.1.3 Religion som kilde til identitet	20
2.1.4 Teori om rase og etnisitet.....	21
2.1.5 Anvendelse av teori om religion og identitet i oppgaven.....	22
2.2 Nasjonalisme	22
2.2.1 Nasjonalistisk retorikk hos Calhoun.....	23
2.2.2 Nasjonalisme og identitet	23
2.2.3 Nasjonalisme og religion.....	24
2.2.4 Anvendelse av teori om nasjonalitet i oppgaven.....	25
2.3 Omvendelsesteori.....	25
2.3.1 Omvendelse – definisjon og kontekst	25
2.3.2 Omvendelse, modernisme og nasjonsbygging	26
2.3.3 Lewis Rambo: En prosessorientert modell.....	27
2.3.4 Anvendelse av teori om omvendelse i oppgaven	28
2.4 Teologiske perspektiver.....	29
2.4.1 Miroslav Volf: Identitet, annerledeshet og forsoning	29
3. METODE.....	31
3.1 Kvalitativ feltforskning	31

3.1.1 Det kvalitative intervjuet	31
3.1.2 Intervjuguide	31
3.1.3 Intervjusituasjonen	32
3.2 Informanter	33
3.3 Feltarbeidet	36
3.4 Metoder for analyse av materiale.....	36
3.5 Etske refleksjoner	37
3.5.1 Forskerrollens etiske utfordringer	38
3.6 Forskningens kvalitet	39
3.6.1 Reliabilitet og validitet	39
4. PRESENTASJON AV DATA.....	40
4.1 Informantenes etniske og religiøse bakgrunn	40
4.1.1 Oversikt over informantene.....	41
4.2 Innbygger i Makedonia – identitet og religion.....	41
4.2.1 Identitet som makedoner	42
4.2.2 Identitet som albaner	47
4.3 Forholdet til den evangeliske kirke i Makedonia.....	50
4.4 Konvertering – tilnærming og reaksjoner.....	52
4.4.1 Hvordan tilnærme seg mennesker som ikke tilhører en evangeliske kirke?	52
4.4.2 Årsaker til at mennesker blir med i en evangelisk menighet	53
4.4.3 Reaksjoner	54
4.5 Et fellesskap med makedonere og albanere sammen?	57
4.5.1 Forholdet til ”de andre”	58
4.5.2 Samme fellesskap? – utfordringer og meninger.....	61
5. ANALYSE OG DRØFTING.....	65
5.1 Nasjonal identitet.....	65
5.1.1 Sammenfallende nasjonal identitet og etnisitet.....	66
5.2 Religion som identitetsmarkør	68
5.3 Å defineres innenfor eller utenfor: de evangeliske kirkene og identitet.....	69
5.3.1 De evangeliske kirkene i møte med nasjonal identitet hos makedonere	69
5.3.2 De evangeliske kirkene i møte med nasjonal identitet hos albanere	73
5.4 De evangeliske kirkene som flerkulturelle fellesskap.....	77
5.4.1 Makedonere og albanere i samme fellesskap – hindringer og muligheter	77
5.4.2 Teologiske perspektiver: Tilgivelse og omfavnelse.....	80
6. OPPSUMMERENDE REFLEKSJONER.....	82
6.1 To hindringer knyttet til spørsmålet om identitet	82

6.1.1 Hinder i spørsmålet om nasjonal identitet.....	82
6.1.2 Hinder i spørsmålet om en felles identitet på tvers av etnisitet.....	83
6.2 Veien videre for de evangeliske kirkene	83
6.2.1 Bli mer synlig byen	83
6.2.2 Skape en sterk tilhørighet.....	84
6.2.3 Rom for å være ortodoks og evangelisk på samme tid.....	84
6.2.4 Kulturvalg og sosiale agenter	85
6.3 Videre forskning	86
PRIMÆRKILDER	87
LITTERATUR.....	88
VEDLEGG 1: INFORMASJONSSKRIV	91
VEDLEGG 2: INTERVJUGUIDE.....	92
Vedlegg 2.1: Intervjuguide – “vanlige” makedonere	92
Vedlegg 2.2: Intervjuguide – evangeliske makedonere	95
Vedlegg 2.3: Intervjuguide – “vanlige” albanere.....	98
Vedlegg 2.4: Intervjuguide – evangeliske albanere	101
Vedlegg 2.5: Intervjuguide – pastorer/ledere.....	104

1. INNLEDNING

1.1 Tematikk

Balkan har med jevne mellomrom fått Europas øyne rettet mot seg. Med en historie full av lidenskap, kamp og krig er området kanskje mest kjent for sine uroligheter. I historiebøkene får Balkan en sentral, men kompleks, rolle når europeisk historie skal gjøres rede for. I kartbøkene har man i perioder knapt rukket å trykke et kart før det har måtte revideres på nytt. De senere årene har det også blitt vekket en større interesse for menneskene og kulturen der, en kultur som vel heller bør betegnes som multikulturell. Selv om området for få tiår tilbake var samlet under staten Jugoslavia, er det som møter oss i dag et mylder av nasjonaliteter, folkegrupper, språk og ulike kulturer.¹ Kulturer med røtter og tradisjoner som strekker seg hundrevis av år tilbake i tid, og som heller ser ut til å ha styrket seg enn svekket seg med årene under felles styring og stat. Historiske, tradisjonelle og kulturelle røtter er noe folk har vendt tilbake til i den nasjonsbyggingen som har funnet sted etter kommunismens fall på begynnelsen av 90-tallet. Et av elementene som kanskje overrasker i denne nasjonsbyggingen er religion. Ved første øyekast kan det nemlig se ut som årene med kommunisme har satt sitt preg på folket og at religion for lenge siden har utspilt sin rolle, men når man kommer litt tettere på ser man hvor nært tilhørighet til religion henger sammen med identitets- og nasjonalitetsspørsmålet – et spørsmål som er veldig viktig for folkeslagene på Balkan. Denne oppgaven fokuserer på områder innenfor dette i det vi plasserer oss i Republikken Makedonia², fra nå av kalt Makedonia.

Makedonias innbyggere består, som de fleste andre land på Balkan, av flere folkegrupper.³ De to største gruppene er makedonere og albanere, hvor majoriteten, ca 64 %, er makedonere og hvor albanere utgjør en stor minoritet med ca en fjerdedel av den totale

¹ Jugoslavias oppløsning begynte i 1991 og førte til konflikter i flere av landene tidlig på 90-tallet. Disse landene er et resultat av oppløsningen: Bosnia-Hercegovina, Kroatia, Republikken Makedonia, Slovenia, Serbia, Montenegro og Kosovo. Se også: Store norske leksikon "Jugoslavias Historie"; tilgjengelig på http://snl.no/Jugoslavias_historie; besøkt 1. mai 2014.

² Både grekerne og makedonerne mener at de har retten til å bruke navnet og identifisere dem selv med Makedonia. Hellas nektet derfor å anerkjenne staten Makedonia, men godtok i 1995 staten under navnet "Den tidligere jugoslaviske republikken Makedonia" (eng. forkortelse FYROM), og er det offisielle internasjonale navnet. Konflikten med Hellas er likevel pågående. Mer om konflikten se: Svein Mønnesland, *National Symbols in Multinational States: The Yugoslav Case* (Oslo: Syppress forl., 2013), 287-304.

³ Makedonia har i overkant av 2 millioner innbyggere, og består hovedsakelig av makedonere, albanere, tyrkere, romfolk og serbere. Se: Globalis "Makedonia"; tilgjengelig på <http://www.globalis.no/Land/Makedonia>; besøkt 1. mai 2014.

befolkningen. Det er disse to folkegruppene som vil få oppmerksomheten i denne oppgaven, og også forholdet disse imellom. Makedonerne er tradisjonelt ortodokse kristne og albanerne muslimer, og det har så langt vært få andre dominerende trossamfunn i landet da identitet synes å være sterkt knyttet til de to nevnte. Selv om protestantismen kom til Makedonia allerede på 1800-tallet ble den nesten helt borte under tiden med kommunismen, men har nå etter kommunismen hatt et økende antall tilhørende.⁴ Samtidig er de evangeliske kirkene lite kjent blant folk, og det kan virke som det er liten åpenhet for å bli med i et slikt fellesskap. Dette skyldes blant annet den sterke koblingen som finnes mellom religion og identitet som er nevnt, og det kan virke som identitetsspørsmålet er et hinder for å slutte seg til et evangelisk fellesskap. Nye evangeliske fellesskap er altså startet, men få har sett nærmere på hvilken plass og rolle de evangeliske kirkene har i dagens Makedonia. Studier rundt hvilken grad disse får en plass i samfunnet, hvilke innbyggere som opplever en tilhørighet til disse fellesskapene og hvordan kirkene kan være en positiv samfunnsaktør, også med tanke på et flerkulturelt landskap da de evangeliske kirkene i utgangspunktet ikke er etnisk delte, er av interesse å se nærmere på. Mitt forskningsproblem har jeg med bakgrunn i dette formulert som følgende: ***"I hvilken grad er identitetsspørsmålet et hinder for makedonere og albanere for å komme til tro og bli en del av fellesskapet i de evangeliske kirkene i Skopje, og hvordan skal kirkene forholde seg til dette?"*** Hvordan denne problemstillingen skal belyses og arbeides med beskrives mer inngående senere i kapitlet.

Den overordna problemstillingen har en missiologisk karakter, men det vil være relevant å også bruke religionssosiologiske og mer generelle sosiologiske perspektiver når tematikken skal belyses. Religionssosiologisk vil det være relevant å se på hvordan religion er en identitetsbærer, og hvordan dette i så fall preger et samfunn hvor religionspraksis på den andre siden er stadig mer fraværende. Her er det interessant å se hvordan religion kan være en av faktorene som opprettholder skiller mellom folkegrupper i samme land, og hvordan dette preger samhandlingen og møtene mellom disse gruppene, i denne sammenheng makedonere og albanere. Missiologisk har det en relevans for hvordan man planter nye kirker og hvordan man møter og etablerer seg i nye kulturer, og også hvordan man forholder seg til tidligere og gjeldende religionspraksis. Fra dette perspektivet har man tidligere sett lite på Balkan, og det er derfor få verktøy de evangeliske menighetene kan benytte som er spesifikke for området. Det vil også være et viktig tema med tanke på å skape forsoning og dialog i et område som i århundrer har vært preget av hat, strid og krig.

⁴ Ruzica Cacanaska, "The Emergence and Development of Protestantism in Macedonia," *Religion, State & Society* 29, (2001): 115-119.

1.1.1 Motivasjon til forskningen

Min motivasjon til forskningen er flersidig:

I) Faglig: Det har blitt gjort lite forskning på dette feltet tidligere. Da tenker jeg særlig på det som omhandler de evangeliske kirkene i møte med nasjonal identitet og religion. I tillegg er det få, eller ingen, som har sett på muligheten eller effekten av å prøve forene ulike etniske grupper i et kristent fellesskap, og om og hvordan man eventuelt kunne få til dette. Som nevnt vil denne forskningen spre seg over flere fagfelt da oppgaven tar høyde for å belyse noe som er svært sammensatt.

II) Praktisk teologisk: Forskningen vil kunne ha stor betydning for de evangeliske menighetene som finnes på Balkan. Kanskje vil oppgaven kunne bidra som et redskap og utgangspunkt til å arbeide fram nye strategier. Forskningen vil også være av interesse for menigheter og misjonsorganisasjoner som samarbeider med disse fra utenfor Balkan. Misjonærer jeg har vært i kontakt med sier dette er aktuelle tema som de vil kunne ha nytte av og venter spent på resultatet. Disse har også gitt uttrykk for at dette er vanskelige tema å ta opp med folk selv, særlig blant den albanske delen av befolkningen. En forskning på dette kan være en mulig hjelp til de som jobber blant disse gruppene.

III) Personlig interesse: Min interesse kommer etter flere besøk til Makedonia. Særlig har spenningen mellom religion, identitet og de ulike etniske gruppene, fanget min oppmerksomhet. Det å høre folks egne beskrivelser av folk de bor side om side med, men ikke kjenner, har gjort inntrykk og skapt en nysgjerrighet til å finne ut hva mer som ligger bak disse forutinntatte meningene om "de andre" – det seg være folk fra andre folkegrupper eller mennesker som tilhører en annen religion eller trosretning enn en selv. Mine besøk til Makedonia har vært relatert til jobbsammenheng, det vil si reiser med Sentrumkirken Sandnes, hvor jeg er ansatt, for å bidra på ulike måter til vårt misjonsarbeid. Sentrumkirken samarbeider med flere misjonærer og kirker på hele Balkan. En utfordring som møter disse menighetene er folks sterke religiøse identitet knyttet til etnisitet. Det er spørsmål rundt dette som interesserer meg og danner grunnlaget for mitt forskningsprosjekt.

1.2 Forskningsoversikt

For å plassere denne forskningen inn i en sammenheng ønsker jeg her å kort presentere tematikken med tanke på hva som er gjort tidligere på feltet i Balkan og da særlig Makedonia, hvilke problemstillinger som er mer eller mindre belyst og hvilke områder det er behov for videre forskning på.

1.2.1 Tematikken i annen litteratur

Religionsfaktoren i forhold til nasjonal identitet på Balkan er en tematikk som blir belyst av flere. Boka, *Religious quest and national identity in the Balkans*, av Hawkesworth, Heppel og Norris⁵ tar for seg noen av de store historiske linjene i forhold til dette, og hvordan forhistorien og identiteten er knyttet sammen. De betegner blant annet islam på Balkan som *en måte å leve på*, og noe som derfor er sterkt knyttet opp mot kulturen: "that for Balkan Muslims, religion is a way of life, an attitude of mind and mark of identity, rather than a creed or a dogma."⁶ Du vil derfor ikke nødvendigvis møte teologiske begrunnelser hos folk når de skal forklare hvorfor de tilhører eller skal beskrive sine religion. Noe av det samme finner vi i Albert Doja sin forskningsartikkel som tar for seg konvertering i et historisk perspektiv. Han beskriver det å tilhøre en religion som å tilhøre et sosialt nettverk, og mener det både for kristne og muslimer er mer snakk om kultur enn religiøs overbevisning. Religion blir derfor en kollektiv identitet, og han presenterer begrepet *balkanisme*, noe han blant annet beskriver som en nasjonalistisk religiøs diskurs.⁷ Mye litteratur beskriver situasjonen, men noen få setter også lys på hva som må til for en eventuell forandring. Paul Mojzes etterlyser for eksempel en interreligiøs⁸ dialog i Makedonia og beskriver forholdet mellom makedonere og albanere som en tidsinnstilt bombe.⁹ Han mener de religiøse lederne har et ansvar i å hjelpe neste generasjon å se framover i stedet for bakover i det han hevder det tilbakevendende fokus på historien ødelegger for en fredelig framtid i Makedonia.¹⁰ Det kan likevel se ut som vi ikke kommer utenom historien når vi skal belyse denne tematikken, i alle fall om vi skal forstå den, derfor ser jeg også den historiske og deskriptive litteraturen som viktig for å sette oppgaven inn i en mest mulig riktig kontekst. Dette viser også at religion ikke kan sees på isolert innenfor dette temaet, men må settes inn i en større sammenheng.

1.2.2 Annen empirisk forskning

Det har vært noe krevende å få en oversikt over tidligere forskning på feltet. Noe av dette skyldes språkutfordringer, da det i Makedonia er vanskelig å få tilgang og oversikt over litteratur uten å kunne språket. Bibliotek og arkiv er organisert annerledes enn her, og man

⁵ Celia Hawkesworth, Muriel Heppel, og Harry Norris, *Religious Quest and National Identity in the Balkans* (Basingstoke: Palgrave, 2001).

⁶ *Religious Quest and National Identity in the Balkans*, xi.

⁷ Albert Doja, "Instrumental Borders of Gender and Religious Conversion in the Balkans," *Religion, State & Society* 36, (2008): 55-56.

⁸ Paul Mojzes, "How Interreligious Dialogue Can Contribute to a Brighter Future for Macedonia," *Journal of Ecumenical Studies* 39, (2002): 3.

⁹ "Into the Inferno? Rage and Fear in Macedonia," *Christian Century* 118, (2001): 22.

¹⁰ "How Interreligious Dialogue Can Contribute to a Brighter Future for Macedonia," 5-6.

må vite konkret hva man er ute etter for å få tak i litteratur, noe jeg selv fikk erfare på mitt besøk til nasjonalbiblioteket i Skopje. Oversikten her vil være begrenset av min tilgang, men jeg tror jeg har dannet meg en nokså god oversikt av hva som finnes på feltet. Noe annen forskning som er gjort retter seg inn mot deler av forskningsspørsmålet, og jeg vil her presentere kort noe av det jeg mener har mest relevans for mitt prosjekt.

1.2.2.1 National Symbols in Multinational States: The Yugoslav Case¹¹

Svein Mønnesland som er forsker ved Universitetet i Oslo har skrevet flere bøker om kulturen og historien på Balkan. Hans siste bok om nasjonale symboler, som har hatt utgivelse underveis i denne forskningsprosessen, tar for seg noen av de utfordringene som man finner i Makedonia med at flere etniske grupper bor i samme stat og har derfor kommet som et viktig bidrag. I land med flere betydelige etniske grupper får man det som Mønnesland kaller en *multinasjonal stat*: "When a plural state consists of more than one nation, in the sense of an ethnic group of considerable size and with a definite identity, such a state may be called multinational."¹² Han sier også at slike stater vil møte utfordringer med å finne en felles identitet. Boka tar for seg hvordan nasjonale symboler er koblet med en nasjonal identitet og ofte er med og skaper bevissthet i forhold til tilhørighet.¹³ Et av disse symbolene har i flere av landene i det tidligere Jugoslavia vært og er religion, og noen steder blitt det viktigste nasjonale symbolet. Slike steder har det etniske, eller nasjonale skillet, blitt basert på religiøse skiller.¹⁴ Disse religiøse symbolene kan noen ganger se ut som de har en større nasjonal dimensjon enn religiøs, og Mønnesland synes også å se at denne bruken av religiøse symboler politisk er noe som er framprovosert av moderne nasjonalisme.¹⁵

Mønnesland forsøker i boka å tegne opp et historisk bilde over forholdet mellom albanere og makedonere i Makedonia fram til i dag. De etniske spenningene mellom albanere og makedonere har gjort seg særlig gjeldende etter uavhengigheten i 1991.¹⁶ Man måtte velge hvilke symboler som skulle brukes i den nye staten og hvor uenighetene om dette har vært mange, konfliktfylte og pågår enda: "In early 2013, violent protest occurred in Skopje, which

¹¹ Mønnesland, *National Symbols in Multinational States: The Yugoslav Case*.

¹² *National Symbols in Multinational States: The Yugoslav Case*, 12.

¹³ *National Symbols in Multinational States: The Yugoslav Case*, 8-9.

¹⁴ *National Symbols in Multinational States: The Yugoslav Case*, 257.

¹⁵ *National Symbols in Multinational States: The Yugoslav Case*, 258-264.

¹⁶ Jenny Engström som også har skrevet en artikkel om dette mener at spenningene mellom albanere og makedonere skyldes at albanere opplevde den nye konstitusjonen som et tap for egne rettigheter og fordelaktig for makedonere. Heller ikke en avtale i 2001, The Framework Agreement, har løst problemene; Jenny Engström, "Multi-Ethnicity or Bi-Nationalism? The Framework Agreement and the Future of the Macedonian State," *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, (2002): 2-19.

showed that there is still a clash of two ethnic identities and two nationalisms.”¹⁷ På grunn av at disse to gruppene tilhører to religioner er også staten *multikonfesjonell*. Den ortodokse kirke har blitt et viktig symbol for makedonerne, noe som igjen har kommet i konflikt med albanernes muslimske tradisjon. Utfordringen handler om å finne noen felles symboler som kan deles av alle. Det kan virke som om det blant albanerne fremdeles lever en gammel drøm om å en dag forenes med alle albanere i en stor stat, *Greater Albania*, og at det finnes krefter blant albanere i Makedonia som har dette som mål.¹⁸

Bildet Mønnesland gir av forholdene i Makedonia er nyttige i forhold til at det gir noe å plassere denne forskningen i sammenheng med, og man kan på noen områder se om funnene er sammenfallende med dette. Måten han blant annet bruker begrepene nasjon og etnisitet vil kunne være med og gi en forståelse av hvordan disse kan oppfattes og brukes.

1.2.2.2 Religion and Nation according to Muslim and Christian Leaders in Albania¹⁹

Cecilie Endresen har gjort en empirisk forskning i Albania som ligger til grunn for hennes doktoravhandling, *Is the Albanian's Religion really Albanianism? Religion and Nation according to Muslim and Christian Leaders in Albania*. Det vil kunne være store forskjeller på albanere bosatt i Makedonia og de i Albania. Likevel er det elementer her som vil gi perspektiv til forhold også utenfor Albania. Det Endresen særlig fokuserer på er forholdet mellom nasjon, videre nasjonalisme, og religion. Hun tar i bruk av Craig Calhoun sine teorier rundt *nasjonalisme*, et begrep jeg vil komme tilbake til, som også eksemplifiserer dette med blant annet nasjonsbyggingen i tidligere Jugoslavia.²⁰ Det som gjør Endresens forskning interessant for dette prosjektet er at hun tar opp hvordan dette forholdet er med som en viktig faktor i folks identitet, og hun har sett på religionenes symbolske rolle i nasjonsbyggingen: ”In Balkan countries where ethnic boundaries are parallel to religious ones, such as in Bosnia-Herzegovina, Kosovo, and Macedonia, the creation of visible architectonic religious markers has been used or perceived as a way of giving a territory a particular ethnic character.”²¹

Endresen har gjort sin forskning med de geistlige/presteskapet, fra flere religiøse retninger, i Albania som informanter. Hun mener at hun i Albania finner et religiøst mangfold

¹⁷ Mønnesland, *National Symbols in Multinational States: The Yugoslav Case*, 291.

¹⁸ *National Symbols in Multinational States: The Yugoslav Case*, 287-304.

¹⁹ Cecilie Endresen, *Is the Albanian's Religion Really "Albanianism"?: Religion and Nation According to Muslim and Christian Leaders in Albania* (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2012).

²⁰ Craig Calhoun, *Nationalism* (Buckingham: Open University Press, 1997), 25-26.

²¹ Endresen, *Is the Albanian's Religion Really "Albanianism"?: Religion and Nation According to Muslim and Christian Leaders in Albania*, 217.

som gir seg uttrykk i en religiøs toleranse. I nasjonsbyggingen i Albania har man vært opptatt av det hun beskriver som *Albanian sameness*²², hvor en felles, delt kultur har vært viktigere enn religiøs retning. Dette er interessante perspektiv å ta med seg inn i analysen og drøftingen i min oppgave, da hovedforskjellen er at religionene i Makedonia på mange måter er "tilhørt" av de ulike folkeslagene, noe Endresen også påpeker²³, mens man i Albania finner flere religioner praktisert av samme folkegruppe. Endresen diskuterer om den ortodokse kirke blir brukt som et politisk middel i en drakamp mellom det multietniske og det nasjonalistiske.²⁴

1.2.2.3 Factors of Interethnic in Tolerance in the Process of Education²⁵

Forskningen, publisert i år 2000, til Mirjana Najcevska, Emilija Simoska og Natasa Gaber tar for seg interetniske spenninger, og baserer seg på to like spørreundersøkelser gjort i Skopje, en på 80-tallet og en på 90-tallet. Her analyserer de funn, samt sammenligner svarene og utviklingen mellom disse to undersøkelsene. Forskerne mener disse spenningene, som de mener å ha funnet, mellom de ulike etniske gruppene preger Makedonia i stor grad og er den største trusselen for god sameksistens. Det er også interessant hvordan de ulike gruppenes oppfatninger om "seg selv" og "de andre" ikke samsvarer med hverandres beskrivelser.²⁶ Undersøkelsen avdekket et gjensidig hat mellom makedonere og albanere.

Særlig relevant for mitt prosjekt er de funn som er gjort i forhold til religionens plass i samfunnet. På flere områder i undersøkelsen ser de en negativ radikaliseringsprosess fra 80- til 90-tallet.²⁷ Om man skal plassere religion i den kategorien blir jo en vurderingssak, men det som kommer tydelig fram er at religion har blitt en viktigere faktor for folk siden Jugoslavias oppløsning. Nasjonalitet har i større grad kommet på dagsorden, samt i folks bevissthet. Man kan stille spørsmålet om denne bevisstheten har økt de siste 20 årene siden sist undersøkelse? Hva denne nasjonaliteten er, og hvordan den blir videreformidlet, er noe undersøkelsen setter et kritisk søkelys på. Najcevska, Simoska og Gaber ser på undervisning og utdanningens rolle i dette, og konkluderer med at utdanning kan spille en viktig rolle i måten man relaterer til

²² *Is the Albanian's Religion Really "Albanianism"?: Religion and Nation According to Muslim and Christian Leaders in Albania*, 167.

²³ *Is the Albanian's Religion Really "Albanianism"?: Religion and Nation According to Muslim and Christian Leaders in Albania*, 217.

²⁴ *Is the Albanian's Religion Really "Albanianism"?: Religion and Nation According to Muslim and Christian Leaders in Albania*, 181.

²⁵ Mirjana Najcevska, Emilija Simoska, og Nataša Gaber, *Izvorite I Faktorite Na Međuetničkata (Ne)Tolerancija Vo Procesot Na Obrazovaniето* [Factors of Interethnic (in)Tolerance in the Process of Education] (Skopje: Institute for Sociological, Political and Legal Research, 2000).

²⁶ *Izvorite I Faktorite Na Međuetničkata (Ne)Tolerancija Vo Procesot Na Obrazovaniето*, 112-113.

²⁷ Emilija Simoska, "Macedonia: A View on the Interethnic Relations," *Journal of International Affairs* June - Aug 1997, (1997).

mennesker fra en annen etnisk gruppe enn sin egen.²⁸ Dette kan være en interessant å se på også i forhold til mitt prosjekt. Undersøkelsene gjør ellers rede for mange meninger og holdninger blant de ulike folkegruppene, og jeg vil gjøre meg nytte av disse i min analyse av egne funn der det vil være naturlig.

1.2.3 Min forskning

Som vi har sett er det gjort noe forskning som har relevans for dette prosjektet, særlig i forhold til religion og identitet og om forholdet mellom de ulike etniske gruppene i Makedonia. Samtidig er det lite forskning som retter seg spesifikt inn mot problemstillingen dette prosjektet har, noe som også tydeliggjør at det er behov for mer forskning på feltet. På problematikken knyttet til de evangeliske menighetene har jeg kun funnet deskriptive artikler eller oversikter, som kun viser at de eksisterer og i hvilken størrelsesorden, og hvordan de er organisert, men empirisk forskning rettet mot disse menighetene har jeg ikke funnet.

1.3 Analyseenheter og problemstilling

Forskningsspørsmålet retter seg mot de evangeliske kirkene i Makedonia. For å besvare dette på en mest mulig helhetlig måte ønsket jeg å belyse saken fra flere sider, og landet på fem ulike grupper personer som jeg ønsket å intervju. Med full klarhet i at det gjør oppgaven mer komplisert og omfattende valgte jeg å prøve få tak i alle gruppene, noe jeg kommer tilbake til i kapittel 3 om metode. Feltarbeidet er gjort i Skopje, hovedstaden, og oppgaven vil derfor naturlig avgrenses til å gjelde Skopje selv om det vil belyse elementer som vil gjelde for resten av Makedonia, og i noen tilfeller Balkan. I tillegg til datamateriale fra intervju vil observasjoner gjort i forbindelse med feltarbeid og besøk ligge til grunn for analysen.

Forskningsspørsmålet²⁹ som jeg ønsker svaret på er som nevnt tidligere: ***”I hvilken grad er identitetsspørsmålet et hinder for makedonere og albanere for å komme til tro og bli en del av fellesskapet i de evangeliske kirkene i Skopje, og hvordan skal kirkene forholde seg til dette?”*** Ut ifra dette har jeg arbeidet fram fem delspørsmål som jeg tenker hver for seg vil bidra til å besvare den overordna problemstillingen:

- Hva vil det si å være innbygger i Makedonia og hvordan vil folk selv definere sin identitet og religionens plass i denne?
- Hva er folks, makedonere og albanere, forhold til de evangeliske kirkene i Makedonia?
- Hvilke reaksjoner skaper en konvertering til de evangeliske kirkene?

²⁸ Najčevska, Simoska, og Gaber, *Izvorite I Faktorite Na Međuetničkata (Ne)Tolerancija Vo Procesot Na Obrazovaniето*, 159.

²⁹ Også kalt problemstillingen.

- På bakgrunn av tidligere forskning som viser at de to etniske gruppene lever nokså atskilt og til tider opplever spenninger mellom seg: Er det mulig å skape et (tros)felleskap med makedonere og albanere sammen?

- Hvordan skal kirkene forholde seg til disse eventuelle hindringene?

1.3.1 Begrepspresisering av problemstillingen

Med *makedonere* menes her mennesker som tilhører den etniske gruppen makedonere som har slavisk opprinnelse.³⁰ *Albanere* vil på samme måte kobles til etnisk gruppe. En viktig presisering her er at denne oppgaven omhandler albanere som bor i Makedonia, så lenge ikke annet er uttrykt, og det vil være viktig at man ikke automatisk drar paralleller til albanere i andre land, som for eksempel Albania, selv om disse har samme opprinnelse.

Identitetsbegrepet blir gjort nøye rede for i kapittel 2.1.1, men handler om hvordan man som individ og gruppe vil beskrive seg selv. Begrepet er i denne sammenhengen ikke statisk, men vil bli sett på som noe som kan formes.

De evangeliske kirkene vil i denne oppgaven bli brukt som et samlebegrep om flere denominasjoner, men som her vil gå under betegnelsen evangelisk og/eller protestantisk. Det er vanlig blant de ulike denominasjonene i landet å bruke denne termen, *evangeliska*, noe for eksempel de pentakostale kirkene har gjort helt bevisst.³¹ *Felleskap* blir her brukt om de ulike menighetsfelleskapene disse kirkene skaper, og som mennesker da kan oppleve en tilhørighet til.

Å komme til tro legger til grunn den dominerende evangeliske tolkningen om at tro er en personlig tro på Jesus Kristus som frelser. Premissene for dette er likevel ikke alltid tydelige og vil bli diskutert senere.

1.3.2 Avgrensning

Da dette er en masteroppgave begrenser forskningen seg av oppgavens størrelsesorden. Jeg har som nevnt gjort min avgrensning geografisk til å gjelde for Skopje, men har da der valgt å intervju mange ulike grupper av befolkningen og også innenfor disse gruppene er det stor variasjon i bakgrunn, utdanning, familietilhørighet og sosial situasjon. Alle gruppene har fått mer eller mindre de samme spørsmålene som retter seg mot ulike elementer i forskningsspørsmålet. Det vil være forskningsspørsmålet som avgrenser, og som er til hjelp i å finne det vesentlige i datamaterialet. I datamaterialet vil det derfor være funn som ikke vil bli brukt fordi det havner utenfor fokusområdet. I forhold til de evangeliske menighetene har jeg også

³⁰ Mønnesland, *National Symbols in Multinational States: The Yugoslav Case*, 287.

³¹ William K. Kay og Anne E. Dyer, *European Pentecostalism* (Leiden: Brill, 2011), 214.

måttet gjøre noen valg om hva som skal få fokus. Jeg kommer her til å rette oppmerksomheten mot folks personlige forhold til disse og sammenligne med pastorenes egne tanker. Menighetsorganisasjon, menighetsstruktur og koblinger til internasjonale denominasjoner er områder som liten eller ingen grad vil bli belyst. Noen av de sistnevnte punktene vil jeg likevel komme innom i siste kapittel i forhold til refleksjoner rundt framtiden og videre arbeid. Oppgaven vil heller ikke ta for seg imamer tilhørende moskeer eller prester innenfor den ortodokse kirke, men har valgt å fokusere på ”mannen i gata” sitt forhold til den evangeliske kirke fordi det er de som er mest relevant i forhold til forskningsspørsmålet.

1.4 Oppgavens oppbygging og struktur

I innledningen har jeg gjort rede for det som danner bakgrunnen for mitt forskningsprosjekt, og jeg har også presisert elementer jeg mener er viktige i forhold til problemstillingen. Oppgaven vil videre struktureres rundt fem hoveddeler. *Kapittel 2* vil gjøre rede for den teorien som ligger til grunn for min analyse. Jeg vil her presentere ulike begreper jeg mener er viktige å ha en forståelse av for å kunne følge resten av oppgaven. Teori rundt tilnærming til religion vil bli belyst, og også da hvordan dette vil kunne henge sammen med etnisitet og som en kilde til identitet. Andre teoretiske perspektiver som vil bli tatt med her er teorier rundt nasjonalisme og omvendelse/konvertering. Jeg vil underveis beskrive hvordan teorien skal anvendes i analysen. Mot slutten av kapittelet vil jeg presentere noen teologiske perspektiver jeg mener er relevant for oppgaven. I *kapittel 3* vil jeg presentere metoden til denne forskningen som er empirisk gjort hovedsakelig ved hjelp av kvalitative forskningsintervju, se på hva jeg har gjort i lys av metode og i sammenheng med problemstillingen, samt belyse noen spørsmål om forskningens kvalitet. *Kapittel 4* presenterer data. Her vil jeg presentere mine funn i lys av problemstillingen. Det vil bli mange sitater fra intervjusituasjon som jeg mener vil kunne underbygge de ulike momentene som oppgaven ønsker å få fram. Jeg vil også se funnene i lys av tidligere forskning på feltet, samt påpeke funn som kan være nye. *Kapittel 5* inneholder analyse og drøfting. Her vil jeg se kapittel 4 i lys av kapittel 2 og knytte mine funn opp mot teori, og se hvordan dette kan besvare forskningsspørsmålet. Siden oppgaven er plassert inn i en missiologisk ramme vil det også være relevant å trekke inn teologiske perspektiver. Avslutningsvis vil jeg oppsummere og reflektere rundt de viktigste funnene i *kapittel 6*. Her vil jeg også formidle tanker rundt videre forskning, samt se på et forslag til strategi for videre jobbing med dette for menighetene som er mitt hovedfokus.

2. TEORETISKE OG TEOLOGISKE PERSPEKTIVER

Med utgangspunkt i problemstillingen er det særlig tre områder som jeg vil gi noen teoretiske perspektiver: religion og identitet, nasjonalisme og omvendelse/konvertering. Disse vil danne et grunnlag for analysen og et utgangspunkt for drøftingen. På slutten av dette kapittelet vil jeg komme med noen teologiske perspektiver som vil være relevant i forhold til analysen fra et teologisk ståsted.

2.1 Religion og identitet

Før jeg ser på hvordan religion og identitet henger sammen, vil jeg se på noen perspektiver rundt begrepet identitet og hvordan dette begrepet komponeres. Perspektivene som presenteres her vil være utgangspunktet for hvordan begrepet brukes og forstås i denne oppgaven.

2.1.1 Identitet

Identitetsbegrepet, som stammer fra psykologien, har særlig i tilknytning til sosiologien vært i en utvikling, og man har her vært opptatt av sammenhengen mellom individ og samfunn.³² Ordet har sin opprinnelse i latin og betyr *likhet* eller *de samme*.³³ Begrepet kan brukes både om hvordan individ og samfunnsgruppe vil beskrive seg selv og om hvordan man blir definert av andre. Det er flere komponenter som er viktige i identitetsbyggingen. Sosialpsykologen Erik Erikson var i tillegg til de psykologiske faktorene opptatt av sosiokulturelle og historiske faktorer i identitetsdanningen.³⁴ Her vil religion³⁵ og etnisitet³⁶ kunne gjøre seg gjeldende som viktige identitetsformere, to faktorer jeg kommer tilbake til. Nære relasjoner, oftest familie, er gjennomgående komponenter i studier av hvordan identitet formes, noe vi skal se senere i kapittelet at McGuire setter i sammenheng med religionsfaktoren.

³² Olav Korsnes, Heine Andersen, og Thomas Brante, *Sosiologisk Leksikon* (Oslo: Universitetsforl., 1997), 123-124.

³³ Noah McKechnie Jean L. Webster, *Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language, Unabridged : Based Upon the Broad Foundations Laid Down by Noah Webster* ([Cleveland]: Collins+World, 1977), 902.

³⁴ Korsnes, Andersen, og Brante, *Sosiologisk Leksikon*, 123.

³⁵ Meredith B. McGuire, *Religion: The Social Context* (Belmont, Calif.: Wadsworth Thomson Learning, 2002), 52.

³⁶ Inger Furseth og Pål Repstad, *Innføring I Religionssosiologi* (Oslo: Universitetsforl., 2003), 202.

Et avgjørende perspektiv for å kunne si noe om identitet er at individet eller gruppen settes i en kontekst, det kan ikke løsriveres fra et samfunn og er derfor ikke noe man kan si noe om på et isolert individnivå. Innenfor sosiologien må begrepet identitet også settes i et tidsperspektiv for at man skal kunne fastslå noe. Samtidig har man blitt kritisert for å være for statisk eller fastlåst, og det vil derfor være viktig at man her finner en balanse når man forsøker å definere en spesifikk identitet.³⁷ Identitet befinner seg altså i spenningen mellom at det er noe som skapes og formes kontinuerlig, og at det er noe man må se holder seg over tid for å kunne beskrive det. Et videre spørsmål blir da *hvordan* identitet formes?

Sosialantropologen Fredrik Barth er en av de som har satt fokus på hvordan identitet formes i møte med *de andre*. Det er i møtet med *de andre* man *blir bevisst* sin egen identitet. Barth hevder at det ikke er i fraværet av andre identiteter, eksempelvis etniske grupper, man lager et skille mellom seg selv og de andre, men nettopp i en interaksjon.³⁸ Dette er noe som flere har vært opptatte av, og Cecilie Endresen trekker i sin avhandling fram flere som har dette teoretiske perspektivet på identitet, og mener det er svært relevant når man skal se på identitet og gruppetilhørighet på Balkan. Hun formulerer det på følgende måte: "From this theoretical perspective, there cannot be any 'us' without a 'them'."³⁹ Et slikt perspektiv på identitet vil også være utgangspunktet i denne oppgaven.

2.1.2 Religionssosiologiske perspektiver

Videre vil det være interessant å se på hvordan identitet henger sammen med religion og deretter hvilken rolle og faktor religion har i samfunnet, i og med at vi her ser på identitet som noe som er i samspill med samfunnet. Går man til sosiologien vil man se at sosiologer og samfunnsforskere er uenige om hvilken plass man skal gi religion i det moderne samfunn. Grace Davie viser til noen av de vanligste perspektivene med å ta for seg fire av grunnleggerne innenfor religionssosiologien.⁴⁰ Alle fire er enige om at religion er en viktig faktor når man skal forklare og beskrive et samfunn, men har noe ulikt syn på hvordan dette utspiller seg. Karl Marx så på religion som en måte for mennesker å flykte fra eller redusere vanskelighetene man møter i verden på, og mente religion var noe som ville forsvinne av seg selv etter hvert som et annet type samfunn uten klasseskiller vokser fram. Emile Durkheim konkluderer motsatt av Marx, og hevder religion er noe som alltid vil være nærværende fordi

³⁷ Korsnes, Andersen, og Brante, *Sosiologisk Leksikon*, 124.

³⁸ Fredrik Barth, *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference* (Oslo: Universitetsforlaget, 1969), 10.

³⁹ Endresen, *Is the Albanian's Religion Really "Albanianism"?: Religion and Nation According to Muslim and Christian Leaders in Albania*, 40-41.

⁴⁰ Grace Davie, *The Sociology of Religion* (Los Angeles: Sage, 2007), 26-44.

den/de har en nødvendig funksjon i et samfunn i form av at den binder folk sammen. Religion blir da et uttrykk for sosialt samhold.⁴¹ Georg Simmels arbeid med religion har først fått oppmerksomhet i de senere år, kanskje fordi man mer nå har sett konturene av det han snakker om i det han tar utgangspunkt i moderniteten i seg selv. Han konkluderer med at selv om samfunnet er forskjellig fra tidligere og religionene ikke kommer til uttrykk slik de gjorde før, betyr det ikke at det er mindre religiøst, bare *annerledes*. Max Weber har flere likheter med Marx i sine beskrivelser. Samtidig gir Weber religion en viktig plass i det moderne samfunnet, og har med sine studier ilagt dette en stor vekt. Disse fire har hatt stor betydning for religionssosiologien helt fram til i dag og deres tenkning har fortsatt innflytelse i forskning på religion og samfunn, og særlig har Max Weber vært utgangspunktet for mange i deres arbeid på området.⁴²

Davie fortsetter i sin bok med å diskutere religionenes plass i det moderne samfunn slik vi kjenner det i dag. Hun drøfter om man har gitt modernisme og postmodernisme et for entydig uttrykk, og viser til eksempler på hvordan dette kommer ulikt til syne, særlig med tanke på "fraværet" av religion i beskrivelsene. Det å definere religion inn i et moderne eller postmoderne samfunn vil derfor bli problematisk om man kommer med kun én modell. Hun argumenterer for hvorfor modernisme heller må forstås som et mangfold enn en entydig konstruksjon. I europeisk sammenheng har man i stor grad vært opptatt av å peke på en sekulariseringsprosess hvor det sekulære har blitt hevdet tar over det religiøse. Davie utfordrer en slik tilnærming, og går her i samme retning som Simmel, og hevder dette skiftet ikke nødvendigvis betyr et fravær av religion, men at det ser annerledes ut enn tidligere. Slik hun ser det utvikler det sekulære og sakrale seg side om side. I utviklingen vil også det enkelte samfunns historie være avgjørende for hvordan man skal forstå blant annet religionens plass. Dette reiser problematikken rundt å karakterisere noe som vil gjelde alle samfunn, også innenfor Europa. Man er best tjent med å behandle hvert enkelt tilfelle for seg, samtidig som man setter det inn i en større kontekst av det vi kan kalle globale trender.⁴³ Det er i denne sammenheng viktig å påpeke at når oppgaven snakker om eksempelvis tradisjonelle og moderne samfunn er heller ikke dette totalt definerte og fastlåste beskrivelser.

⁴¹ McGuire, *Religion: The Social Context*, 197.

⁴² Innholdet i dette avsnittet bygger på Grace Davie som er henvist til i fotnote 39

⁴³ Davie, *The Sociology of Religion*, 89-110.

2.1.3 Religion som kilde til identitet

Meredith McGuire er i sin bok om religionens plass i samfunnet⁴⁴ opptatt av den enkeltes identitet knyttet til dette. Hun sier at religion er en av kildene til en persons identitet, samt en kilde til hvor man opplever tilhørighet, og mener man kan se en sammenheng mellom disse to: "Often the question 'Who am I?' is answered in terms of 'This is where I belong.'"⁴⁵ *Rollene* man har i et samfunn beskriver McGuire som en sosial lokalisering av ens identitet. Identitet konstrueres gjennom interaksjon. Identitet er som nevnt ikke noe statisk, men noe som dynamisk utvikler seg og formes hele livet. Derfor vil det være relevant å snakke om en religiøs utvikling for individet, da heller ikke religion er et område i stillstand i den enkeltes liv, men noe som preges og formes av ulike faktorer. I hvilke faktorer som former synes man å se et skille mellom det tradisjonelle og det moderne samfunn, og McGuire tar blant annet for seg familien som har vært den helt klart primære gruppen i rollen som identitetsformer i det tradisjonelle samfunnet, men som er blitt noe svekket i det moderne samfunn da familien ikke lenger er en like stabil og bærende institusjon. Samtidig vil det i stor grad fremdeles være de nære relasjonene som har mest å si selv i et individbasert og moderne samfunn, også når det kommer til religion, i utformingen av ens personlige identitet.⁴⁶

I samfunn hvor man finner konkurrerende verdensbilder, gjerne da i form av flere religioner, blir man ofte mer bevisst både sitt eget syn og de andres, og hva det betyr at "jeg tilhører" den gruppen som jeg gjør.⁴⁷ Dette gir støtte til Barth sine tanker om identitet. I møte med "de andre" blir man seg selv bevisst, noe man blant annet også finner sentralt hos Charles Taylors tenkning om *de betydningsfulle andre*.⁴⁸ Furseth og Repstad tar for seg hvordan det å tilhøre en minoritet, ofte som migranter, i en tilstand av *diaspora*, gjerne søker å styrke samhørighet gjennom å fornye gruppens religiøse tradisjon. Religion kan i så måte bli det som samler en gruppe i det man ønsker ta vare på sine kulturelle identitet.⁴⁹ I denne typen multikulturelle samfunn vil et tett sammensveiset etnisk fellesskap ofte være en viktig faktor i å styrke ens eget religiøse syn.⁵⁰ Dette perspektivet har vært med å skape ny teori om rase og etnisitet som jeg vil presentere i neste avsnitt.

⁴⁴ McGuire, *Religion: The Social Context*.

⁴⁵ *Religion: The Social Context*, 52.

⁴⁶ *Religion: The Social Context*, 51-96.

⁴⁷ *Religion: The Social Context*, 52.

⁴⁸ David A. Norris, *In the Wake of the Balkan Myth: Questions of Identity and Modernity* (Basingstoke: Macmillan, 1999), 45.

⁴⁹ Furseth og Repstad, *Innføring I Religionssosiologi*, 209.

⁵⁰ McGuire, *Religion: The Social Context*, 56.

2.1.4 Teori om rase og etnisitet

De konfliktene som fant sted, blant annet på Balkan, på 1990-tallet var med å bidra til økt forskning på rase, etnisitet og relasjonene innenfor dette. Særlig har konstruksjon av etnisk identitet vært et av de sentrale temaene. Tidligere var det få sosiologer som var opptatt av dette, med unntak av Weber, som også fokuserte på *religionenes rolle* i forhold til etnisitet. Et av hans perspektiver som er særlig interessant i denne sammenheng er at hvilken posisjon en etnisk gruppe har i et samfunn, eksempelvis majoritet eller minoritet, vil påvirke hvordan de orienterer seg religiøst. I tillegg til religionens rolle ga han også historien og tradisjonen en sentral plass i oppfatningen av etnisitet. Weber hevdet etnisitet var en "antatt identitet" og mente også at det var gruppens praksis mer enn dens biologi som definerte de som etnisk gruppe.⁵¹ Blant sosiologer og antropologer er det nå mange perspektiver på dette, og man er særlig opptatt av hvordan etnisk identitet skapes og endres.⁵² Furseth og Repstad tegner et hovedskille mellom essensialistisk og instrumentell teori.⁵³ De ulike teoriene handler om tilnærmingen til hvordan man definerer en etnisk gruppe.

Essensialismen har et statisk og naturalistisk syn på etnisitet, hvilket vil si at den er stabil og uforanderlig, selv om man kan finne teorier her som er mer fleksible. *Essensialistisk tilnærming* til en etnisk gruppe vil derfor være definert av en felles historie og kultur.⁵⁴ Etnisitet vil med et slikt perspektiv være noe som man er "født inn i". I *instrumentell teori* er det den sosialt konstruerte siden ved etnisitet som er fokus, noe som har blitt mer vektlagt den senere tid. I tillegg er individets frihet til å velge, noe som er et typisk trekk ved det moderne samfunn, også et element som kommer inn her. Noen hevder at denne friheten ikke er like sterk i Europa som i eksempelvis USA hvor man har en dominerende tanke om religiøs frihet. Dette henger blant annet sammen med en sterk ortodoks tradisjon i Europa.⁵⁵ Man vil derfor kunne drøfte om man i Europa finner den samme religionsfriheten. Dette behøver ikke være statsstyrt, men kan være noe som oppleves som en frihetsbegrensning i selve kulturen. Flere og flere forskere erkjenner den moderne verdens generelle, kulturelle konstruksjonsmåte. Innenfor denne instrumentelle tilnærmingen blir etnisitet behandlet som noe ulike grupper kan ta i bruk, både som en ressurs for gruppen og som en måte organisere seg i forhold til andre grupper, ofte ut ifra en konkurransetenkning gruppene imellom. Her vil

⁵¹ Furseth og Repstad, *Innføring I Religionssosiologi*, 204.

⁵² *Innføring I Religionssosiologi*, 200.

⁵³ *Innføring I Religionssosiologi*, 205.

⁵⁴ *Innføring I Religionssosiologi*, 205.

⁵⁵ Davie, *The Sociology of Religion*, 40.

en sosial konflikt kunne oppstå.⁵⁶ I tillegg vil dette ha betydning for sameksistensen med andre grupper. I dette spenningsfeltet vil man også kunne finne en konkurranse om folks identitet og hva som skal få være definerende. Et spørsmål som da reiser seg er i hvilken grad individet som tilhører en av disse gruppene har mulighet og rett til å forlate eller definere seg annerledes enn resten av gruppen, noe Charles Taylor er opptatt av i sine diskusjoner innenfor multikulturell teori.⁵⁷

2.1.5 Anvendelse av teori om religion og identitet i oppgaven

Den delen av forskningsspørsmålet jeg tenker denne teorien særlig berører er spørsmålet om hva vil det si å være innbygger i Makedonia, og hvordan makedonere og albanere selv vil definere sin identitet og religionens plass i denne. Det vil være av interesse å se på hvordan identiteten formes, og om det at man finner ulike etniske grupper i samme samfunn er med å påvirke denne formingen. Å se på religionens plass og funksjon i Skopje vil kunne si noe om hvordan folk vil orientere seg i forhold til andre religioner og trossamfunn, her med fokus på de evangeliske kirkene. I forhold til teorier rundt etnisitet vil det være nyttig å se på tilnærmingen folk har til etnisitet. Og så i lys av det se på spørsmålene om i hvilken grad ulike etniske identiteter, blir bevart innenfor den samme staten, Makedonia, om statsborgerskap til samme land kan forene de ulike gruppene, og også i hvilken grad man har mulighet til å definere seg annerledes enn den "enheten" som gruppen(e) er.

2.2 Nasjonalisme

På 1600-tallet utviklet den moderne statsformen som vi gjerne kaller for *nasjonalstaten* seg. Grensene som tegner en slik stat er ikke nødvendigvis sammenfallende med en felles kultur og etnisk identitet. Nasjonalismen blir av noen sett på som en motreaksjon til dette da den i større grad knytter seg til etnisk identitet.⁵⁸ I denne spenningen finner vi ordet *nasjon*, som kan brukes som et begrep av begge sider. Det er derfor viktig å være oppmerksom på at ordet kan ilegges forskjellig mening; på den ene siden et ideal om en etnisk nøytral nasjon og på den andre siden en nasjon som identifiseres av egen etnisitet.⁵⁹

I perspektivene rundt nasjonalisme har jeg valgt å ta utgangspunkt i sosiologen Craig Calhoun sine tanker. Calhoun beskriver i sin innføringsbok om temaet, *Nationalism*, nasjonalisme som mye mer enn et politisk aspekt, men noe som også har stor betydning for

⁵⁶ Furseth og Repstad, *Innføring I Religions sosiologi*, 206.

⁵⁷ *Innføring I Religions sosiologi*, 212.

⁵⁸ Korsnes, Andersen, og Brante, *Sosiologisk Leksikon*, 217.

⁵⁹ *Sosiologisk Leksikon*, 72.

kultur og personlig identitet: "Nationalism has emotional power partly because it helps to make us who we are, because it inspires artists and composers, because it gives us a link with history."⁶⁰ Det finnes ingen definisjon av ordet som har fått en generell aksept, men Calhoun mener nasjonalisme best kan beskrives som en felles diskurs, og understreker at det er mer enn en doktrine, men en måte å snakke, tenke og handle på.⁶¹ I statsdannelsene i en global verden har en nasjonalistisk diskurs vært et av de viktigste elementene flere steder, og nasjonalisme ble store nyhetsoppslag i alt det som skjedde rundt oppløsning av Sovjetunionen og Jugoslavia. I de nye statsdannelsene på Balkan har nemlig nasjonalisme blitt en viktig faktor.⁶² Begrepet får derfor en viktig funksjon i denne oppgaven da jeg tenker det er sentralt i forhold til forskningsspørsmålet.

2.2.1 Nasjonalistisk retorikk hos Calhoun

Nasjonalisme er altså, i følge Calhoun, en måte å snakke på som skjærer vår bevissthet om hvem vi er. I en nasjons retorikk er det ti faktorer han definerer som avgjørende. Hva som er viktigst kan variere fra nasjon til nasjon. Disse faktorene er grenser i form av territorium og/eller folk, udelelighet i form av forståelsen om at man er en enhet, suverenitet, legitimitet, deltakelse i felles anliggender, direkte medlemskap, kultur, felles avstamning eller rasemessig karakter, og historiske relasjoner til et område. Denne retorikken er en av de tre dimensjonene nasjonalismen har. De to andre er nasjonalisme som prosjekt og nasjonalisme som evaluering. Diskursen og retorikken som vi snakker om her er det Calhoun kaller for *produksjon av kulturell forståelse* og noe som leder en til å tenke innenfor termen nasjonal identitet⁶³, og vi ser her hvordan nasjonalisme da enkelt kobles sammen med etnisitet. I en nasjon vil en slik type retorikk også være med å forme hvem som regnes med, og du vil lett kunne plassere noen innenfor eller utenfor: "Nationalism is the rhetoric or discourse in which attempts are made to establish who the relevant people are."⁶⁴

2.2.2 Nasjonalisme og identitet

I forlengelse av avsnittet over kan vi se hvordan en slik diskurs kan være med og skape skiller til andre etniske grupper og en enda tydeligere identitet til sin egen gruppe. I så måte kan det virke som det her trekkes et likhetstegn mellom nasjonalitet og etnisitet: "In this,

⁶⁰ Calhoun, *Nationalism*, 3.

⁶¹ *Nationalism*, 11.

⁶² *Nationalism*, 2-4.

⁶³ *Nationalism*, 4-6.

⁶⁴ *Nationalism*, 123.

ethnic identities are like national identities, which also never stand alone.”⁶⁵ Slik vi har sett på i forhold til identitetsbegrepet er vi i stor grad avhengig av *dem* for at det skal være et *oss*, og gjennom nasjonalisme tydeliggjøres dette. Calhoun beskriver nasjonalisme som en måte å konstruere kollektiv identitet på.⁶⁶ På samme tid som nasjonalismen vil være en viktig faktor i utformingen av identitet, er den av en slik karakter at den vil kunne gi forskjellig innhold og mening til ulike grupper innenfor et samfunn. Det vil si at den kan løfte fram noen felles symboler som ”eies” av menneskene i samfunnet. En slik tilnærming åpner igjen opp for at en nasjon kan bestå av ulike etniske grupper. Delte symboler betyr ikke nødvendigvis at alle iligger symbolene samme mening, men så lenge symbolene deles kan det være nok til at det fører folk sammen. Dette er perspektiver vi finner hos Anthony Cohen som også brukes av Endresen.⁶⁷ I nasjonsbygging i et statsperspektiv blir det derfor eksempelvis viktig å ta i bruk felles symboler. Likevel kan en konflikt her utspeile seg mellom ulike religiøse symboler, og vi skal videre se på hvordan religion i så måte kan bli det som er grobunn for konflikt.

2.2.3 Nasjonalisme og religion

Det finnes flere eksempler på hvordan religion kan brukes i en nasjonalistisk diskurs og gi grobunn for nasjonalisme.⁶⁸ Å ta i bruk religion er på mange måter naturlig da religiøs tradisjon ofte knyttes opp mot en nasjons kultur. I disse tilfellene kan religion brukes som et politisk verktøy, og Endresen beskriver også hvordan religion og nasjon lett kan bli sammenvevd i slike situasjoner, og det kan oppstå tilfeller hvor det blir vanskelig å skille mellom nasjon og religion.⁶⁹ Å gå til Balkan når man skal finne eksempler på dette er det flere som gjør. Her kan man se hvordan ulike kulturer og folkegrupper selv definerer seg selv som én nasjon. Dermed oppstår en situasjon hvor du finner flere nasjoner innenfor samme stat eller et område, og det man ser er at disse fort kommer i opposisjon til hverandre.⁷⁰ McGuire plasserer religion inn i denne situasjonen slik: ”Religious differences did not create those nations, but they did mark them off from one another.”⁷¹ Religion i den type nasjonsbygging blir da noe som er med og definerer folk innenfor. I multietniske og flerkulturelle samfunn, herunder også et mangfold av religioner, vil derfor en slik

⁶⁵ *Nationalism*, 42.

⁶⁶ *Nationalism*, 29.

⁶⁷ Endresen, *Is the Albanian's Religion Really "Albanianism"?: Religion and Nation According to Muslim and Christian Leaders in Albania*, 35-36.

⁶⁸ McGuire, *Religion: The Social Context*, 211.

⁶⁹ Endresen, *Is the Albanian's Religion Really "Albanianism"?: Religion and Nation According to Muslim and Christian Leaders in Albania*, 181.

⁷⁰ Jf. Mønneslands uttrykk multinasjonal, se kapittel 1.2.2.1

⁷¹ McGuire, *Religion: The Social Context*, 212.

nasjonalistisk fremgangsmåte hvor man bruker religion i nasjonsbyggingen nærmest være å skape konflikt. Da vi samtidig vet at religion er en av kildene til identitet vil man her kunne få en personlig konflikt i folks identifikasjon til nasjonen de tilhører.⁷²

2.2.4 Anvendelse av teori om nasjonalitet i oppgaven

I forhold til oppgaven er det interessant å se på om det i Makedonia finnes en slik type nasjonalistisk diskurs som Calhoun snakker om, og hvordan det eventuelt preger samfunnet. Et annet aspekt er i hvilken grad folk opplever religion knyttet til nasjonal identitet, hvilket igjen vil kunne ha effekt på om det å forlate "sin religion" vil oppleves som et svik. Et annet spørsmål er om dette oppleves forskjellig for makedonere og albanere i Makedonia, da med tanke på at albanerne er en minoritet og teori rundt både etnisitet og nasjonalitet utspeiler seg ulikt alt ettersom hvilken posisjon gruppen du tilhører har i et samfunn. Det vil være interessant å se på om religion er noe av det som skaper et skille mellom makedonere og albanere, og hva som eventuelt skjer om man forsøker å samle disse gruppene under en "ny" trosretning som opprinnelig ikke tilhører noen av gruppene, nemlig i en evangelisk kirke.

2.3 Omvendelsesteori

De siste tiårene har studiet av omvendelse/konvertering⁷³ hatt en oppblomstring i flere fagmiljøer.⁷⁴ Det er her viktig å skille mellom et teologisk og et sosialantropologisk studie av og perspektiv på omvendelse. Denne oppgaven vil belyse begge innfallsvinkler, men vil i dette delkapittelet se på det fra et antropologisk perspektiv. At konvertering har fått en økt oppmerksomhet i flere miljøer kan sees på som en motvekt til et veldig fokus på sekulariseringen i studiet av det moderne samfunn. Fra flere hold kommer det signaler på at synet om at religionens plass i samfunnet er borte har feilet. Folk dras til religionene, og et studie av det moderne samfunn vil innebære et studie av religion, herunder konvertering.⁷⁵

2.3.1 Omvendelse – definisjon og kontekst

Definisjon av omvendelse vil nødvendigvis avhenge av hvilken fagdisiplin man er i, og fenomenet er også komplekst i seg selv. Fra et sosialantropologisk ståsted har fenomenet blitt en viktig faktor når man skal se på forhold som religion og identitet. Spørsmål som blant annet her blir relevante omhandler hva det vil si å komme til tro, hva det vil si å bytte tro, og

⁷² *Religion: The Social Context*, 202-212.

⁷³ I denne oppgaven brukes begrepene omvendelse og konvertering om det samme.

⁷⁴ Andrew Buckser og Stephen D. Glazier, *The Anthropology of Religious Conversion* (Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2003), 211.

⁷⁵ *The Anthropology of Religious Conversion*, 1.

hva denne overgangen innebærer. Når man ser på fenomenet konvertering blir man fort klar over at det kan se veldig forskjellig ut fra tilfelle til tilfelle, men det handler i hovedsak om at man går *fra* noe *til* noe annet. Sosialantropolog Diane Austin-Bross beskriver det på følgende måte: "Conversion is a form of passage, a 'turning from and to' that is neither syncretism nor absolute breach."⁷⁶ Her brukes altså beskrivelsen *passasje*, gjerne da forstått som noe som skjer over tid som en prosess hvor et menneske, eller en gruppe, redefinerer, rekonstruerer, reorienterer og omorganiserer seg. Sett på en slik måte blir også konvertering et spørsmål om ny identitet og ny tilhørighet.⁷⁷ Med en slik forståelse åpner man opp for at konvertering kan ses i et større perspektiv enn å bare bytte fra en religion til en annen, men også kan foregå innenfor samme religion i det man eksempelvis skifter fellesskap innenfor tradisjonen, noe vi skal se på senere i kapittelet. McGuire, som definerer konversjon som en *transformasjon*, påpeker at dette kanskje er noe som skjer lettere nå enn tidligere da man i et moderne samfunn har en større individuell frihet og derfor kan velge selv. I en moderne verden med multikulturelle samfunn vil det å kunne søke til en religion eller trossamfunn ses på som å finne et hjem, hvor relasjonene der blir veldig viktige.⁷⁸ Et annet aspekt her er globaliseringen som åpner for at mennesker kan oppleve tilhørighet til noe utover det lokale. Flere forskere har trukket fram kristendommen som eksempel på dette og beskriver verdensreligionene som: "...able to create some of the largest transnational milieus in the world today..."⁷⁹ Tilhørighet er dermed ikke lenger begrenset til et bestemt sted, og det finnes flere medium enn tidligere som kan formidle denne tilhørigheten. Religionene vil her kunne være med og skape et nytt mangfold. Over tid vil dette kunne påvirke og forandre lokal kosmologi.⁸⁰

2.3.2 Omvendelse, modernisme og nasjonsbygging

Samtidig som vi kan snakke om globale trender og transnasjonale miljøer møter vi under dette temaet et motstykke i nasjonsbyggingen og nasjonalismen som jo har utviklet seg side om side med de globale trendene. Konvertering kan nemlig bli et middel i nasjonsbygging, noe som er i tråd med det som er beskrevet i avsnittet om nasjonalisme og religion.

Konvertering kan i så tilfelle bli brukt som et medium for overgangen til en nasjonalitet. Her vil religion bli det felles symbolet og institusjonen man deler for å oppleve tilhørighet og for å kunne regne seg som en del av nasjonen. Eksempler på denne type konvertering finner man

⁷⁶ *The Anthropology of Religious Conversion*, 1.

⁷⁷ *The Anthropology of Religious Conversion*, 1-10.

⁷⁸ McGuire, *Religion: The Social Context*, 73-84.

⁷⁹ Buckser og Glazier, *The Anthropology of Religious Conversion*, 3.

⁸⁰ *The Anthropology of Religious Conversion*, 2.

over hele verden, særlig da hos migranter som flytter til et nytt område og finner det naturlig, og i noen tilfeller forventet, å skifte religionstilhørighet i denne prosessen. Dersom dette er et "krav" fra en stat eller en nasjon vil man kunne stille spørsmål med hvor dypt en eventuell omvendelse sitter, og i hvilken grad det er mer enn en "merkelapp" man godtar å få.⁸¹

2.3.3 Lewis Rambo: En prosessorientert modell

Det er flere som går inn i og forsøker beskrive hva det er som skjer når et menneske bestemmer seg for å konvertere. Lewis Rambo, professor i psykologi og religion, har utviklet en modell som beskriver fasene han mener å finne i en konvertering, og kan derfor sies å ha et prosessorientert syn på konvertering.⁸² I denne prosessen, som vil føre til en individuell forandring, er det sju faser konvertitten skal gjennom. Den første fasen er *kontekst*. Denne fasen gir uttrykk for omgivelsen dette skjer i, og Rambo poengterer at en konvertering alltid skjer i en kulturell kontekst og inkluderer sosiale, kulturelle, religiøse og personlige dimensjoner.⁸³ Den neste fasen er en personlig *krise* som kan være av religiøs, politisk, psykologisk eller kulturell art. Krisen tydeliggjør, i følge Rambo, at de fleste mennesker er aktive agenter i sin egen omvendelsesprosess.⁸⁴ Samtidig peker han tilbake på hvordan konteksten, fase 1, kan sette en stopper for prosessen og at krisen derfor ikke nødvendigvis vil lede videre: "We recall that, as a general rule, most scholars of conversion agree that few conversions take place in areas with well-organized, literate religions supported by the economic, political, and cultural powers of the region."⁸⁵ I en krisesituasjon vil man være opptatt av *søken* etter mening, noe som leder en over til neste fase.⁸⁶ Etter søken vil den påfølgende fasen dreie seg om en merkbar hendelse; et *møte*⁸⁷ med det nye finner sted, og det er her konkret andre mennesker, eksempelvis misjonærer, kommer inn i prosessen.⁸⁸ Dersom mennesker velger å fortsette med et religiøst alternativ etter dette møtet vil en *interaksjon* intensiveres, og konvertitten vil lære mer om læren, livsstilen og forventningene. I denne femte fasen vil en innkapsles i relasjoner, ritualer, retorikk og roller i form av at man får oppgaver å utfylle.⁸⁹ Det neste steget vil være å ta en bestemmelse, og fase seks kan derfor oppsummeres i ordet *forpliktelse*. I dette legger Rambo at det finner sted en konkret

⁸¹ *The Anthropology of Religious Conversion*, 5-7.

⁸² Lewis R. Rambo, *Understanding Religious Conversion* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1993), 16-17.

⁸³ *Understanding Religious Conversion*, 20.

⁸⁴ *Understanding Religious Conversion*, 44.

⁸⁵ *Understanding Religious Conversion*, 47.

⁸⁶ *Understanding Religious Conversion*, 56.

⁸⁷ Engelsk: encounter

⁸⁸ Rambo, *Understanding Religious Conversion*, 66.

⁸⁹ *Understanding Religious Conversion*, 102-123.

forpliktelse som gjerne gir seg uttrykk i en overgivelse ofte tydeliggjort gjennom et ritual, som eksempelvis dåp.⁹⁰ Til slutt vil dette få *konsekvenser* for den som konverterer på flere plan.⁹¹ Og den enkelte må til slutt avgjøre om man kan slå seg til ro med disse forandringene og konsekvensene som det da medfører. Modellen er naturligvis generalisert, og det vil være feil å si at alle går gjennom nøyaktig samme prosess, men hovedpoenget til Lewis Rambo er at konvertering som fenomen er mer en prosess enn en enkelt hendelse.⁹²

I forhold til hvordan man skal tilnærme seg studiet av konvertering er Rambo opptatt av at man både må se på det individuelle plan og sosiale plan; hvordan forandrer det enkelte mennesket seg, og hvordan får det eventuelt konsekvenser i en sosial sammenheng. Et annet fokus som står sentralt hos Rambo er at han differensierer mellom typer konvertering, og åpner i så måte opp for en bred forståelse av fenomenet. De to typene som blir særlig interessante i denne oppgaven er *institusjonell overgang* og *tradisjonsovergang*. Mens tradisjonsovergang, der man beveger seg fra en religiøs major og over til en annen, kanskje er det vi først forbinder med omvendelse, er institusjonell overgang for mange en ny måte å se omvendelse på. Denne type omvendelse innebærer som nevnt ikke et skifte av major religion, men forandringen skjer i at man går fra et fellesskap til et annet. Noe som kan skyldes faktorer som en spesiell religiøs opplevelse eller geografiske begrunnelser. Blant sosiologer kalles ofte denne type konvertering for *denominasjonssvitsjing*.⁹³

2.3.4 Anvendelse av teori om omvendelse i oppgaven

Et bredt syn på omvendelse slik vi blant annet finner hos Rambo vil være naturlig å legge til grunn, da oppgaven setter fokus på ulike mennesker som de evangeliske kirkene ønsker å inkludere i sine fellesskap. Forskningen er gjort både blant ortodokse kristne og muslimer, og spørsmålene blir hvordan man skal se på en eventuell overgang, hvordan denne overgangen skjer, hvilken retorikk kirken selv bruker og i hvilken grad man kan kalle nye tilhørende for konvertitter. Det vil være av interesse fra et teologisk ståsted å se på hva det betyr ”å komme til tro”. Med tanke på den lokale situasjonen i Skopje blir det også naturlig å se på hvordan tanken om nasjonen spiller inn i dette, og hvordan nasjonalismen eventuelt åpner for eller begrenser konvertering. Fra et praktisk teologisk perspektiv vil det i så tilfelle være interessant å se på hvordan man kan fjerne disse eventuelle hindringene.

⁹⁰ *Understanding Religious Conversion*, 124-141.

⁹¹ *Understanding Religious Conversion*, 142.

⁹² *Understanding Religious Conversion*, 170-171.

⁹³ Engelsk ”denominational switching”: *Understanding Religious Conversion*, 13-14.

2.4 Teologiske perspektiver

Siden denne oppgaven også har en teologisk og missiologisk tilnærming er det naturlig å avslutte dette kapittelet med noen teologiske perspektiver. Her er det selvfølgelig mange teorier av mange teologer som kunne vært interessante å se på. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i noen av studiene til teologen Miroslav Volf. Grunnen til at jeg har valgt Volf er nærheten han selv har til Balkan som kroater og erfaringene han har til krigen i tidligere Jugoslavia. Boka *Exclusion and Embrace* har mange teologiske perspektiver som er relevante for problemstillingen i denne oppgaven.

2.4.1 Miroslav Volf: Identitet, annerledeshet og forsoning

Volf innleder sin bok med å si at etniske og kulturelle konflikter er del av et større problem som handler om identitet og annerledeshet. Han ønsker derfor å sette identitet og annerledeshet i sentrum for en teologisk refleksjon. Volf gjør dette med fokus på enkeltmennesket framfor samfunnet. Han mener enkeltpersoner kan bli sosiale agenter som kan være med å forandre samfunnet dersom de selv blir forandret. Dette handler blant annet om å gjøre rom for andre.⁹⁴ Å ta steget ut av egen kultur vil være avgjørende for om man er i stand til å starte noe nytt. Med det mener han at lojaliteten til ens kultur må forandres til en lojalitet til Gud: "At the very core of Christian identity lies an all-encompassing change of loyalty, from a given culture with its gods to the God of all cultures."⁹⁵

Krigen i Jugoslavia gav etnisk rensning nye overskrifter. Etnisk annerledeshet skulle fjernes, og alle ville ha sitt etniske område som skulle styrke det etniske selvet, og det har etterlatt seg både etniske og kulturelle konflikter. I følge Volf har prisen vært blod og tårer for resultatet av *en verden uten de andre*, og hvor gevinsten har vært tap for alle parter.⁹⁶ Volf beskriver dette som en ekskludering. Ekskluderingen kutter båndene til de andre og skaper en slags selvforstått uavhengig suverenitet. Utfordringene som blir resultatet av dette setter Volf i sammenheng med identitetsspørsmålet, og vi kan se at han her i sin identitetsforståelse er på linje med Fredrik Barth i det han skriver: "We are who we are not because we are separate from the others who are next to us, but because we are both separate and connected, both distinct and related, the boundaries that mark our identities are both barriers and bridges."⁹⁷

⁹⁴ Miroslav Volf, *Exclusion and Embrace: A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation* (Nashville, Tenn.: Abingdon Press, 1996), 16-30.

⁹⁵ *Exclusion and Embrace: A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*, 40.

⁹⁶ *Exclusion and Embrace: A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*, 57.

⁹⁷ *Exclusion and Embrace: A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*, 66.

Vi er avhengig av *de andre* for at vår egen identitet skal formes. Når ekskludering skjer blir den andre en fiende og en mindreverdig, og en dømmende holdning blir raskt en av ringvirkningene. Volf sin agenda er at evangeliet forteller oss at dette er en gal måte å møte andre mennesker på.⁹⁸ Han mener roten til ekskludering ligger i menneskets trang til kontroll og ønsket om å selv være i sentrum. Mennesker kan til og med frivillig la seg ekskludere om de mener det er det beste for å bevare sin egen identitet.⁹⁹ Løsningen ligger i å få et nytt sentrum i det man setter seg selv ut av sentrum og setter Jesus inn. Dette gjør kristne som har omvendt seg fra seg selv og satt Jesus i sentrum til bærere av Guds tilgivelse, og til mennesker som gjør plass for "de andre", også i tilfeller der de egentlig ikke fortjener det: "The answer, I hope, would be that at the core of the Christian faith lies the persuasion that the 'others' need not to be perceived as innocent in order to be loved, but ought to be embraced even they are perceived as wrongdoers."¹⁰⁰ Dette innleder til Volfs idé om *omfavnelser* som en teologisk respons til ekskludering. Han mener at det Jesus sin død på korset lærer oss er det eneste svaret på møtet med de andre: her demonstreres tilgivelse, åpne armer og velsignelse av sine fiender. Tilgivelse, som er motsatsen til revansj, er det eneste som kan bryte kraften fra fortiden og stoppe hevns spiral. Tilgivelse er det som leder en til å kunne omfavne og kunne skape plass til de andre. Volfs definisjon på fred blir i den forbindelse at det er *fellesskap mellom tidligere fiender*.¹⁰¹ Man må komme dit at begge parter er villig til å omfavne hverandre, og at begge parter blir både vert og gjest i det omfavnelsen innebærer en resiprositet. Han hevder at en genuin omfavnelser aldri vil kunne etterlate noen uforandret.¹⁰² Det radikale her ligger i at denne tilnærmingen også skal rette seg mot eventuelle fiender, og at det her løsningen til forsoning finnes: "For the self shaped by the cross of Christ and the life of the triune God, however, embrace includes not just the other who is a friend but also the other who is the enemy."¹⁰³

Perspektivene til Volf vil i denne oppgaven i særlig grad være av interesse i forhold til mulighetene for et fellesskap med makedonere og albanere sammen, og hvordan da de evangeliske menighetene skal se på og håndtere dette fra et teologisk perspektiv. Dette er noe jeg vil ta med meg til analysen av materialet, samt til refleksjoner rundt videre arbeid.

⁹⁸ *Exclusion and Embrace: A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*, 68.

⁹⁹ *Exclusion and Embrace: A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*, 92.

¹⁰⁰ *Exclusion and Embrace: A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*, 85.

¹⁰¹ *Exclusion and Embrace: A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*, 120-129.

¹⁰² *Exclusion and Embrace: A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*, 140-147.

¹⁰³ *Exclusion and Embrace: A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*, 146.

3. METODE

3.1 Kvalitativ feltforskning

Valg av metode vil avhenge av hva som er problemstillingen og hvilke type data man har som mål å innhente. I en oppgave som denne, hvor materialet må skapes, er det behov for en kvalitativ tilnærming til feltet. En kvalitativ tilnærming til et felt betyr at man tar i bruk fortolkende metoder. Man innhenter ikke bare data som ren observasjon og beskrivelse av en situasjon, men den informasjonen som innhentes skal tolkes. Å studere noe objektivt vil være en nærmest umulig oppgave når det kommer til samfunnsforskning, fordi at det å studere mennesker er å studere noe som en selv er en del av, noe mye av samfunnsforskningen har blitt kritisert for å overse. I denne metoden må man derfor, som Hammersley og Atkinson sier, inkludere sin egen rolle i forskningen,¹⁰⁴ noe jeg kommer nærmere tilbake til.

3.1.1 Det kvalitative intervjuet

I kvalitativ forskning er intervju en av de mest vanlige metodene. Det som gjør intervjuet til en god metode er at man gjennom dette kan få data som kan være vanskelig å innhente på andre måter.¹⁰⁵ Ønsket om å forstå, som ligger til grunn for den kvalitative metode, vil påvirke intervjuets form og gi kommunikasjon fokus. Det ble naturlig å velge intervju som metode da ønsket har vært å gå inn i en analyse av forholdene, og oppgaven ønskes å bidra til mer enn bare en beskrivelse. Det kvalitative forskningsintervjuet har som mål å forstå verden ut fra intervjupersonenes side¹⁰⁶, og det er nettopp det som er poenget med en slik type undersøkelse. Grace Davie mener "the capacity to see the world from the point of view of the actor"¹⁰⁷ er avgjørende for om man lykkes i forskning innenfor religionssosiologi.

3.1.2 Intervjuguide

Det ble viktig i forkant av feltstudiene å jobbe grundig med intervjuguiden¹⁰⁸ som dannet utgangspunktet for intervjuene. For å få best mulig data og svar til problemstillingen var ønsket i intervjuene å stille spørsmål som tar for seg de ulike elementene i

¹⁰⁴ Martyn Hammersley og Paul Atkinson, *Feltmetodikk, Grunnlaget for Feltarbeid Og Feltforskning*, 6. opplag ed. (Oslo: Ad Notam Gyldendal, 2010), 51.

¹⁰⁵ *Feltmetodikk, Grunnlaget for Feltarbeid Og Feltforskning*, 158.

¹⁰⁶ Steinar Kvale et al., *Det Kvalitative Forskningsintervju* (Oslo: Gyldendal akademisk, 2009), 21.

¹⁰⁷ Davie, *The Sociology of Religion*, 117.

¹⁰⁸ Vedlegg 2

forskningsproblemet: A) Identitet; spørsmål som fokuserte rundt personens beskrivelse av hva det vil si å være den du er, eksempelvis makedoner, verdier og moralsk praksis, og hvor man får formidlet og modellert denne identiteten. B) Forholdet mellom de ulike etniske folkegruppene i Makedonia, her med fokus på forholdet mellom albanere og makedonere. C) Syn på egen religion; personenes egne definisjoner og perspektiver på sin/sitt egen tro/livssyn, doktriner og eventuell religiøs praksis. D) Kunnskap om og synet på evangeliske kirker. E) Konverteringsproblematikk; spørsmål knyttet til hva som skjer om en person bestemmer seg for å bytte tro eller trossamfunn og omgivelsenes respons på dette. Her også eventuelt egne erfaringer.

Selv om prosjektet hadde flere informantgrupper var temaene de samme, men spørsmålene noe tilpasset den enkelte gruppen og jeg laget fem versjoner av intervjuguiden.

3.1.3 Intervjusituasjonen

I selve intervjusituasjonen var det viktig å være fleksibel, samt ha klar gode oppfølgings-spørsmål, noe jeg jobbet med i forkant. Metodelitteraturens innspill om det å få til en samtale, viktigheten av en tanke om struktur, og det å ha gode, men åpne, spørsmålsformuleringer som i minst mulig grad leder svarene, ble nyttig i forberedelsene.¹⁰⁹ Ønsket var å få dannet et mest mulig helhetlig bilde av situasjonen. Derfor ble intervju naturlig som metode da denne type informasjon er vanskelig å få gjennom kun observasjon. Intervjuene knyttes likevel sammen med tidligere erfaring og observasjon på feltet. Utvalgets størrelse kombinert med valg av metode gjør at man ikke kan lage generaliseringer ut fra svarene¹¹⁰, men vil i større grad belyse temaet mer i dybden med perspektiver fra ulike personer.

Det å gjøre intervjuer og feltarbeid i en annen kultur enn sin egen krever mer enn metodologisk kompetanse, men også en interkulturell kompetanse. Thomas Sundnes Drønen kaller dette for *metakommunikativ kompetanse* i sin artikkel om intervjuet; *How do we ask?*¹¹¹ Denne kompetansen kan inneholde elementer som bakgrunnskunnskap om kulturen, forståelse av skikker, kunnskap om kulturelle koder og kodekser, forståelse av hvordan man bygger tillit og relasjon i den gitte kontekst, å finne den beste arena for samtale og grunnlag for å tolke reaksjoner og meninger. Når man ikke tilhører den samme kulturen kan det være vanskelig å oppdage kulturelle faktorer som kan påvirke intervjuet.¹¹² Det å finne meningen

¹⁰⁹ Hammersley og Atkinson, *Feltmetodikk, Grunnlaget for Feltarbeid Og Feltforskning*, 171-172.

¹¹⁰ Til forskjell fra kvantitativ metode.

¹¹¹ Tomas S. Drønen, "Anthropological Historical Research in Africa: How Do We Ask?," *History in Africa* 33, (2006): 137.

¹¹² Kvale et al., *Det Kvalitative Forskningsintervju*, 156.

ligger i så mye mer enn ordene, og det blir viktig med *felles meningsforståelse*. Om man oppnår dette er vanskelig å måle eller vite sikkert, men det er viktig at man er seg dette bevisst. I dette prosjektet ble et bidrag til dette å notere ned ting underveis i intervjusituasjonene; nøling, tonefall, kroppsspråk, reaksjoner og lignende. Lydopptak av selve intervjuet frigjorde oppmerksomhet til dette i notatene.

Språk kan også være en mulig hindring om man ikke behersker det samme språket. I intervjusituasjoner hvor man trenger tolk vil det være enda vanskeligere å oppnå denne meningsforståelsen fordi kommunikasjonen må via et annet menneske som også vil kunne tolke meninger både på vei fra informant til intervjuer og motsatt. I en intervjusituasjon med tolk er det derfor enda flere faktorer å være oppmerksom på og det er sjanse for at det er elementer man ikke får tak i kommunikasjonen. Jeg prøvde derfor så langt som mulig å gjennomføre intervjuene på engelsk, et språk som særlig mange unge i Makedonia behersker. Et intervju og en gruppesamtale ble likevel gjort med tolk grunnet at informantene ikke kunne engelsk. Valg av tolk ble noe tilfeldig da jeg ikke var klar over før jeg var i intervjusituasjonen at disse ikke kunne engelsk og jeg måtte derfor bruke de som hadde satt meg i kontakt med informantene som tolker. Jeg brukte likevel tid på å klarere med tolkene hvilken rolle de hadde i situasjonen, men det er uansett ikke å forvente at de kan fungere på samme måte som en profesjonell oversetter ville ha gjort. Dette har jeg tatt hensyn til i analysen av materialet. Grunnen til at jeg valgte dette var at jeg kom i kontakt med noen som var villige til å være informanter og som kunne være utfyllende i forhold til eksisterende utvalg, og derfor svært ønskelige å snakke med.

3.2 Informanter

I valg av informanter tok jeg kontakt med fem ulike grupper av folk i Skopje med spørsmål om villighet til deltakelse i prosjektet. Grunnen til valget om flere informantgrupper var et ønske om å belyse forskningsspørsmålet fra forskjellige sider. Tanken bak dette var å ikke trekke beslutninger om "de andre" uten at disse fikk muligheten til å uttale seg selv, og at dette så ville være den beste tilnærmingen inn mot forskningsspørsmålet. Det går selvsagt an å stille spørsmål ved om dette er noe omfattende med tanke på oppgavens størrelse, men i håp om å få et så helhetlig bilde som mulig falt valget på å gjøre det på denne måten.

Informantgruppene representerer en variasjon i befolkningen, og det var også et mål å ha en viss variasjon innenfor hver gruppe. Samtidig består hver gruppe kun av mellom en til fire personer, og det vil derfor kunne være en utfordring å få et mest mulig representativt utvalg, og som nevnt vil en generalisering ut fra dette ikke være mulig. De fem kategoriene som var

utgangspunktet for rekruttering av informanter var: 1) ”vanlige” makedonere med ortodoks bakgrunn, 2) makedonere som har blitt med i en evangelisk menighet, 3) ”vanlige” albanere med muslimsk bakgrunn 4) albanere som har blitt med i en evangelisk menighet og 5) ledere/pastorer for evangeliske menigheter.

Med ordet *vanlig* menes her alminnelige mennesker i befolkningen som tilhører majoriteten. Ordet har sine svakheter og kan virke upresist, men forsøker å beskrive ”mannen i gata” og er et uttrykk for det ordinære i kulturen. Hos makedonere vil dette blant annet innebære en tilknytning til den ortodokse kirke, og er i så måte det som er særlig relevant for oppgaven og derfor presisert i gruppebeskrivelsen. De fleste albanere i Makedonia er muslimer, og det vil derfor være dette som er ekstra relevant i forhold til gruppen.

Rekrutteringen til de ulike informantgruppene skjedde i all hovedsak via tidligere bekjentskap og kontakter i Skopje, enten ved at de hjalp med å finne og spørre mennesker i målgruppen eller ved å tipse om hvordan man kunne komme i kontakt med folk. Med unntak av *pastorgruppen* ønsket jeg ikke å intervju noen jeg kjente fra tidligere, da en relasjon kan være med å påvirke svarene. Grunnen til at det samme kriteriet ikke ble stilt til pastorgruppen hadde flere grunner: bred kjennskap til feltet fra tidligere i form av bekjentskap til en rekke pastorer i byen, informantgruppens mer profesjonelle stilling og et ønske om å intervju noen som forskningsspørsmålet har sitt opphav i. Denne informantgruppen ble bestående av fire personer, alle menn, hvor tre av de er pastorer og én er med som leder og forkynner i en forsamling – alle i evangeliske menigheter i Skopje.

I gruppen med *vanlige makedonere* var det ønskelig med noe ulike ståsted i forhold til religiøs praksis, samt en spredning i alder. Gruppen ble rekruttert via to bekjentskap, hvor den ene hadde mange relasjoner til studenter på et av universitetene i Skopje, mens den andre kunne sette meg i kontakt med noen eldre mennesker i befolkningen. I denne informantgruppen ble utvalget på tre personer: to studenter og en eldre makedoner i pensjonistalder. Det var særlig viktig å ha noen eldre med i utvalget som blant annet har opplevd Makedonia både før og etter Jugoslavia, og som kunne se samfunnsutviklingen i et noe lenger perspektiv. Kombinert med gruppen *makedonere som har blitt med i en evangelisk menighet* danner disse et bilde som sier noe om makedonere. Grunnen til at disse to gruppene i stor grad utfyller hverandre er fordi også de som nå er evangeliske kristne, med unntak av én, har en tradisjonell og alminnelig bakgrunn med tidligere tilhørighet til den ortodokse kirke. At den ene i denne informantgruppen har vokst opp i en evangelisk menighet kom fram først under selve intervjuet. Utgangspunktet har vært å intervju mennesker som har konvertert til en evangelisk menighet, men dataene fra denne informanten ble likevel

relevante for oppgaven og derfor beholdt. Denne gruppen ble rekruttert gjennom en direkte forespørsel etter tips, en ble kontaktet via bekjentskap og den tredje var et bekjentskap. Grunnen til at jeg her gikk bort fra tanken om å ikke intervju noen som hadde en relasjon til meg var at denne personens historie og situasjon går direkte til kjernen av forskningsspørsmålet på en måte som gjorde det verdifullt å ha denne informanten med i utvalget. En variasjon i denne gruppen er tidspunktet for når overgangen til en evangelisk menighet har skjedd, én for mange år siden mens den andre har blitt med nylig, og de vil derfor både kunne belyse forskjellige tidsperioder og forskjellige stadier i en prosess. Verdt å nevne her er at samtlige av informantene i pastorgruppen også har en slik type bakgrunn, de har alle på et tidspunkt tatt et bevisst valg om å bli med i en evangelisk menighet og deres historier vil bidra til datagrunnlaget i forhold til dette temaet.

Å samle et utvalg av *vanlige albanere* var noe mer utfordrende enn makedonere. For det første begrenset det seg hvor mange kontakter mine bekjentskap hadde blant albanere, og jeg måtte derfor gjøre rekrutteringen mer på egenhånd. Blant de makedonerne som hadde kjennskap til albanere var det liten interesse for å koble disse med meg, noe de begrunnet med at de ikke trodde disse ville stille opp. Et annet moment her var at albanere jeg prøvde å komme i direkte kontakt med selv, blant annet studenter på universitetet, var positive helt til de fikk vite tema for intervjuet, og det kunne virke som det var en generell skepsis til å delta i en undersøkelse med temaet identitet, religion og relasjoner mellom folkegrupper. To albanske misjonærer fra Albania som jeg etter hvert kom i kontakt med satte meg i kontakt med en albaner som ville stille til intervju. Gjennom en annen misjonær ble det organisert en gruppesamtale med fem albanske menn, og den siste informanten i gruppa ble rekruttert gjennom en studieveileder på et av byens universitet. Grunnen til lite variasjon i alder i denne gruppa var vanskeligheten med å i det hele rekruttere informanter, og hovedfokus ble til slutt å få noen til å stille til intervju. Intervjuene viser samtidig en stor variasjon i bakgrunn, familiesituasjon og utdanningsnivå, som gir en viss variasjon i gruppa.

Å finne informanter til gruppen av *albanere som har blitt med i en evangelisk menighet* var hovedutfordringen å i det hele tatt finne noen i den kategorien. I følge bekjentskap og kontakter er det bemerkelsesverdig få i denne gruppa, som sannsynligvis ikke er større en et titalls mennesker. Gjennom en pastor lyktes det å få avtalt intervju med en albaner som har konvertert fra islam og som nå er med i en evangelisk menighet. At informantgruppen ble bestående av kun denne personen er kanskje å betrakte som et funn i seg selv og historien gir verdifulle funn på hvordan en slik prosess kan oppleves.

Grunnlaget for oppgaven er altså intervjuer med 13 informanter samt en gruppesamtale med fem albanere. Intervjuene er transkribert i etterkant og dataene er jobbet med kategorisert opp mot elementene i forskningsspørsmålet. I tillegg til intervjuene har jeg snakket med ulike folk i Makedonia. Innspillene fra disse samtalene har bidratt til et større perspektiv i og innspill til tematikken.

3.3 Feltarbeidet

*"Feltmetodikk handler om å utvikle en virkelighetsnær forståelse og samle inn data ved å oppholde seg i det felt som studeres."*¹¹³ Feltarbeidet mitt ble gjort i Skopje i to studieperioder på ti dager, én høsten 2012, og én våren 2013. Periodene gikk hovedsakelig med til å rekruttere informanter, gjøre avtaler og gjennomføre intervjuer. Det viste seg nemlig vanskelig å avtale konkrete tidspunkt i forkant, også med de som hadde sagt seg villige til å stille til intervju, og de fleste svarte med *"ta kontakt når du kommer"*. Kulturforskjellene i å gjøre avtaler var merkbare, noe som bidro til en del arbeid med dette under oppholdene.

De fleste intervjuene foregikk på kafé, noen på kontorer på arbeidsplasser og studiesteder, og et par ble gjort i hjem. Skopje har en kultur for å møtes på kafé, og man møtes gjerne heller ute enn hjemme hvor man ofte bor trangt og sammen med store deler av familien. Kafé ble derfor en naturlig møteplass. Selv om kafé på en måte er en "offentlig arena" er folk vant til at denne arenaen er "privat", og informantene virket avslappet i settingen. Et utfall av å gjøre avtaler via kontakter var at noen av disse ble med på selve intervjuet. Dette var ikke en opprinnelig tanke, men ble oppfattet som en naturlig praksis av informantene, som heller viste seg spørrende og forbauset da det ble foreslått å gjøre det på tomannshånd. Ut fra en vurdering om at det i noen tilfeller kanskje var avhengig av dette for å i det hele tatt få gjennomført intervjuet falt valget på å la kontaktene være til stede, men da med en tydeliggjøring av hvilke rammer intervjuet hadde – også med tanke på personvern.

3.4 Metoder for analyse av materiale

I etterkant av intervjuene har jeg som nevnt brukt tid på å transkribere og deretter kategorisere funnene. Jeg laget et skjema hvor jeg enkelt kunne fylle inn funnene fra de ulike informantene kategorisert etter tematikken. Det var viktig å gjøre en god jobb med dette før jeg startet på analysen av materialet. Selv om dette tok mye tid viste det seg at det grundige arbeidet med tematikken i forkant av intervjuene skulle gjøre denne prosessen mye enklere da jeg nå visste hva jeg så etter. Jeg har så gjort en tematisk analyse av funnene ut ifra

¹¹³ Hammersley og Atkinson, *Feltmetodikk, Grunnlaget for Feltarbeid Og Feltforskning*, 8.

tematikken som er presentert tidligere. Forskningsspørsmålet har hele tiden vært styrende i prosessen. I forhold til selve analysen har jeg valgt en hermeneutisk tilnærming til materialet, og det har vært viktig å prøve å finne meningen i det informantene sier, og igjen er vi tilbake til *ønsket om å forstå*. Samtidig har det for min egen del har det vært viktig å ha et mål om at informantene selv skal kunne kjenne seg igjen i presentasjon og analyse.

3.5 Etiske refleksjoner

I prosessen av denne forskningen har jeg hatt som mål å ta hensyn til etiske problemstillinger fra begynnelse til slutt. I studier som berører mennesker og deres hverdag er dette særlig viktig. Informantene undertegnet i forkant av intervjuene "*Request for interview on a Master Thesis*"¹¹⁴. Dokumentet gav en kort beskrivelse av prosjektet med fokus på de ulike temaene for prosjektet. Forskningsspørsmålet ble ikke tatt med her vurdert ut fra at dette kunne komme til å påvirke eller begrense svarene i for stor grad. I forespørselen ble det også gjort klart at informantene til en hver tid kan velge å trekke seg fra prosjektet og de forsikres om anonymitet. Siden tema i oppgaven er av svært personlig og sensitiv art krever det en høy etisk bevissthet knyttet til informasjon, behandling av materiale og personvern. Prosjektet er meldt til NSD, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, og Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres. De etiske retningslinjene som NSD pålegger er utgangspunktet for oppgaven, og den enkelte informants personvern er også ivaretatt. En sårbar gruppe i forhold til konfidensialitet er de evangelisk kristne albanere da de som nevnt er en veldig liten gruppe og vil være lettere identifiserbare, og man må her være ekstra oppmerksom på hvilke type opplysninger man gir om denne informant. En av de tingene som kan være problematisk med tanke på informantens personvern var utfallene der en tredjeperson var tilstede under intervjuene. Disse ble bevisstgjort på at de ikke hadde lov å bryte inn eller si noe underveis, og også inneforstått med at informasjonen fra intervjuene er konfidensiell.

Et valg som byr på noen etiske utfordringer er valget om å skrive denne oppgaven på norsk. Det begrenser informantens tilgang til det ferdige prosjektet, og vil i så måte kunne styrke et eventuelt maktforhold da jeg som forsker skaper en distanse, noe som man kan se på som en svakhet. Grunnen til valget om å skrive på norsk er mine egne språkferdigheter, og et ønske om å produsere et godt resultat. Planen i etterkant er likevel å gjøre dette tilgjengelig i Makedonia gjennom å arrangere et seminar og skrive en oppsummerende artikkel på engelsk.

¹¹⁴ Vedlegg 1

3.5.1 Forskerrollens etiske utfordringer

Forskerens rolle vil være avgjørende for resultatet av oppgaven, særlig i oppgaver som denne da kvalitativ metode er brukt. "Betydningen av forskerens integritet øker i forbindelse med intervju, fordi intervjueren selv er det viktigste redskapet til innhenting av kunnskap."¹¹⁵ Det Kvale og Brinkmann her tydeliggjør er noe som har vært viktig for meg å ha en aktiv refleksjon rundt. Ingen forsker klarer å være helt nøytral eller totalt upåvirket, og man må være bevisst i situasjoner hvor man selv blir berørt på hvordan det både kan påvirke intervjusituasjonen og analysen i etterkant. Hammersley og Atkinson sier at det å unngå en påvirkningssituasjon med sin tilstedeværelse eller å skaffe "rene" data nærmest er umulig. Målet må være at man finner en riktig måte å tolke innsamlede data på.¹¹⁶

Jeg har forsøkt å være særlig bevisst min rolle i situasjonene hvor jeg kjente informantene fra tidligere, her er det en potensiell spenning mellom det å være profesjonell og allerede ha en relasjon. Det var viktig for meg å skille mellom meg selv som tidligere misjonær og nå som fagperson, og i de situasjonene informantene kjente til dette var jeg også påpasselig med å påpeke at jeg nå hadde en annerledes rolle enn tidligere. Jeg har etterstrebet å behandle alle likt og å være så profesjonell som mulig. Når man kjenner folk er det enklere å ha forutinntatte meninger om hva folk mener og tenker, og jeg prøvde å legge disse meningene til side og være åpen for hva de faktisk hadde å si. Et annet aspekt her er at relasjonen kan ha påvirket svarene til informantene, og jeg var opptatt av å se etter signaler som tydet på at de "tilpasset" svarene etter det "jeg ville høre". Mitt inntrykk var likevel at også de informantene jeg kjente på forhånd, i hovedsak pastorene, snakket fritt og ærlig, og jeg ble faktisk overrasket over svarene flere ganger. Det var noen ganger jeg måtte be de utdype da de nok tenkte at jeg "visste dette", men de svarte generelt veldig utfyllende. Det kan tenkes at den tilliten som eventuelt fantes der allerede bidro til at de nettopp var så åpne. Et element som også vil kunne ha påvirket data er at bekjentskap er brukt for å komme i kontakt med informantene, både i den forstand at de har kunnet påvirke utvalget og det at informantene har blitt kontaktet av disse folkene innebærer en viss sjanse for at svarene også preges av dette. Eksempelvis har jeg forsøkt å være oppmerksom på at flere av albanerne jeg snakket med kom jeg i kontakt med gjennom kristne misjonærer. Grunnen til denne framgangsmåten var i hovedsak å få tilgang til feltet.

Det at jeg selv har vært på misjonsreiser til feltet tidligere har vært viktig å gjøre flere refleksjoner rundt. Det å ha kjennskap til et felt før feltstudiene kan ha både fordeler og

¹¹⁵ Kvale et al., *Det Kvalitative Forskningsintervju*, 92.

¹¹⁶ Hammersley og Atkinson, *Feltmetodikk, Grunnlaget for Feltarbeid Og Feltforskning*, 157.

ulemper, og i alle fall når mitt kjennskap er relatert nært til deler av det jeg også har ønsket å undersøke. Spørsmålet som blir relevant å stille seg er om tidligere erfaring har farget undersøkelsen på en måte som har vært begrensende. Målet mitt har vært at det faglige arbeidet skulle stå i fokus, og jeg tror refleksjonene jeg har gjort meg rundt min egen rolle har hjulpet til med å ivareta dette.

3.6 Forskningens kvalitet

Det har vært viktig for meg å forsøke å skape en troverdig framstilling av tematikken gjennom det materialet som er samlet inn. Noe av det som har vært viktig for meg er å se ting fra flere sider, derfor blant annet så mange informantgrupper, å gå inn i studiet med en åpen holdning – også i forhold til det man har tanker og meninger om – å tenke over hva som er mitt bidrag til feltet, og se det i lys av og i forhold til tidligere forskning på feltet.

3.6.1 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet har å gjøre med om resultatet av forskningen er troverdig og konsistent. Hvor intervju er brukt som metode er spørsmålet om reliabilitet særlig knyttet opp mot svarene til informantene, og i hvilken grad de har vært åpne i sine svar.¹¹⁷ Slik jeg ser det har alle informantene delt åpenhjertig sine tanker om temaene, og har prøvd å svare så godt de kan på spørsmålene som har blitt stilt. Jeg har vært bevisst på å ikke stille ledende spørsmål og har forsøkt å ikke ”forutse” svar eller ”ta ting for gitt”. Informantenes egne beskrivelser har hele tiden vært i fokus. Det virket heller ikke som de informantene jeg hadde kjennskap til fra tidligere var preget av relasjonen, men at også de snakket fritt og ærlig om temaene.

Validitet handler om hvordan man tolker data, og om man faktisk har undersøkt det som man faktisk mente å undersøke, og om tolkningene henger sammen med virkeligheten.¹¹⁸ I kapittel 5 analyserer jeg funnene opp mot teori og tidligere forskning, og mener at det i stor grad er sammenfallende og styrker ting som andre forskere også har funnet på feltet. Det at det er gjort lite forskning på feltet som konkret knytter seg opp mot de evangeliske kirkene i Makedonia og også hvordan de kan være en arena for multietniske fellesskap gjør at min forskning står noe alene i forhold til dette temaet, og det vil være behov for videre forskning på feltet.

¹¹⁷ Kvale et al., *Det Kvalitative Forskningsintervju*, 250.

¹¹⁸ *Det Kvalitative Forskningsintervju*, 250-251.

4. PRESENTASJON AV DATA

I dette kapittelet vil jeg presentere funnene fra intervjuene mine. Forskningsspørsmålet vil være styrende for presentasjonen på samme måte som det var utgangspunktet for tematikken i intervjuene. Ut ifra delspørsmålene vil jeg presentere funnene i fire ulike kategorier for å gjøre det mest mulig oversiktlig og enkelt å følge for leseren. Det femte delspørsmålet om hvordan kirkene forholder seg til identitetsspørsmålet vil bli belyst i neste kapittel. Under hvert tema vil jeg ta med perspektiver fra alle informantgruppene, så langt de har formidlet noe rundt temaet. I og med at dette er tema som lett glir over i hverandre vil informantene ha tanker som spenner seg over flere felt samtidig, men jeg vil forsøke i størst mulig grad å kategorisere dette. Hovedperspektivene som vil bli belyst er: Innbygger i Makedonia – identitet og religion, forholdet til de evangeliske kirkene, konvertering – reaksjoner og tilnærming, og et fellesskap med makedonere og albanere sammen. For å gi et nyttig bakgrunnsbilde vil jeg først gi en beskrivelse av informantenes etniske og religiøse bakgrunn.

4.1 Informantenes etniske og religiøse bakgrunn

Alle informantene er bevisste på sin egen etnisitet og religiøse bakgrunn. Av informantene som er etniske makedonere har alle med unntak av én bakgrunn¹¹⁹ i den ortodokse kirke, dette gjelder også alle i informantgruppen med pastorer og ledere. Informant 9 er den eneste som har vokst opp i en familie som tilhører en evangelisk kirke, og hun er tredje generasjon i familien som tilhører denne kirken. Av de ni andre som er makedonere av etnisitet er det seks av dem som på et tidspunkt, de fleste i tenårene eller begynnelsen av tjuårene, har tatt et bevisst valg om å bli med i en evangelisk menighet, samtlige av disse har familie og slekt hvor majoriteten fremdeles tilhører den ortodokse kirke. Av de tre informantene som er "vanlige" makedonere er det én, Informant 2, som beskriver seg selv som ikke-religiøs og ser ikke på seg selv som medlem i den ortodokse kirke med følgende begrunnelse: "I don't consider my self as a member of a church because I don't go to church." De to andre ser på seg selv som ortodokse, selv om det er nokså ulikt hva de legger i det.

¹¹⁹ Med bakgrunn menes her at de enten har tilhørt eller tilhører den ortodokse kirke. Normalt blir man medlem i den ortodokse kirke ved dåp. Informantene, som jeg har spurt om dette, mener også at man blir medlemmer ved dåp. Én mener også at man blir medlem ved fødsel dersom en av foreldrene tilhører den ortodokse kirke.

Tre av informantene er albanere av etnisitet, i tillegg er det en gruppe på fem albanere som jeg snakket med samlet. Alle disse åtte har muslimsk bakgrunn. En av dem har konvertert til kristendommen, Informant 5, og er nå med i en evangelisk menighet som eneste albaner, en annen har en litt mer åpen religiøs tilnærming, mens de seks andre betegner seg selv som muslimer, dog med ulik religiøs praksis.

4.1.1 Oversikt over informantene

Navn	Kjønn, alder ¹²⁰	Informantgruppe
Informant 1	mann, i 30-årene	leder/pastor
Informant 2	kvinne, i 20-årene	"vanlig" makedoner
Informant 3	mann, i 30-årene	leder/pastor
Informant 4	mann, i 30-årene	leder/pastor
Informant 5	mann, i 30-årene	evangelisk albaner
Informant 6	mann, i 20-årene	evangelisk makedoner
Informant 7	mann, i 30-årene	leder/pastor
Informant 8	mann, i 20-årene	"vanlig" makedoner
Informant 9	kvinne, i 30-årene	evangelisk makedoner
Informant 10	kvinne, i 20-årene	evangelisk makedoner
Informant 11	mann, i 60-årene	"vanlig" makedoner
Gruppe A12	menn, fire i 20-årene og én i 40-årene	"vanlig" albaner
Informant 13	mann, i 20-årene	"vanlig" albaner
Informant 14	mann, i 20-årene	"vanlig" albaner

4.2 Innbygger i Makedonia – identitet og religion

For de aller fleste informantene er spørsmålet om identitet noe de er opptatte av, og de bruker selv begrepet. Flere, særlig makedonerne, poengterer at man som folk er i en prosess hvor man skal definere sin identitet, en prosess som har pågått siden oppløsningen av Jugoslavia på 90-tallet. For mange er det en sammenheng mellom etnisitet, identitet og tilhørighet, og dette kobles også opp mot nasjon. Albanere vil derfor i hovedsak karakterisere seg selv som albanere og ikke som makedonere, også når det kommer til nasjonalitet. En av albanerne beskrev dette:

I always been like we are Macedonian citizens, we are ethnical Albanians, but Macedonian citizens. So, I actually have this talk very recently, with a cousin of my father, [he] was filling out a form, and under nationality he wrote Albanian, and I just like: "This is wrong, you are not Albanian by nationality, by nationality you are Macedonian, by ethnicity you are Albanian." And then we started having this arguing about, well he is a bit older, and like I said not very educated, and I had to start teach him about the differences between nationality and ethnicity.¹²¹

¹²⁰ Grunnen til at nøyaktig alder ikke er oppgitt er med tanke på informantenes personvern.

¹²¹ INFORMANT 14

Bevisstheten rundt forskjellen på etnisitet og nasjonalitet hos Informant 14 skiller seg fra de fleste andre informantene, og denne fetterens tanker som er gjengitt i sitatet er mer det som er gjeldende blant folk, noe vi også har sett Mønnesland beskrive.¹²² Informant 14, som har mer utdanning enn de fleste albanere, er særlig opptatt av å bruke begrepene på en korrekt måte, selv om det også blir et spørsmål om definisjon. Det virker som om det for de fleste av informantene ikke er en forskjell mellom nasjonalitet og etnisitet.¹²³ Informant 14 sine tanker er også i kontrast til de fleste i Gruppe A12 sin mening om at de ser på alle albanere som *én nasjon, men som lever i forskjellige land*. Samtidig så sier albanerne at de opplever Makedonia som sitt hjem, men noen har et håp om at Makedonia en dag skal bli en del av Albania. Både Gruppe A12 og Informant 13 har en drøm om å en dag gjenforenes i et *Great Albania*.¹²⁴ En interessant observasjon gjort av min eldste makedonske informant var at han mente det var en forskjell på eldre og yngre albanere, hvor de yngre ser på seg selv som albanere mens "Older Albanians they see them selves as Macedonians with Albanian roots."¹²⁵ Hvordan hver enkelt definerer dette kan også skyldes ukklarheter rundt terminologien, som Informant 14 påpekte i sitatet ovenfor. Det som likevel blir tydelig hos de aller fleste av informantene (både makedonerne og albanerne) er at de vil beskrive seg selv og sitt folks identitet veldig annerledes enn "de andre" og vil ikke definere de andre som "en av oss" selv om de bor i samme land. Informant 14 mente også at selv om han så på Makedonia som sitt hjem var et av problemene at makedonere så både på albanere og andre folk som utlendinger. Med unntak av en av pastorene og den eldste av de var det også blant de makedonske informantene en sammenfallende oppfatning om at det var stor forskjell på albanere og makedonere. Jeg synes derfor det er naturlig å si noe om identitetsforståelsen til begge gruppene separat, så får heller dataene tale for om oppfatningene fra de ulike sidene stemmer overens med hverandre. Hvordan de to gruppene ser på hverandre vil jeg i hovedsak se på under delkapittelet om et fellesskap med makedonere og albanere sammen.

4.2.1 Identitet som makedoner

Som nevnt er identitet noe som allerede er tenkt på hos mine informanter, og de fleste hadde mye på hjertet da dette var tema i samtale. For makedonerne var identitet noe som gjorde seg gjeldende på flere plan, som nasjonalt og personlig. På det personlige plan kommer også familie inn. Religion gjør seg hos mange gjeldende på alle disse planene, og vi skal se

¹²² Se beskrivelsen av Makedonia som multinasjonal stat i kapittel 1.2.2.1

¹²³ Calhoun beskriver dette som et trekk ved nasjonalisme. Se kapittel 2.2.2

¹²⁴ Et syn blant albanere også Mønnesland har presentert. Se kapittel 1.2.2.1

¹²⁵ INFORMANT 11

nærmere på det senere. En ting som gikk igjen om makedoneres identitet var utfordringene i forhold til nabolandene, og særlig dette med å få aksept for navnet Makedonia, noe som er en pågående konflikt med Hellas.¹²⁶ Dette gir seg uttrykk i ønsket om å "være noen", noe som to av informantene påpeker som viktig for makedonere: "...we wanna show off. We want to tell the world that we are here. Even though we are a small country we have a lot of things to show to the world. I think that is the pride side."¹²⁷ Her kan man snakke om en ønsket aksept både som nasjon og folk, men også som enkeltmennesker. I dette drar man gjerne fram historiske faktorer som understreker dette, og krigshelter som Aleksander den store dras fram av flere som et nasjonalt symbol og idol. Disse nasjonale symbolene er noe som har vært særlig framtrede etter oppløsningen av Jugoslavia.¹²⁸ Informantene fra pastorgruppen var opptatte med å forklare dette, kanskje fordi de særlig i sitt arbeid må forholde seg til og også kanskje i større grad er opptatt av dette, og flere av disse beskrev denne nasjonalistiske utviklingen som noe negativt og som i all hovedsak er politisk styrt og motivert. Informant 1 mente at landet mangler gode ledere som kan tenke framover og bidra til en god utvikling.¹²⁹

Går vi til det mer personlige plan var det én faktor som var gjengåene når den makedonske identiteten skulle beskrives, og det var familie: "I will say the family is the most important thing to Macedonian people."¹³⁰ Også når de skal beskrive sin egen identitet er familien noe av det aller viktigste: "Family is number one for me."¹³¹ Herunder kommer også respekten for de eldre. Andre verdier som trekkes fram er vennskap, være en god nabo, åpenhet, god moral og det å leve i øyeblikket. Informant 8 har et interessant perspektiv på identitet, og sier at identiteten er noe som uttrykker seg gjennom historie, kultur og tradisjoner, og det vil også være dette uttrykket som skiller en i fra andre folk: "So that's the point that says we are not just the same, we are different."

Sammenligner man de som tilhører en evangelisk kirke med de som tilhører den ortodokse kirke er beskrivelsene av identiteten nokså lik. Hovedforskjellen ligger i at de fleste av de evangeliske sier at det at de er kristne er det viktigste i deres identitet, så kommer det andre i neste rekke: "For me my identity question is split. I don't have any issues – I am a Macedonian. Even more importantly: I am a Christian, and I think that in whatever way I still

¹²⁶ Denne situasjonen beskriver Mojzes som en kollektiv usikkerhet, og nevner særlig denne navnekampen med Hellas. Se: Mojzes, "Into the Inferno? Rage and Fear in Macedonia," 14.

¹²⁷ INFORMANT 8

¹²⁸ Dette samsvarer med det bildet Svein Mønnesland tegner av situasjonen. Se kapittel 1.2.2.1

¹²⁹ Dette samsvarer med Mojzes' analyse av situasjonen. Han mener det Makedonia trenger er framtidsrettede ledere, og gir særlig utfordringen til religiøse ledere i landet. Se: Mojzes, "How Interreligious Dialogue Can Contribute to a Brighter Future for Macedonia," 6.

¹³⁰ INFORMANT 10

¹³¹ INFORMANT 10

learn that my Macedonian identity will have to be subsequent to my Christian identity. It's not the other way around."¹³² Dette ligner på perspektivene til Volf som er presentert i kapittel 2.4.1. Informant 9 påpeker at det at hennes kristne identitet er viktigst skiller henne fra andre makedonere som hun mener vil si at familie er det viktigste, noe som jo bekreftes av informantene fra denne gruppen. En som opplever seg midt i et spenningsfelt mellom disse to er Informant 10 som ganske nylig har blitt med i en evangelisk menighet og blitt en kristen:

In my identity – well, I am not sure. I am still exploring myself. There are like two sides. One part saying: yes, this is the right thing. And if you feel there are a lot of things who are better - and I feel that they are better when I am in church and between all those people. But on the other side there are like my family, my parents in fact, still disapproving that I am going to this church. And I am between that, so I am still like: I have decided to go, to go to that church, but still I am insecure about the situation, because of my parents.

Sitatet her viser hvordan det at foreldrene ikke er enige kan være avgjørende for om dette skal få påvirke identiteten til denne informanten. Hun er i tvil om det valget hun har tatt skal få forme hvem hun er og om hun skal fortsette i det sporet hun har begynt. Dette er noe flere av pastorene peker på som en utfordring i møte med makedonere, og er noe vi skal komme tilbake til. Det viktige å få fram her er familiens viktige rolle i formingen av identiteten, og deretter også andre relasjoner.

Informantene er stolte av å være makedonere. "I am not that into history, but 'til now I've learned that: 'There is a nation called Macedonia, and nothing and no one could change that!' Yea, and there goes my proud and my patriotism."¹³³ To fra pastorgruppen er opptatte av de er annerledes og sier de ikke oppfører seg som makedonere, og det kan virke som de har et behov for å skille mellom sin egen identitet og det de beskriver som den generelle makedonske identiteten, noe de beskriver som mer preget av tradisjonell (ortodoks) tenkning. Den ene begrunner dette med at han har reist mye og ser ting fra et mer utenfra-perspektiv: "I see things more differently that probably a typical Macedonian who lives here."¹³⁴ I denne annerledesheten legger de også oppførsel og tankesett: "For me it's important to think normal, and to not live in a history but to think about future. I think that is very important. Otherwise you will be stuck in many things."¹³⁵ Informant 4 mener det å leve i historien er et

¹³² INFORMANT 1

¹³³ INFORMANT 10

¹³⁴ INFORMANT 3

¹³⁵ INFORMANT 4

generelt problem på Balkan og hindrer at ting er framtidsrettet og får utvikle seg. Han mener også at det er en stor gruppe makedonere som er flau over å være makedonere, i kontrast til den gruppen som han kaller for stolte nasjonalister, disse er mer påvirket av et vestlig, kapitalistisk tankesett og ønsker seg inn i det europeiske fellesskap, EU.

Når det blir snakk om andre etniske folkegrupper i Makedonia, her med fokus på albanere, er de fleste opptatt av å definere og beskrive disse som veldig annerledes, og det er tydelig at de fleste markerer sin identitet forskjellig fra albanernes. "That's two different planets, systems, galaxies. Yea, that's very different," svarte Informant 3 på spørsmålet om han mente det var noen forskjell på albanere og makedonere. Uttrykk som *alt er forskjellig* og *totalt forskjellig* går igjen.¹³⁶ "A lot of difference. First, religiously, we are Christians and they are Muslims. And secondly the language. Their culture. Their manners. Way of acting. Everything!"¹³⁷ Kun to av de makedonske informantene mener at det ikke er så store forskjeller. Informant 7 starter i sin beskrivelse med å fokusere på likhetene, og mener forskjellene ikke er så store, men at forskjellen som gjør utslaget er religion. Det å karakterisere albanere som muslimer er noe alle gjør, og påpeker at dette skiller dem særlig.

Når det kommer til *religion* viser samtlige av mine makedonske informanter til at det å være makedoner er sett på som ensbetydende med det å være ortodoks kristen. En av pastorene mener dette er essensielt for å forstå den makedonske identiteten:

You have to understand that when you say that you are Macedonian that automatically means that you are Orthodox. When you say that you are an Albanian that automatically means that you are a Muslim. Because people cannot make a difference between those two. So identity goes into the nationality – those two are always combined. So for Macedonian to separate believe system from their nationality is like unacceptable. You have to be that. Even though most people they don't even understand what does Orthodoxy mean, but if you say that you are not an Orthodox that means that you are separated from the nationality which you are, which is your identity. You are the Macedonians – so, how can you not be that? You have to, there are no other options, and it is the same for Albanians.¹³⁸

¹³⁶ Undersøkelsen fra 1996 viser at over 2/3 mener at deres folk er "very different from others". I 1988 var det kun 1/3 som mente det samme: Najčevska, Simoska, og Gaber, *Izvorite I Faktorite Na Međuetničkata (Ne)Tolerancija Vo Procesot Na Obrazovaniето*, 115.

¹³⁷ INFORMANT 10

¹³⁸ INFORMANT 3

Dette sitatet beskriver oppfatningen av hvordan religion er en del av den etniske eller nasjonale identiteten som makedoner.¹³⁹ Dette må da likevel forstås mer som en tradisjon og en opplevelse av å tilhøre noe sammen enn en daglig praksis, skal vi tro informantene.¹⁴⁰ De tre "vanlige" makedonerne sier alle at de har en ortodoks bakgrunn, men det er kun Informant 8 som har et aktiv forhold til det, og han beskriver seg selv som annerledes enn de fleste og sier at han er mer opptatt av tradisjonen enn sine jevngamle: "Personally I am different from, maybe, as I describe the young people." Generelt sier han at de eldre i befolkningen er mer religiøse¹⁴¹ enn de yngre, som er en teori jeg har funnet lite belyst av andre. Informant 2 vil som nevnt ikke beskrive seg som religiøs, selv om familien er ortodoks, mens Informant 11 sier han ser på seg selv som ortodoks uten at han helt kan forklare hva det sentrale i den ortodokse troen er – "I need to study church books," – og betegner sin egen religiøsitet i form av å ta vare på familien. Han går til kirken i høytidene og har av og til presten hjemme hos seg. Det at de ikke helt kan forklare hva det vil si å være ortodoks er noe informantene fra pastorgruppen snakket om, noe som påvirket måten de tilnærmet seg de ortodokse på og ble en motivasjon for å nå nye, noe vi vil se mer på under avsnittet om konvertering. Informant 10 mener det er tyrkerne sin skyld at meningen i det å være ortodoks har blitt borte gjennom årene med okkupasjon.¹⁴² Hun mener at selv om folk gjør religiøse handlinger som å gå i kirken og tenne lys så er det ikke sikkert de tror på Gud eller vet hva troen betyr. Slik hadde hun det selv før hun ble med i den evangeliske menigheten hun nå er en del av:

Before that, every time when someone will question me: "am I religiously?" I will say: "Yea, I am an Orthodox." But if you ask me what does Orthodox means, I would not know to answer that. Like, Orthodox is a normal person who goes in a church on holidays and lights a candle and have a family saint holiday and like - believe in God? I don't know. I really don't know. Because in my family, I am not sure - I think in most of the families there is not much talking about religious, there is not. You are like – you are born like Christian Orthodox, there is no point of discussing about that or asking or talking. You are an Orthodox! You are born like that.¹⁴³

¹³⁹ Dette stemmer overens med Cecilie Endresen sin beskrivelse av Makedonia. Se kapittel 1.2.2.2

Dette er også sentralt hos andre som skal forklare dette. Professor Raymond Detrez forklarer sammenhengen slik: "*The identification of national and religious identity is the strongest with the Orthodox nations in the Balkans – Bulgarians, Greeks, Macedonians, and Serbs. This is the result of the Byzantine legacy of 'national' churches. Nation, state, religious community and ecclesiastical organization are supposed to be congruent.*" Raymond Detrez, "Religion and Nationhood in the Balkans," *ISIM Newsletter* 5, (2000): 26.

¹⁴⁰ Dette er i tråd med Albert Dojas beskrivelse av den kollektiv identiteten som finnes i religionstilhørighet: "*It is not based on a specific belief system or religious conviction; rather it is grounded in the social culture.*" Doja, "Instrumental Borders of Gender and Religious Conversion in the Balkans," 56.

¹⁴¹ Her forstått som mer religiøs praktiserende.

¹⁴² Makedonia ble innlemmet i det Osmanske riket i 1354, og ble ikke løsrevet fra tyrkerne før under den første balkankrigen i 1912. Se: Store norske Leksikon "Makedonias Historie"; tilgjengelig på http://snl.no/Makedonias_historie; besøkt 7. april 2014.

¹⁴³ INFORMANT 10

Religionen er noe du er født inn i, sier hun. Flere av de som nå tilhører den evangeliske kirke beskriver det som om at selv om de ble kalt ortodokse før, opplevde de seg ikke som det. Dette fører til at troen ikke får noen praktiske konsekvenser, hevder en av pastorene, og det å være kristen i Skopje er i hovedsak noe kulturelt. Denne pastoren har gjort refleksjoner rundt dette, og kommet fram til en definisjon som han mener er beskrivende for den oppvoksende generasjonen av makedonere: *practical atheistic materialists*. Han er selv opptatt av at etiketten ortodoks ikke må være en del av hans identitet som makedoner: "I never allowed anyone to tell me that: well, you are Macedonian, that's equal Orthodox."¹⁴⁴ Likevel må det sies, på bakgrunn av intervjuene, at det nok er den generelle oppfatningen blant folk; er du makedoner så er du ortodoks. Et interessant moment her er samtidig Informant 9 som har vokst opp i en evangelisk familie og sier at hun ikke har opplevd noen konflikt mellom det å være makedoner og ikke ortodoks, og mener unge mennesker med utdanning i større grad klarer å skille mellom disse tingene: "You know, from the older generations they would say such things, but my friends who are younger understand that it is not the same thing. Maybe people that are more educated are more tolerant to that things."

For de som har gått fra å tilhøre den ortodokse kirke til å tilhøre en evangelisk kirke er det blandede tanker om hvordan dette har påvirket identiteten. Informant 1 har altså ikke tillatt dette å gjøre noe med hans identitet som makedoner, mens for andre, som vi blant annet så hos to andre pastorer ovenfor, har det vært viktig å poengtere at de er annerledes enn andre makedonere. Informant 3 mener det at han ble kristen har forandret han som person totalt: "It changed the view on society, changed the view on identity. You know, that changed everything." Dette handler hovedsakelig om hans syn på livet som har fått en ny dimensjon. En annen forklarer at han er forvandlet av Guds kjærlighet, og det skiller fra ortodokse som han mener ofte bare følger et sett med regler: "I think that Evangelical people who knew God are changed by his love and they are different."¹⁴⁵

4.2.2 Identitet som albaner

Albanerne jeg snakket med hadde, på samme måte som makedonerne, ikke vanskeligheter med å snakke om sin identitet. I Gruppe A12 var de opptatte av at den albanske kulturen er en kultur som er bevart gjennom århundrer, og de snakket da om alle albanere uansett land. De andre informantene var mer tydelig på at det vil være store forskjeller om man sammenligner

¹⁴⁴ INFORMANT 1

¹⁴⁵ INFORMANT 6

for eksempel albanere i Makedonia med albanere i Albania: "A huge – it's like two nations."¹⁴⁶ Dette var noe også flere av de makedonske informantene påpekte. Informant 14 hevdet at albanere i Makedonia er mer tradisjonelle, og informant 13 pekte på at i Albania ligger de langt foran i forhold til utdanning. Her er det identitet som albaner i Makedonia det blir satt lys på. Informant 14 begynner interessant nok med å beskrive en balkansk identitet før han forteller om den albanske, da han mener at identiteten til folk på Balkan er mer eller mindre den samme. Her trekker han fram gjestfrihet, temperament, sterk nasjonalisme og livlighet. I det store og det hele er det ikke kulturelt store forskjeller, hevder han, for utenom religion. Heller ikke de andre albanerne påpeker store forskjeller til makedonerne slik som i stor grad makedonerne gjorde ovenfor albanerne, problemet er likevel at de ikke blir integrert i samfunnet på samme måte som makedonerne i følge Informant 13.¹⁴⁷ Informant 14 er inne på noe i samme retningen: "You also have that feeling, especially Albanians have that feeling, that the Macedonians still consider Albanians and every other ethnicity and minority here as foreigners." Det er tydelig at denne *følelsen* farger både deres beskrivelser av seg selv og generelt om samhandlingen mellom folkegruppene i Makedonia.

Når albanerne så skal fortelle hva som kjennetegner en albaner trekker de fram *respekt* som en viktig verdi, særlig ovenfor eldre og familie. I familien er det den eldste som har det endelige ordet, og man skal lytte til og høre på råd fra sin far: "The father is the head of the family. He is the decision maker, he is the top, target for respect, and then, you should always, not just the father, when it comes to respect you should always respect your parents. That goes for when you are a kid, and when you are fifty if your parents are still alive."¹⁴⁸ Å ha et godt forhold til familien er noe de peker på. Informant 14 sier at familien påvirker hans tenkning rundt ting, og dersom han skal ta et valg tenker han alltid på hvilken effekt det kommer til å ha på familien, og da ikke bare kjernefamilien, men storfamilien.

*The law of Lekë (The kanun of Lekë Dukagjinit)*¹⁴⁹ og *besa*¹⁵⁰ er to begrep som kom fram gjennom samtale. Lekë er et sett av moralske regler, mens besa ble forklart som et

¹⁴⁶ INFORMANT 5

¹⁴⁷ Spørsmålet om albanernes status og posisjon i Makedonia er noe som har blitt diskutert gjentatte ganger og har ført til uenigheter. Engström mener det har vært liten vilje blant politikere også til å finne gode løsninger, og at de løsningene som er foreslåtte er for svake; Engström, "Multi-Ethnicity or Bi-Nationalism? The Framework Agreement and the Future of the Macedonian State," 2-19.

¹⁴⁸ INFORMANT 14

¹⁴⁹ The law of Lekë er et sett med tradisjonelle albanske (moralske) lover, levd på folkemunne i århundrer og nedskrevet på 1930-tallet, som har vært styrende og formende for andre lover i Albania. Mange hevder de moralske lovene er et uttrykk for en refleksjon av den albanske karakteren. Se; Leonard Fox, *Leke Dukagjinit, og Shtjefen Gjeçov, Kanuni I Leke Dukagjinit* (New York: Gjonlekaj Publishing Co., 1989), xiii-xx.

løfte man ikke kan bryte. For en mann er det viktig å ha et rent navn og ikke gjøre noe som kan "ødelegge navnet" sitt. Særlig for informant 14 virket det som om dette er noe han er meget bevisst på. Informant 13 drar fram *kaldt blod (cold blood)* som er en viktig tradisjon blant albanere og som han forklarer som "å ikke la ting gå forbi". Han forklarer samtidig at ting ikke er på samme måte som for 200 år siden selv om tradisjonen fremdeles er viktig. Generelt påvirkes også albanerne av den vestlige verden, særlig den yngre generasjonen, og både Informant 5 og Informant 14 sier at man her kan begynne å se en forskjell på de yngre og de eldre, uten at de er veldig tydelige på hva denne forskjellen og forandringen innebærer.

På samme måte som hos makedonerne er *religion* nærmest betraktet som noe man er født med. Informant 5 beskriver det som om at religionene tilhører ulike folkegrupper.¹⁵¹ Selv for Informant 14, som kanskje er den mest bevisste på terminologien av mine albanske informanter, er det vanskelig å skille mellom det å være muslim og albaner. Da jeg spurte han om hva det vil si å være muslim gav han følgende svar:

The obligations of being a Muslim is very concrete. There are five pillars, you need to admit you are a Muslim by saying a single verse, you have to fast as a Muslim, you have to give a portion of your wealth to the poor, you have to pray five times a day, and then you have to go on a pilgrims. Those five rules are the basic rules of being an Albanian. That what means to be an Albanian.

Her ser vi hvordan termene muslim og albaner brukes om det samme. Han vil samtidig ikke definere seg selv som en fullt praktiserende muslim. Vi finner igjen noe av det samme fenomenet blant informantene her som hos makedonerne, at man er bevisst på hvilken religion man tilhører uten at man nødvendigvis vet hva det innebærer eller at det har veldig store konsekvenser for hverdagslivet.

Av albanerne jeg har snakket med er det kun Informant 5 som har skiftet tro, og han mener albanere generelt er redde for Gud, Allah. Før var han selv redd for at han ikke levde rett og at Gud derfor ville straffe han. Han beskriver en redsel blant folk for at man ikke følger reglene, selv om det også finnes albanere som er mer moderne og ikke så opptatte av å følge muslimsk standard. Gruppe A12 var også opptatt av at troen handler om å gjøre og at de viktige elementene herunder handlet om å være gode mot hverandre.

¹⁵⁰ En æreskode som kommer ut av The law of Lekë. Ordet blir brukt blant annet om ære, tro, tillit og beskyttelse. Begrepet handler også om å stå ved det ord man har sagt – *et hellig løfte*. Se; *Kanuni I Leke Dukagjinit*, xiv.

¹⁵¹ Dette er i samsvar med den beskrivelsen Endresen gir av forholdet mellom etnisitet og religion i Makedonia. Se kapittel 1.2.2.2

Informant 13 sier at selv om albanere er muslimer så har ikke religion noe med etnisitet å gjøre, det viktigste er at man er albaner.¹⁵² Det som har skjedd i Makedonia er at religion har blitt brukt politisk¹⁵³, av begge parter, og han hevder at folk derfor har blitt mer religiøse etter oppløsningen av Jugoslavia. Dette kan være et viktig perspektiv å ha med selv om det ikke er en oppfatning som alle deler. Ut i fra svarene i intervjuene kan det virke som om islam ikke er like viktig for identiteten som albaner som det å være ortodoks kristen er for makedonerne, og makedonerne virket i sin beskrivelse av albanerne mer opptatt av deres religion, islam, enn albanerne var selv.

4.3 Forholdet til den evangeliske kirke i Makedonia

Under temaet om folks forhold til de evangeliske kirkene understreker svarene til informantene hverandre. De som tilhører en evangelisk menighet har en forståelse av at de evangeliske kirkene er noe de fleste makedonere og albanere kjenner lite til, og ut ifra samtale med de vanlige albanerne og makedonerne er dette en oppfatning som viser seg å stemme. Av de fem informantene som ikke tilhører en evangelisk menighet er det to av de, Informant 2 og Informant 14, som ikke har hørt om at slike kirker finnes i Skopje. Disse to knytter det opp til utlandet, og Informant 2 sier det er noe du finner i USA og Informant 14 kvalifiserer seg selv som uinformert. I tillegg er det Gruppe A12 som har kristne venner, men ikke synes temaet i forhold til kirker er interessant. Informant 8 har aldri møtt noen fra en slik kirke, og har kun kjennskap til det gjennom den tidligere presidenten (se senere i avsnittet), bøker, filmer og det han har fått vite gjennom samtaler med professorer. Den eldste av makedonerne sier at han kjenner folk som er med i en evangelisk kirke, men vet lite om det likevel. Den eneste som virker til å ha mer kjennskap til de evangeliske kirkene er Informant 13. Han har flere kristne venner, albanere¹⁵⁴, og vet om flere trossamfunn. Han sier at de som tilhører disse kirkene er gode mennesker, og har større problemer med å forholde seg til den ortodokse retningen som han forbinder med politikk: "I can tell that the Orthodox believes in their faith and they were killing people in Kosovo and here in Macedonia."¹⁵⁵ Som Informant 8 trekker han fram den tidligere presidenten, Boris Trajkovski¹⁵⁶, når han skal si noe om de evangeliske menighetene, noe flere av informantene fra alle gruppene gjør. Han var president

¹⁵² Dette kan tyde på at noen av de samme funnene som Cecilie Endresen har gjort i Albania også kan tenkes gjelder for albanere i Makedonia. Se kapittel 1.2.2.2 og det Endresen beskriver som *albanian sameness*.

¹⁵³ Dette er noe Endresen diskuterer i sin avhandling også, om den ortodokse kirke har blitt brukt i en drakamp mellom det multietniske og det nasjonalistiske. Se kapittel 1.2.2.2

¹⁵⁴ Presisering: dette er albanere fra Albania.

¹⁵⁵ INFORMANT 13

¹⁵⁶ The Boris Trajkovski International Foundation "About Boris Trajkovski, Biography"; tilgjengelig på <http://www.boristrajkovski.org/en/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=13>; besøkt 10. april 2014.

fra 1999 til han døde i en ulykke i 2004, og tilhørte metodistkirken. Det har ført til at flere i Makedonia har hørt om evangeliske kirker, i alle fall metodistkirken, og har bidratt til en ufarliggjøring av disse kirkene som har vært lite kjent. Det virker som Trajkovski var godt likt blant albanerne. Metodistkirken er den eneste av de evangeliske kirkene som er godkjent av staten som kirkesamfunn, de andre to er den ortodokse kirke og den katolske kirke. Flere hevder at det at de har vært lite kjent er en av grunnene til at de har fått et sektstempel¹⁵⁷.

"None of them – they don't know who the evangelicals really are, and that really bothers me very much."¹⁵⁸ Dette sitatet understreker pastorenes tydelig ønske om å forandre synet folk har på menighetene deres, og noen tenker mye på dette. Ut ifra samtalene kan det virke som hovedutfordringen er å i det hele tatt gjøre seg kjent, og kanskje også det å få menigheten med på å formidle noe videre til andre. Blant de som har blitt med er det én som beskriver menigheten som der han har lært at Gud lever og at han er én man kan ha et forhold til, og er tydelig begeistret i forhold til dette. Likevel sier han det ikke til så mange og det er ikke nødvendigvis en samtale han drar i gang selv, da han er redd for at det kan bygge opp en barriere dersom de tror han er med i en sekt. Informant 10 har valgt å holde sin tilhørighet nesten helt hemmelig av samme årsak: "I have been thinking about that like; oh, let me tell all my friends that I am a part of Evangelistic church. And like that I know that everything is gonna be like God want it to be and we are like his creations, but I cannot. I am scared – of being misunderstood." Denne redselen har utgangspunkt i at hun frykter folk skal tro hun tilhører sekt, som var reaksjonen til foreldrene da hun fortalte det til dem, og er noe av grunnen til denne spenningen i forhold til identiteten som er beskrevet tidligere. Hun sier at det å bli med i en evangelisk kirke er veldig uvanlig, og hun kjenner ingen andre som har gjort det samme. Dette trekker også pastorene fram når de skal forklare sektbegrepet. De mener det i hovedsak grunner i en uvitenhet, og at det derfor nærmest er naturlig med en reaksjon for eksempel fra foreldre, da man vil være trygge på hva man sender barna til og ønsker å beskytte dem. Informant 7 mener sektstempelet er i ferd med å forsvinne og at folk begynner å bli noe mer avslappet ovenfor de evangeliske menighetene, og at uvitenheten og reaksjonene var større før. Som pastor håper han at folk skal forbinde de evangeliske kirkene med Guds kjærlighet.

Informant 9, som alltid har tilhørt en evangelisk menighet, sier hun får spørsmål av folk som vil vite forskjellen på den kirken hun er med i og den ortodokse. To av de ortodokse

¹⁵⁷ Her forstått som noe negativt.

¹⁵⁸ INFORMANT 1

informantene var nettopp interesserte i å få vite mer. Informant 8 hadde et inntrykk av at de evangeliske tok kirke mer seriøst enn de ortodokse og at ting var annerledes i form at folk kjenner hverandre: "...again, correct me if I am wrong, they are having like, in that municipality, church, their own church, and everyone goes there and everyone knows each other, even the priest. But in our churches we don't know anyone." De ortodokse informantene påpekte at man tilhører samme tro. Informant 11 hadde i det en åpen tilnærming til alle trosretninger: "It's not important if you are a Protestant or a Muslim." og "We are all in the same faith! We are all from God Jesus." Informant 8 strekker det ikke så langt, men mener det hadde vært best om kristne trossamfunn hadde vært forent: "If I was Obama I would used position that Christianity should be united, it shouldn't be separated in different churches."

4.4 Konvertering – tilnærming og reaksjoner

Når det gjelder å se nye mennesker bli en del av de evangeliske menighetene er det mange spørsmål, perspektiver og problemstillinger som reiser seg, noe som også blir tydelig blant informantene. Jeg vil her forsøke å belyse så mye som mulig av dette fra ulike vinklinger, og vil så i neste kapittel komme tilbake til og analysere dette.

4.4.1 Hvordan tilnærme seg mennesker som ikke tilhører en evangeliske kirke?

Blant pastorene eksisterer det et ønske om å nå nye mennesker i Skopje, og at disse skal bli en del av deres menigheter. Et spørsmål som jeg snakket mye med pastorene om er i hvilken grad man ønsker å rekruttere ortodokse kristne i Makedonia, da disse allerede tilhører kristendommen. Svarene var at de så på ortodokse som flere typer, og mente at en stor andel av dem ikke kjenner evangeliet eller er *født på ny*, som var begrepet den ene av pastorene brukte. Disse hadde man vanskeligheter for å se at i hele tatt trodde på det samme: "So if I go very brutal I will say that 95% of all the orthodox in Macedonia they don't have any clue of what is happening. And the other 5, they probably understand 1% – so it's just some people who have a grasp of what actually orthodoxy is."¹⁵⁹ Ovenfor denne gruppen med "uvitende" virket det som samtlige pastorer hadde stor frimodighet i å formidle evangeliet og invitere dem inn i sine fellesskap. Den ene pastoren hevdet han hadde forandret noe syn gjennom årene i forhold til de ortodokse og var nå mer åpen for at det finnes kristne der også, samtidig var han fremdeles på hugget med å invitere med seg folk: "So I am not afraid to, I am not ashamed to invite somebody to our church 'cause we are trying to preach the simple gospel, I

¹⁵⁹ INFORMANT 3

mean, in a simple language and live it. And I don't care about tradition so much and history, because there are more important things than that, and that's to live the life."¹⁶⁰ To av pastorene var veldig tydelige på at man kunne finne Jesus og tro innenfor den ortodokse kirke, og disse oppmuntret også folk til å bli der om dette var tilfelle. Informant 1 hadde venner som jobber som prestes i den ortodokse kirke, og han hadde ikke problemer med å koble folk med disse dersom han i gitte tilfeller tenkte at det var den beste løsningen. Informant 3 hadde større problemer med å se at dette faktisk var mulig, selv om han ikke utelukket at man kunne finne en tro innenfor den ortodokse kirke. En annen pekte på at *systemet* i den ortodokse kirke gjorde det vanskelig for folk: "I mean since they have Jesus, and since they believe that he died and rose again from the death it is difficult to say that it is not the same. It is the same, but it is really difficult to find God through their system I will say."¹⁶¹ Generelt må det kunne sies at målgruppen i Skopje ble betegnet som stor. Også de som tilhører disse kirkene synes det var gode grunner til å nå ut til flere. Informant 6 oppsummerte det enkelt med å si at Jesus er grunnen til at folk må bli med. Dette er noe Informant 10 er enig i, men hun vet ikke hvordan man skal gjøre dette likevel, da hun som kjent er redd for å fortelle noen om at hun er med her.

I forhold til det å tilnærme seg albanere var det for disse pastorene mer på tankestatiet enn noe som de hadde en veldig aktiv praksis i forhold til, og det virket som de var i prosesser med å finne ut hvordan dette i det hele tatt kan se ut. De evangeliske menighetene til informantene slik de er i dag retter seg i hovedsak mot makedonere, selv om de er åpne for at albanere kan være med, og vi kommer tilbake til dette mot slutten i kapittelet om det er mulig å danne fellesskap bestående av begge grupper.

4.4.2 Årsaker til at mennesker blir med i en evangelisk menighet

Den ene pastoren er opptatt av at menigheten skal invitere med seg folk til kirken. Av de informantene som forteller om prosessen for å bli med i en evangelisk menighet er det ingen som bare har dukket opp av seg selv, men de har blitt invitert med av noen. Informant 10 ble invitert med av en venn og Informant 5 forteller om at det var kontakt med noen misjonærer over flere måneder som gjorde at han etter hvert ble med. En annen av pastorene er opptatt av at mennesker må få *en opplevelse*¹⁶² med Gud, og en opplevelse er noe alle i informantgruppene av de som har blitt med i en evangelisk menighet beskriver. Informant 6 forteller om at han gikk til kirken og fant ut at Gud lever, og at det da skjedde noe med han.

¹⁶⁰ INFORMANT 7

¹⁶¹ INFORMANT 4

¹⁶² Noe som vi kan se er viktig også i Rambos modell i kapittel 2.3.3 og er det han beskriver som et *encounter*.

Informant 5 forteller om en forandring som følge av møter med misjonærene som delte evangeliet med han og også noen husmøter som han ble invitert til, men selve opplevelsen som ble *vendepunktet* hadde han alene på rommet sitt. "I started to accept what Jesus has done, and then I realised if I accept him I can change ... When I accepted that was a happy day. It was ten o'clock in the evening, and I was singing 'Happy Day'."¹⁶³ Han forteller at denne forandringen åpnet en *ny verden*, og at han kjente seg elsket. Etter hvert ble han videre anbefalt av disse misjonærene å gå til en menighet, noe som i begynnelsen var uvant og annerledes, men han ble raskt en del av fellesskapet. *Tilhørighet* til fellesskapet er noe av det Informant 10 beskriver som avgjørende for sin del, noe som hun fikk en opplevelse av allerede første møtet hun var på: "I got that feeling that, I don't know, but somehow I belong here."¹⁶⁴ Hun beskriver et positivt møte med folkene i menigheten, og sier hun føler seg trygg og ikke er alene. Viktigheten av fellesskapet er noe som understrekes av flere.

4.4.3 Reaksjoner

4.4.3.1 Reaksjoner blant makedonere

Samtlige av mine makedonske informanter som har blitt med i en evangelisk menighet sier de har opplevd en eller annen form for negativ reaksjon fra omgivelsene. Reaksjonene har hovedsakelig bestått av et press fra familien, foreldre, i form av verbale uttrykk, trusler, avvisning, husarrest, brente bibler og/eller motstand mot det man hadde blitt med på. Som vi ser er det en variasjon i skala av sanksjoner. Et bemerkelsesverdige funn, og som vil være av interesse for analyse senere, er at de fleste beskriver det som et press som avtok etter hvert, og som i praksis hadde få konsekvenser, selv om det er klart at man ikke skal undervurdere et psykisk press. To av pastorene mener at motstand også kan virke positivt, da det kan gjøre troen enda sterkere. Informant 1 gjør det i denne sammenheng tydelig at det vil være en pris å betale, og at man vil som person bli stilt ovenfor et valg:

There are two options: you either leave church, leave God or you stand firm for what you believe, and you will pay the price, and it will hurt, tears will come, rejection, whatever, but I realize and I am still realizing, after 20 years by the mercy of God standing and just being public about my faith and whatever, after all the rejection and things that I've been through, it's worth it!

Hvorfor dette presset kommer mener pastorene handler om, som nevnt, uvitenhet om de evangeliske menighetene og da behovet for å beskytte barna sine, men også fordi det vil bli

¹⁶³ INFORMANT 5

¹⁶⁴ INFORMANT 10

sett på som å "bytte tro". Et perspektiv hos Informant 9 er at det å bli evangelisk vil bli sett på som å forandre noe av sin karakteristikk som makedoner: "In any way the reaction wouldn't be positive because of changing something that are very characteristic for the nation. - Becoming a Protestant while your family is Orthodox..." En av pastorene underbygger dette og mener foreldrenes reaksjon handler om at de ønsker å beskytte en nasjonal identitet.

De fleste er klare på at presset og reaksjonene er mindre nå enn de var på 90-tallet, og at de avtar etter kortere tid. Igjen dras Boris Trajkovski som en faktor til at folk nå er mer opplyste og ser på evangeliske kristne som mer normale. Samtidig som dette presset beskrives som betydelig mindre nå forteller Informant 10 om et pågående press som hun opplever fra sine foreldre og som hun ikke vet hvordan hun skal takle. Hun er den eneste av informantene som har blitt med i en evangelisk menighet etter år 2000, og det er derfor vanskelig å si om hennes opplevelse, som står noe i kontrast til den situasjonen i dag som de andre beskriver, er generell, men den må likevel tas på alvor og behandles reelt. På samme tid er hun tydelig på at hun ikke kan se seg selv utenfor dette fellesskapet igjen: "It become a part of me, and I don't want to get rid of that. Because I feel a lot better since I became part of Evangelistic Church, and now I cannot imagine myself without that part." Hun tenker at måten hun skal takle presset fra foreldrene på er å fremdeles bli med dem i den ortodokse kirke, og på den måten fremdeles være ortodoks: "I think, because, you know – to be an Orthodox does not means you need to go everyday in church. So there are like three, maybe four days in a year, and I will handle that."¹⁶⁵ Dette sier igjen noe om hva det for makedonere vil si å være ortodoks, og vil være interessant å se nærmere på i neste kapittel om det faktisk går an å være begge deler, evangelisk og ortodoks. Den ene pastoren tror at reaksjonene det kan få å bli med i en evangelisk menighet avhenger av hvor tradisjonelle foreldrene er. De fleste pastorene og lederne kan fortelle om folk som har kommet til tro og blitt med i menighetene deres, selv om det ikke er veldig mange som det er snakk om. Informant 1 forteller om at han opplever at hele familier blir kristne og blir en del av menigheten han er pastor for, og beskriver dette som noen av hans fineste opplevelser.

Av de tre blant makedonerne som ikke tilhører en evangelisk menighet er alle klare på at folk velger selv hva de vil tro på. Informant 2 stiller seg likegyldig til det hele, og vil ikke dømme folk etter religion eller hvilken kirke de tilhører. Samtidig er hun bevisst på at det aldri kunne skjedd med henne at hun ville blitt med i en evangelisk menighet, og tror at faren ville reagert

¹⁶⁵ INFORMANT 10

og blitt sint om hun gjorde det. Informant 8 har en tankegang om *"same religion – different churches"* og mener det viktigste er at folk er kristne, ikke hvilken kirke de tilhører. Han ser ikke for seg å bytte kirke selv, og tror at om det hadde skjedd ville foreldrene vært veldig spørrende til hvorfor. Om vi så går til den informanten som faktisk er far selv sier han at han syns det er greit om de i hans egen familie hadde valgt en annen kirke enn den ortodokse, og har i bakhodet tanken om at det kan jo hende at et av barnebarna vil studere i utlandet og der finner for eksempel en katolikk å gifte seg med: "They are mature and they can choose."¹⁶⁶ Om det er hans erfaringer fra egen tid i utlandet som har gitt han dette synet er et viktig spørsmål her, eller kanskje hans vennskap med noen evangeliske kristne. Han ser i alle fall lettere på det enn det mange av de andre informantene beskriver.

4.4.3.2 Reaksjoner blant albanere

At gruppen med evangeliske albanere består av kun én person er kanskje å betrakte som et funn i seg selv. Veldig få visste om kristne albanere i Makedonia, og om de gjorde kunne de telles på en hånd. Informant 5 forteller at det var ca 20 albanere som ble kristne på samme tid som han, men at det i dag er kun 2-3 av dem som fremdeles er kristne, noe som han mener har med reaksjonene på konverteringen å gjøre. Det er få som holder ut. Selv beskriver han det som en krise i sin egen familie da han ble kristen. Moren bare gråt, og faren kom med trusler, brente bibelen hans og involverte også andre i dette: "...and then the persecution came. My father called some people with beards to judge me, because the Muslims here believed that they should kill me so my blood will be clean before God, so God can accept me again, according to them." Disse mennene kom hjem til dem og forhørte han, men han unnslopp med det. Krisen fortsatte likevel, og på grunn av valg han tok knyttet til sin nye tro ble han kastet ut hjemmefra og foreldrene brøt kontakten med han i flere år. Nå er kontakten noe gjenopptatt, men de er ikke som en familie: "Now we are separated, but in contact."

Det er ikke bare fra sin egen folkegruppe Informant 5 beskriver en reaksjon.

Reaksjonen kommer også fra makedonerne: "They are taught like that, both religious – the Muslims are taught like if you hang out with like me, with Christians, than you have betrayed Muslims. And also the same, orthodox, they say 'he is Albanian, he cannot be Christian'."

Det synes altså å være negative reaksjoner fra begge folkegrupper på om en albaner konverterer. Noen av pastorene forsøker også å tegne et bilde av dette, hvor den ene snakker om det sviket som det oppleves som ovenfor albanerne: "It's like betraying your own nation

¹⁶⁶ INFORMANT 11

if you become Christian. That is most like, some will say: 'are you becoming a Macedonian or what?' They don't get the difference between faith and nation."¹⁶⁷ En annen den reaksjonen som møter deg hos makedonerne: "Because for the Macedonians it doesn't only means that they are becoming Christians, that means they are becoming Macedonians."¹⁶⁸

Pastorene beskriver albanere som mer radikale enn makedonere når det kommer til reaksjonene på om folk blir med i en evangelisk menighet. Nå må det samtidig her tas i betraktning at vi snakker om en overgang fra islam til kristendom, og flere av makedonerne tror på samme måte det ville blitt større reaksjoner om de konverterte til islam enn at de ble med i en evangelisk kirke. En av makedonerne beskriver det som farlig for albanere å konvertere, og flere sier de tror at albanere vil få drapstrusler. Informant 3 mener de store reaksjonene bunner i albaneres tankesett, "*thinking as a family*" – altså en mindre individualistisk måte å tenke på. Noe som støttes av Informant 14 sine perspektiver som er beskrevet tidligere om hvordan han tar valg.

Også i Gruppe A12 snakket vi om hva som ville skje dersom noen byttet religion. De var tydelige på at folk var frie til å velge religion selv, men de stilte seg annerledes til det hele om det skjedde med en venn: "For example if him, my friend, he will change the religion I will think that he betrays me. And I will kill."¹⁶⁹ Jeg spurte om han spøkte, og han sa nei. Tolken bekreftet det hele med å si at han var seriøs. Det virket på resten av gruppa som det var det mest selvsagte svaret, ingen reagerte, og en annen svarte at han ville ha gjort det samme. Informant 13 mener på sin side at det vil få noen konsekvenser å konvertere, ja, men at dette vil gå seg til etter hvert. Han er opptatt av at tro må være hvert menneskes eget valg. Selv vet han ikke om noen albanere i Skopje som har konvertert. Det er de eldste som vil reagere mest om noen bytter tro, mener Informant 14, og sier selv at han ikke har personlige problemer med at folk konverterer.

4.5 Et fellesskap med makedonere og albanere sammen?

Et av spørsmålene jeg snakket med informantene om var om de kunne dele tro med en fra den andre folkegruppen, albaner/makedoner, og om de også kunne se seg som en del av samme fellesskap. Noen av samtalene var fra perspektivet om en evangelisk kirke som når nye mennesker og da med tanke på et evangelisk trosfellesskap, mens andre av samtalene var mer på det generelle plan, alt etter informantens eget ståsted. Et trosfellesskap bestående av

¹⁶⁷ INFORMANT 4

¹⁶⁸ INFORMANT 1

¹⁶⁹ GRUPPE A12

albanere og makedonere sammen eksisterer i svært liten grad i dag, i følge informantene, noe som også stemmer overens med det bilde jeg har fått gjennom mine studier. Noen evangeliske menigheter har et par albanere med i sin forsamling, men det blir overdrevent å kalle dette fellesskap med begge grupper. For å få et bakgrunnsbilde vil jeg først presentere funn med blikk på folkegruppens forhold til hverandre før jeg ser mer konkret på informantenes forståelse av om, og eventuelt hvordan, disse kan tilhøre samme fellesskap.

4.5.1 Forholdet til "de andre"

4.5.1.1 Makedonernes forhold til albanere

Nesten ingen av mine makedonske informanter har vokst opp sammen med albanere, og de fleste har gått på separerte skoler eller de har gått på skoler med skiftordninger hvor skiftene er delt opp etter etniske grupper.¹⁷⁰ En beskriver barndommen med albanere slik: "No relationship at all. We see them as a -- how to describe it, I don't know -- like they had leper, like go out from them, don't touch them, stay outside, they are criminals, they are Muslims, they make problems, so go out, don't stay with them."¹⁷¹ Det er også varierende hvor mye kontakt og relasjoner de nå i dag har til albanere. Her spenner det seg fra de som ikke har kontakt i det hele tatt til de som har gode venner som er albanere.

Ethnic groups - well, I had some friends who were Albanians, but the relation is based on if you need something from me, I mean to do something for you, I will do -- just ask me and I will do. But I am not sure if I would like ask Albanian friends to help me with something, I am not sure, because I don't believe them -- I just don't. I am seeing that they are like helping between them, but they are not that open to us, Macedonian people, so even like at my Uni we are separated. They are sitting on the other side.¹⁷²

Sitatet beskriver her en sameksistens, men som likevel i praksis viser seg nokså adskilt. I byen generelt beskriver makedonerne et spenningsforhold mellom makedonere og albanere, og urolighetene som førte til drap noen måneder før disse intervjuene ble gjort dras fram av flere som eksempler på dette. Bemerkelsesverdig mange uttrykker at det er politikk og media som er med og skaper denne spenningen og er med på å opprettholde fordommer, og noen bruker ord som at dette *manipulerer folk*. Informant 7 mener fordommene går begge veier, og som pastor har han et ønske om å lære mennesker respekt. Noen av informantene forsøker å ha denne respekten og kan se for seg relasjoner til albanere, mens andre ikke ønsker en slik

¹⁷⁰ 47 % av makedonerne og 65 % av albanerne mente i 1996 at barn fra forskjellige etniske grupper skulle ha separerte skoler: Najčevska, Simoska, og Gaber, *Izvorite I Faktorite Na Međuetničkata (Ne)Tolerancija Vo Procesot Na Obrazovaniето*, 115.

¹⁷¹ INFORMANT 4

¹⁷² INFORMANT 10

type kontakt. Informant 11, den eldste, mener at det er forskjell på eldre og yngre albanere og da at de yngre er manipulert i en negativ retning av politikerne. Han sier det virker som at yngre makedonere har et mer komplisert forhold til albanere enn de eldre. Informant 10 beskriver et stadig økende hat mellom de to gruppene¹⁷³, og ønsker heller ikke selv at albanere skal få prege samfunnet. Funnene her viser at det er forskjellige perspektiver, også innad i de ulike informantgruppene, om dette. En av pastorene forteller om at han har vært engasjert i en humanitær organisasjon rettet mot albanerne, og om at han har et ønske om å vise folk kjærlighet. Som menigheter sier pastorene at de per i dag har lite eller ingen kontakt med albanere: "Practically we don't have too much contact with them."¹⁷⁴ De fleste uttrykker likevel at de ønsker mer kontakt.

4.5.1.2 Albanernes forhold til makedonere

Albanerne beskriver et spenningsforhold på lik linje med makedonerne når det gjelder forholdet mellom albanere og makedonere i Skopje, og også her legges mye skylda for dette over på politikere som de mener påvirker negativt. Det de presenterer er en misforstått måte å forholde seg til sin identitet på, mener Informant 13: "...because we are growing with that, I think, fake patriotism. The politics make here the patriot things and fake, I mean fake because they think that to be patriot you have to fight or to do things like that ... I don't think the people here are so bad, but they are manipulated to this." Informant 14 forteller om det han kaller en nasjonalistisk bevegelse som har vokst fram hos begge folkegruppene de siste årene. Dette bekrefter Informant 11 sitt syn som er tidligere presentert. Folk som ikke hadde noe imot hverandre før har det nå, sier Informant 14, og det har oppstått en klinsj både etnisk og religiøs.¹⁷⁵ Han mener det i hovedsak er folk uten jobb som får betalt for å lage opprør. Gruppe A12 hadde et lignende syn og mente at det i Skopje var noen få mennesker som skaper problemer mellom albanere og makedonere. Gruppe A12 peker også på at politikerne bruker massemedia til å splitte folk. De kontrollerer media og skaper derfor et bilde av makedonere og albanere som ikke stemmer. Gruppe A12 sitt ønske er at alle kan leve sammen som en gruppe, og én poengterer at han ønsker en enhet mellom folkeslagene.

Når det gjelder hvilket forhold og hvilke relasjoner de har selv til makedonere er det veldig varierende. Noen har vokst opp og gått på skole med makedonere, andre har gått

¹⁷³ Dette kommer også fram i undersøkelsen presentert i kapittel 1.2.2.2

¹⁷⁴ INFORMANT 3

¹⁷⁵ Dette samsvarer med forskning som viser at de etniske spenningene har økt etter uavhengigheten til Jugoslavia. Blant annet er dette noe Mønnesland beskriver; Mønnesland, *National Symbols in Multinational States: The Yugoslav Case*, 290-291.

adskilt. Informant 13 forteller at han kjenner folk som er makedonere, men vil ikke kalle de for venner: "We have friends only to say 'friends', because we don't have. We know that they don't like us, and they know that we don't like them." Informant 14 derimot sier han er mer sammen med makedonere enn albanere, og jobber også tett sammen med dem. Informant 5 som har blitt kristen og med i en evangelisk menighet står i en særstilling da hans hverdag i hovedsak er sammen med makedonere. Av de albanske informantene har Informant 13 den mest negative erfaringen med makedonere sånn rent personlig. Han forteller at han har blitt lært opp hjemme til å ikke sloss med makedonere, men at dette er et av de rådene han angreer på at han har fulgt: "He always told me that 'you don't have to fight with the Macedonians because they only are Macedonians.' He told me always, because they are people too. They don't are all bad people. But while growing I don't think that my father was good in giving that [advise], because I have five times been beaten from Macedonians."¹⁷⁶ Informanten er tydelig preget av disse negative opplevelsene. Informant 14 som er vokst opp med en familiebedrift som har hatt et tett forhold til makedonere har et annet bilde av familiens påvirkning: "My family's relations with Macedonians is what helped me be very socialized with Macedonians, open towards not only Macedonians – Serbians, Bosnians – it did effect a lot on me and my brother and my sister."

Både noen i Gruppe A12 og Informant 13 er tydelige på at albanere er viktige i Makedonia: "Without us they are nothing!"¹⁷⁷ Samtidig preger en misnøye mot at de ikke har de samme rettighetene som makedonerne, og at de blir behandlet dårligere.¹⁷⁸ Noe som også bekreftes av en av makedonerne jeg intervjuet, og beskriver dette som noe av utfordringen, selv om begrunnelsen her nok er noe annerledes enn den albanerne selv ville brukt: "I have discussed with my dad about that, and my dad often says to me that the Albanians and the Gipsy people here don't have the same rights with us, so he always says that: 'I think that we should give them the same rights and the same education. We should give them education on Albanian language, so they would be like more civilised'."¹⁷⁹

¹⁷⁶ INFORMANT 13

¹⁷⁷ INFORMANT 13

¹⁷⁸ Dette har vært en misnøye blant albanerne i Makedonia siden oppløsningen av Jugoslavia; Engström, "Multi-Ethnicity or Bi-Nationalism? The Framework Agreement and the Future of the Macedonian State," 11.

¹⁷⁹ INFORMANT 10

4.5.2 Samme fellesskap? – utfordringer og meninger

4.5.2.1 Pastorenes tanker

”How do you love? You know, that’s the question. Then it has to come – the transformation comes from both, thinking contemplation, but also by being a neighbour to your neighbour. We have to meet them. We have to look at their eyes and see what are their eyes bringing to us.”¹⁸⁰ Denne pastoren mener at det første skrittet til et trosfellesskap sammen er å bygge broer, gjerne gjennom å bygge et fellesskap basert på kjærlighet, da ikke med utgangspunkt i tro i første omgang. Han ser samtidig ikke helt løsningen på hvordan man skal ta det lengre enn dit. Å være en kristen albaner i Makedonia er noe han ser på som veldig vanskelig, og har problemer med å se for seg hvordan dette i det hele tatt skal skje. Likevel er han tydelig på at makedonere og albanere i prinsippet skal kunne dele troen på Jesus Kristus sammen, og det er også noe han håper på å få oppleve:

I will not only say theoretically, but they must have. They must have! Because it’s the gospel! It’s not a Macedonian gospel. It’s not whatever. We need to – and that’s one of my prayers seeing so many Albanians unreached and seeing honestly a very small number of Macedonians reached, I am standing before God and asking him the question: God, what’s your will for the Albanians in this particular moment? What do you want me to do? What do you want our church to do?¹⁸¹

En annen pastor synes det er beklagelig at de ikke har noen albanere i kirken, og det er generelt et ønske om at det skal eksistere fellesskap med begge gruppene sammen. Pastorene har flere syn på hva som hindrer dette i å skje. En utfordring, som så vidt er nevnt, er å nå ut til nye mennesker i det store og hele, og da sees albanere på som en enda vanskeligere gruppe å nå ut til enn makedonerne: ”I mean, we don’t say that we have such a big, how to say, commotion or moving among the Macedonians, but still, you know, there are people who find out, and they accept, and they believe, and they change, but not among the Albanians. It’s a puzzle.”¹⁸² Denne pastoren peker videre på at det må skje noe i forhold til hvordan man møter albanere, og betegner at teorien om tilgivelse ikke alltid gjenspeiler seg i praksis. Dette finner vi igjen hos en av de andre som sier at et fellesskap på tvers av de etniske gruppene møter utfordringer dersom folk ikke fornyer sinnene sine. Kirkene må altså representere en holdning som man ikke finner i like stor grad ellers i samfunnet.

¹⁸⁰ INFORMANT 1

¹⁸¹ INFORMANT 1

¹⁸² INFORMANT 3

Samtidig som de ønsker å se et blanda trosfellesskap har de noen tanker om hva som kan bli utfordringer med en slik fellesskapsmodell, og noen er usikker på om det i det hele tatt er den beste løsningen:

I have been thinking a lot about that, and there is only one challenge to that, it's the challenge of language and culture, because every people has a right to read the bible and worship God in their own language, and I just cannot see how that will work if you bring people with two different languages in a church how that will work, because it's good that people can express their praises to God and the prayers in their own language. But I am sure there must be a way.¹⁸³

Informant 1 har en lignende holdning, og tenker derfor både ja og nei til en felles kirke. Han vil ikke det skal være skiller på grunn av etnisitet, men unner samtidig alle folkeslag å få delta i gudstjeneste på sitt eget språk og med sin egen kultur. Han har stilt seg selv spørsmålet om det kanskje er bedre for albanerne at de hadde hatt en egen kirke. Informant 4 mener at de som makedonere kanskje ikke har den inngangen som trengs for å nå albanere med evangeliet, og tenker at en idé kanskje ville vært å få hjelp fra kristne albanere fra andre land:

And I don't know what to say about the Albanians, but maybe we need to give up as Macedonians to do something and to connect more with Albanian churches, churches from Kosovo, and to stay together with them, and to encourage them to send missionaries from Albania, Kosovo to Macedonia, because we are going with our heads in the wall if we think that we as Macedonians can do something.

4.5.2.2 Medlemmer av de evangeliske kirkene sine tanker

Disse informantene gjenspeiler mange av de tankene som ble presentert av pastorene og lederne, med unntak av én som jeg vil komme tilbake til. Én sier at han vil se på en albaner som tror som en bror på lik linje med alle andre. En annen peker på de kulturelle utfordringene som pastorene nevner, men mener at det ikke finnes religiøse utfordringer i dette og mener den evangeliske kirke er det perfekte utgangspunkt for et fellesskap bestående av makedonere og albanere:

Yea, I think is a huge step here for the society and I see Evangelical churches as perfect place for creating those fellowships, you know, that is maybe different from the Orthodox and the Muslim communities, because they are open for everybody whether they are Albanians or Macedonians or some other nationalities. They don't have any prejudices against them.¹⁸⁴

¹⁸³ INFORMANT 7

¹⁸⁴ INFORMANT 9

Den evangeliske albaneren tror også på en framtid med makedonere og albanere i samme menighet, men mener det er en lang prosess før man kommer dit. Han er enig med den ene pastoren om at det trengs albanere for å nå albanere, og tror kanskje man trenger å først danne egne kristne fellesskap som er albanske og så bringe de sammen på et senere tidspunkt. Han håper selv å få være en bro mellom albanere og makedonere.

Informant 10, som er den nyeste i en evangelisk menighet, skiller seg her fra de andre, og sier hun ikke kan dele tro med en albaner eller være del av samme menighet som en. På spørsmålet om hvorfor hun ikke kan dele tro med en albaner er svaret at hun er programmert til å tenke slik, og hun tror uansett ikke det er mulig. Det fordi hun er usikker på om det i det hele tatt går an for en albaner å være kristen: "Maybe it is, but I am sceptic about that. I don't think there is Albanians who change religion or will say that. NO, it's like most forbidden thing. Especially for Albanians to change religion – NO WAY!"¹⁸⁵ Det eneste gitte tilfellet hun har som eksempel på makedonere og albanere som del av samme menighet er om en makedoner skifter tro og blir muslim, men da vil det også forandre den personenes identitet: "If a Macedonian change religion and become Muslim. In that case, yea. But if he or she change the religion he is not more Macedonian – he is Albanian, so, only that case."

4.5.2.3 De "vanlige" makedonerne sine tanker

Disse informantene var ikke like utdypende i sine svar som de to andre gruppene, og hadde naturlig nok kanskje ikke tenkt like mye over denne problemstillingen. Alle mente det var mulig for en albaner å være kristen, noen litt mer nølende enn andre. "I think there are Albanian families who are Christians. But I think, I am not sure about that, because I relate the ethnics with the religion. I don't know why? But it is logical for the Albanians to be Muslims. I don't know. I see that in that way. But it doesn't mean it is true, it is just my opinion."¹⁸⁶ Informant 2 mener samtidig at selv om de har forskjellige navn, kristne og muslimer, så deler de på en måte allerede samme tro fordi hun ser på gud som en person med forskjellige navn. Hun sier også at hun selv ikke har noe problem med å være sammen med albanere, men har for sin egen del utelukket på det religiøse plan å bli en del av et kristent fellesskap. Informant 8 som er aktiv i den ortodokse kirke, og ser på seg selv som en troende, sier han ville ønsket albanere velkommen i fellesskapet, men kan ikke se for seg at det kan skje: "So, if we could – if we could be under the same roof – that should be like a brand new start. Because it's just – it's just – maybe it's possible? I don't know, but it's very hard even

¹⁸⁵ INFORMANT 10

¹⁸⁶ INFORMANT 2

to imagine. It's the same like apples and oranges. You can't say they are the same."

Informant 11 svarer på generell basis at han kan være venner med og del av samme fellesskap som albanere, men ikke med de yngre albanerne. Han poengterer igjen at de yngre albanerne er manipulert av politikere og er derfor skeptisk ovenfor disse.

4.5.2.4 De "vanlige" albanerne sine tanker

Funnene her baserer seg på to informanter da jeg måtte stoppe intervjuet med Gruppe A12 da vi kom til dette spørsmålet. Tolken mente stemningen var for amper, og det var tydelig et spørsmål som provoserte – nettopp om de kunne se seg selv som del av samme fellesskap og religion som makedonere. Informant 13 tror kanskje at han kunne delt tro med en makedoner, men har større problemer med å se for seg å være del av samme fellesskap: "YES, it's hard to imagine. Because the problem that are here in Macedonia they take our hearts, and than it's hard to imagine thing like that." Denne informanten var tydelig såret av makedonere, og sleit med å vite hvordan han ville og skulle forholde seg til dem. Informant 14 som jo hadde langt mer positive opplevelser med makedonere hadde et annet syn, og var mer positiv til fellesskap generelt mellom makedonere og albanere, men mente at dette var avhenging av større åpenhet fra begge sider: "But the key for being part of the same fellowship, like I said, are how open they are to stop believing what all other say and just go and see for yourself." Han mente fordommene var det som hindret folk i å være sammen, men samtidig er det å være sammen det som er løsningen¹⁸⁷: "My main point is that it is all about exposure and socialisation. So once, the more you get to know people you figure out that the differences are minor." Når det kom til å også dele tro var han noe mer reservert og hadde ikke tanker om at det kom til å bli normalen i Makedonia, men at respekt for hverandre er det viktige her:

Share the same faith - Faith is something individual, again, what you believe in, and how much you choose to believe in, how much you are willing to dedicate to what you believe, there is something that you have to decide for your self and nobody, I have to stress that, and nobody can tell you how to conduct your faith, how to practice your religion. So, I want be realistic and say that: I don't see Macedonians converting to Islam in mass, or Albanians converting to Christianity, you know, in large numbers, but I do believe that they can do the same thing, at least I do that, RESPECT and you know, if knowledge and respect is what they practising, what they believe in, as while you doing your own thing.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Denne løsningen er også det som Emilija Simoska trekker fram. Hun hevder fordommer er det største hinderet for sameksistens i Makedonia. Se; Najčevska, Simoska, og Gaber, *Izvorite I Faktorite Na Međuetničkata (Ne)Tolerancija Vo Procesot Na Obrazovaniето*, 112.

¹⁸⁸ INFORMANT 14

5. ANALYSE OG DRØFTING

Med utgangspunkt i forskningsspørsmålet vil jeg i dette kapittelet, med hjelp av noen problemstillinger, analysere noen av funnene i lys av teorien presentert i kapittel 2, samt drøfte tematikken rundt dette. Tematikken vil bli belyst fra tre vinkler, med fokus på makedonere, albanere, og albanere og makedonere sammen. En mer praktisk tilnærming, spesielt sett fra menighetenes side, vil presenteres i kapittel 6.

5.1 Nasjonal identitet

Ut ifra studiene jeg har gjort kan det virke som utfordringene for folk knyttet til den nasjonale identiteten i Makedonia befinner seg på to plan. For det første finner vi den i hvordan nabolandene relaterer til Makedonia som land, internasjonalt, og så innbyggernes respons på dette. For det andre den interne spenningen som i hovedsak er mellom makedonske og albanske innbyggere.

Når det gjelder forholdet til landene rundt virker det som dette særlig er noe de makedonske informantene er opptatte av, og som er det som trigger et ønske hos disse om å vise for verden at de er noe.¹⁸⁹ Flere trekker fram nasjonale symboler og viser en historisk bevissthet når de skal forklare den makedonske identiteten, disse symbolene finner vi igjen hos Mønnesland som også peker på hvordan symbolene kan bli en konflikt mellom naboland om man ikke blir enige om hvem som eier dem.¹⁹⁰ Paul Mojzes er også opptatt av dette forholdet til nabolandene, hvor makedonerne opplever seg neglisjert av verden¹⁹¹, men mener likevel de interne forholdene i Makedonia er de viktigste å ta tak i.¹⁹² Denne følelsen av å være neglisjert virker fremtredende blant noen av informantene og ønsket om aksept¹⁹³ fra verden rundt er stort. De albanske informantene tar ikke opp dette, noe som kanskje henger sammen med de interne forholdene som vi kommer tilbake til. Albanerne som jeg har snakket med ser på Makedonia som deres hjem, men flere har samtidig drømmen om at de en dag skal bli en del av et stort, gjenforent Albania.¹⁹⁴ Det kan virke som albanerne i et

¹⁸⁹ Jf. kapittel 4.2.1

¹⁹⁰ Mønnesland, *National Symbols in Multinational States: The Yugoslav Case*, 11.

¹⁹¹ Mojzes, "Into the Inferno? Rage and Fear in Macedonia," 14.

¹⁹² Jf. kapittel 1.2.1

¹⁹³ Særlig gjelder dette at Hellas skal gi aksept for navnet Makedonia. Se kapittel 4.2.1

¹⁹⁴ Se kapittel 1.2.2.1 og 4.2

makroperspektiv i større grad relaterer til Albania enn til Makedonia. Disse internasjonale elementene er et greit bakgrunnsteppes før vi analyserer de mer interne forholdene.

5.1.1 Sammenfallende nasjonal identitet og etnisitet

Hva vil det så si å være innbygger i Makedonia, og er det noen forskjell i å være av albansk eller makedonsk etnisitet som innbygger? Måten de aller fleste informantene bruker ordene nasjon, nasjonal og nasjonalitet på er synonymt med etnisitet. Det kan se ut som ordene i stor grad sammenfaller med hverandre. Dette gir seg uttrykk i flere sammenhenger. I Gruppe A12 ser vi en forståelse av at albanere tilhører en nasjon sammen med andre albanere uavhengig av landegrensene, jf. kapittel 4.2 om innbyggere i Makedonia. Samtidig var noen tydelige på at også blant albanere er det store forskjeller på tvers av landgrensene. Et annet sted nasjonsbegrepet blir brukt er i forhold til den reaksjonen en eventuell konvertering får blant albanere. Informant 5 beskriver det som å svikte sin egen *nasjon*, kapittel 4.4.3.2, og at man da kan bli kritisert for å bli *makedonsk*. Her da forstått som om at det vil bety et bytte av nasjonalitet, noe som må bety at de tenker at innbyggere i Makedonia tilhører ulike nasjonaliteter. Blant makedonerne finner man en tilsvarende måte å tenke på. Den ene pastoren som forklarer sammenhengen mellom religion og etnisitet bruker ordet nasjonalitet når han skal redegjøre for dette¹⁹⁵, og har dermed byttet begrepet etnisk gruppe med nasjonalitet, og beskriver i denne forbindelsen makedonere og albanere som to forskjellige grupper. I tillegg knytter han religion opp mot dette, hvilket gjør at man får tre ting som sammenfaller i denne identiteten som han beskriver: *nasjonalitet, etnisitet og religion*. Nasjonal identitet knyttes altså både opp mot etnisitet og religion, hvilket da også må føre til en ekskludering av de som ikke er innenfor disse kategoriene. Dette er noe som går igjen hos flere, blant annet sier Informant 9 at det å være ortodoks er karakteristisk for nasjonen¹⁹⁶, og da betyr dette at albanere ikke er med i denne nasjonen da det kommer klart fram at disse er muslimer. Det kan virke som om den multinasjonale beskrivelsen som Svein Mønnesland gir av Makedonia¹⁹⁷ er betegnende for hvordan informantene ser på landet de bor i. Som Mønnesland da påpeker kan det i slike land være vanskelig å finne en felles identitet for de ulike etniske gruppene, her betegnet som nasjoner. Denne forståelsen ligger nær Calhouns tenkning rundt nasjonalisme, hvor vi ser at i Makedonia blir det et skille i ”oss” og ”dem” mellom makedonere og albanere. Calhoun sier at nasjonalismen er retorikken som etablerer

¹⁹⁵ Se sitat i kapittel 4.2.1, s. 45

¹⁹⁶ Se kapittel 4.4.3.1

¹⁹⁷ Jf. kapittel 1.2.2.1

hvem de relevante menneskene er¹⁹⁸, og det synes tydelig at den måten informantene snakker om nasjon og nasjonalitet plasserer ”de andre”, andre etniske grupper, utenfor.

Den eneste informanten som er tydelig på at han ilegger ordene en annen betydning er Informant 14¹⁹⁹ som mener det er forskjell på etnisitet og nasjonalitet, og ser på seg selv som makedonsk av nasjonalitet og albansk av etnisitet. Dette tyder på at han forstår ordene mer i relasjon til den moderne nasjonalstaten²⁰⁰, og i så måte ikke er preget av nasjonalisme i måten han forstår samfunnet på. Utdanningen som denne informanten har tatt kan være én faktor i at han har en forståelse som skiller seg fra de andre.²⁰¹ En annen faktor kan være hans nære forhold til makedonere som vil kunne bidra til å ikke i like stor skala karakterisere noen som ”de andre”, men mer oppleve seg som én gruppe. Det ville derfor være interessant å tenke seg hva som kunne skje dersom albanere og makedonere hadde en større grad av samhandling og mer sosial interaksjon. Det er påfallende at mye av det de to gruppene, gitt at vi deler informantene inn i makedonere og albanere, beskriver som karakteristisk for sitt folk og som viktig for en selv er sammenfallende med hverandre; familiens posisjon, respekt for eldre, høy moral og gjestfrihet²⁰², for å nevne noe.²⁰³ Nettopp dette poengterer Informant 14 er *en balkansk identitet* i kapittel 4.2.2, og påstår at det ikke er så store forskjeller kulturelt, noe som står i sterk kontrast til påstandene til noen av de makedonske informantene om at alt er forskjellig, slik vi har sett i kapittelet om *Identitet som makedoner*. Informant 7 er den eneste som i likhet med Informant 14 fokuserer på likhetene, men bruker likevel begrepet nasjonal identitet på samme måte som de andre – forstått som etniske grupper.

Nå er som nevnt Informant 14 ganske alene om sin forståelse av nasjonalitet. Den nasjonalismen man ser påvirker terminologien og tankesettet blant folk, kan skyldes oppblomstringen i bevissthet rundt identitet og nasjonsbygging som man har sett de siste tiårene. Dette har også vært tatt i bruk politisk, noe som mange av informantene har nevnt i flere anledninger. Dette underbygges av den empiriske forskningen som det er referert til i kapittel 1.2.2.3, og som Calhoun sier har nasjonalisme blitt en viktig faktor i de nye statsdannelsene på Balkan.²⁰⁴ Den eldste makedonske informanten poengterer en forskjell mellom yngre og eldre albanere: ”*Older Albanians they see them selves as Macedonians with*

¹⁹⁸ Se kapittel 2.2.1

¹⁹⁹ Jf. sitat i kapittel 4.2 s. 41

²⁰⁰ Se kapittel 2.2

²⁰¹ Dette finner vi igjen i forskningen om Najcevska, Simoska og Gaber som mener utdanning spiller en rolle i på hvilken måte man relaterer til andre grupper enn sin egen, jfr. kapittel 1.2.2.3

²⁰² Gjestfrihet i form av åpenhet og omfavnelse er jo som nevnt Volfs respons på ekskludering, og kan være interessant i denne sammenheng. Se kapittel 2.4.1

²⁰³ Jf. kapittel 4.2.1 og 4.2.2

²⁰⁴ Se kapittel 2.2

Albanian roots."²⁰⁵ Kanskje kan dette tyde på at bevisstheten rundt ulike nasjonaliteter i Makedonia er noe som i særlig grad har utviklet seg de senere år, og som i så måte følger trenden på resten av Balkan.

Det synes likevel klart ut ifra dagens situasjon basert på det informantene sier, og som underbygges av Mønnesland, at etnisk identitet forstås likt som nasjonal identitet blant innbyggerne i Makedonia. Når begrepene så brukes videre i analysen er det viktig å presisere at det er denne oppfatningen som flertallet har som vil være det naturlige å forholde seg til, da det er slik begrepene blir brukt i dagligtalen. Man vil derfor kunne snakke om en nasjonal identitet som makedoner og en annen nasjonal identitet som albaner, og som vi har sett og nå skal se nærmere på, er også religion sammenfallende med dette.

5.2 Religion som identitetsmarkør

Durkheim beskriver religionens plass i samfunnet som noe som binder sammen, men går vi til Makedonia kan vi stille spørsmålet om religion også er det som skaper skiller mellom mennesker. Innenfor samme tradisjon, kristendommen, synes man å se tydelige skiller mellom de ulike denominasjonene. Også mellom de som tilhører kristendommen, fortrinnsvis den ortodokse kirke, og de som tilhører islam er det et skille. McGuire, sitert side 24 i kapitlet om nasjonalisme og religion, poengterer at religion ikke har skapt nasjonene, men er det som blir en identitetsmarkør mellom dem. Med det som bakteppe kan man spørre i hvilken grad den nasjonale identiteten kan være et hinder for å bli med i en evangelisk menighet i Makedonia? Dette er et spørsmål som er av interesse å se nærmere på, og som det er gjort lite forskning rundt tidligere.

Funnene presentert i kapitlene om identitet²⁰⁶ viser at religion i Makedonia knyttes tett opp mot nasjonal identitet, og kan derfor sies å være en del av den felles nasjonalistiske diskurs som Craig Calhoun presenterer.²⁰⁷ Albert Doja presenterer dette som en konseptualisering: "The conceptualisation of the categories of 'Christian' or 'Muslim' is necessarily related to social, political, territorial, ethnic, gender, and many other levels of identification."²⁰⁸ Religion vil i dette perspektivet kunne framstå som en markør som er med og definerer folk innenfor eller utenfor, og som dermed også kan være en faktor i grobunn for konflikt. Spørsmålet her blir om det er mulig å fremdeles oppleve seg som "en av oss" dersom man blir med i en evangelisk menighet, og hvordan dette i så fall vil påvirke både ens

²⁰⁵ Gjengitt sitat fra INFORMANT 11 i kapittel 4.2

²⁰⁶ Se kapittel 4.2.1 og 4.2.2

²⁰⁷ Jf. kapittel 2.2.1

²⁰⁸ Doja, "Instrumental Borders of Gender and Religious Conversion in the Balkans," 56.

opplevelse av nasjonal identitet, og identiteten på det mer personlige plan. Jeg vil belyse dette spørsmålet todelt, først for makedonere og så albanere.

5.3 Å defineres innenfor eller utenfor: de evangeliske kirkene og identitet

5.3.1 De evangeliske kirkene i møte med nasjonal identitet hos makedonere

"It's just the way you are. That's why they cannot divide nationality and tradition – which for them is religion. Haha. You should live here so you could understand that."²⁰⁹ Pastoren understreker i dette sitatet det som funnene viser, at for makedonere så er det å være ortodoks kristen noe som generelt ikke kan skilles fra deres identitet som makedoner. Funnene avdekker også en interessant motsetning mellom at de fleste hevder man er fri til å velge religion selv og en forståelse av at det å være ortodoks kristen er noe du er født inn i. Det at du på den ene siden har en tanke om at du er fri til å velge selv hva du vil tro på, men på den andre siden vet at det går automatikk i at er du makedoner så er du også ortodoks, vil selvfølgelig føre til utfordringer den dagen noen velger å gå fra den ortodokse kirke til et annet trossamfunn. For det første kan man stille spørsmålstegn med i hvor stor grad man faktisk er fri til å bli med i en evangelisk menighet, og et annet spørsmål som reiser seg er om man med å ta i bruk denne friheten også velger seg bort fra en makedonsk identitet?

Både hos Rambo og McGuire har vi sett av religion kan bli et viktig element i nasjonsbygging.²¹⁰ Det synes tydelig her at det er nettopp det som har skjedd i Makedonia etter oppløsningen av Jugoslavia, noe som også samsvarer med forskningen til Najcevska, Simoska og Gaber som viser at religion har blitt en viktigere faktor for folk etter Jugoslavia. I den forstand kan religiøs tilhørighet være en av faktorene som definerer hvem som er innenfor og som bekrefter en nasjonal identitet. Flere av informantene påpeker at politikere, både blant makedonere og albanere, har brukt religion politisk. I følge Rambo kan dette være med å begrense i hvor stor grad man vil oppleve at konvertering skjer i en gitt kontekst, og som vi har sett viser han til studier av konvertering om at det skjer få konverteringer hvor en bestemt religion er støttet av styresmaktene.²¹¹ Informant 10 sier hun ikke vet om noen andre enn seg selv som har blitt med i en evangelisk menighet, og sier at det er veldig uvanlig at dette skjer. Det er heller ikke noen av pastorene som gir uttrykk for at folk strømmer til menighetene deres, en situasjon de vel og merke ønsker å snu på. En av grunnene til at religion har blitt brukt politisk kan kanskje være denne funksjonen religion kan ha i

²⁰⁹ INFORMANT 3

²¹⁰ Jf. kapittel 2.3.2

²¹¹ Se sitat i kapittel 2.3.3

nasjonsbygging. Siden det bor flere etniske grupper i Makedonia har religion blitt et av skillemerkene, og religion blir av flere av informantene betegnet som det store skillet mellom dem og albanerne.²¹² "Vi er kristne, og de er muslimer," er en gjennomgående tone. Denne tanken om parallelle etniske og religiøse bånd er sentral, som vi har sett, i boka til Cecilie Endresen, noe som resulterer i at de ulike etniske gruppene i stor grad *et* religionene.²¹³

En av utfordringene, slik jeg ser det, er denne kontrasten i tankesett, som kanskje i Makedonia nå befinner seg i brytningen mellom et tradisjonelt og et moderne samfunn. Furseth og Repstad gir, slik vi har sett i kapitlet *Teori om rase og etnisitet*, to teoretiske modeller for hvordan man definerer en etnisk gruppe, og funnene i denne forskningen tyder på at det er en *essensialistisk tilnærming*, tradisjonell forståelse, som definerer både praksisen og tankemåte blant makedonere – etnisitet med tilhørende religion er noe man er født inn i, og felles kultur og tradisjon vil derfor være med å definere gruppen. Samtidig virker det som de til en viss grad, i alle fall de unge, er preget av en mer moderne og individualistisk tankegang hvor man i større grad former sitt eget liv. Dersom det mer typiske moderne samfunn vokser seg fram, slik man ser antydninger til, vil dette kanskje kunne skape en åpning også for de evangeliske menighetene i framtiden. I et moderne samfunn hvor man i større grad vil være preget av globale trender åpner en opp for et nytt lokal mangfold, slik vi har sett i Buckser og Glaziers bok om konvertering²¹⁴, og det vil være lettere å plassere sin tilhørighet utover det lokale. Foreløpig ser det likevel ut som tilhørighet til folk og familie er det som er viktigst for makedonerne. De er stolte av å definere seg som makedonere, og familie er det aller viktigste – noe som i stor grad får prege både den nasjonale og mer personlige identiteten, og man ønsker å oppleve en tilhørighet til gruppa, nasjonen.

Spørsmålet som Charles Taylor stiller er relevant her: *I hvilken grad har man da anledning til forlate eller definere seg annerledes enn resten av gruppa?*²¹⁵ Det å forlate den ortodokse kirke er som å forlate sin makedonske identitet, nevner flere. Informant 9 beskriver det som å forandre sin karakteristikk som makedoner. Den nasjonale identiteten står på spill sier en av pastorene, og tror også det er denne identiteten foreldrene ønsker å beskytte når reaksjonene kommer mot en overgang hos barna til en evangeliske kirke. Men hvis du ikke lenger er makedonsk, hva er du da? Hva *blir du* da? Og det er i dette spenningsfeltet at man kanskje finner en av de største hindringene. Informant 10 sin fortelling er veldig beskrivende

²¹² Jf. framstillingen i kapittel 4.2.1

²¹³ Se kapittel 1.2.2.2

²¹⁴ Se kapittel 2.3.1

²¹⁵ Jf. kapittel 2.1.4

for mange momenter i dette, og hun kan godt sees på som en eksemplifisering inn mot store deler av forskningsspørsmålet. Hun beskriver selv en redsel for å fortelle noen at hun har blitt med i en evangelisk kirke. Hun er redd for å bli misforstått. Foreldrene, som vet det, har ikke vært positive til hennes nye tilhørighet, og hun forklarer hvordan hun ikke helt klarer å definere sin egen identitet. Hennes foreløpige konklusjon virker å være at hun ønsker å være både ortodoks og evangelisk. Hun mener hun kommer til å ta å bli med moren i den ortodokse kirke noen dager i året, og det er i grunnen det som kreves når du er ortodoks i følge henne: "Well, Orthodox – we are all Orthodox here. So, in fact...I don't know what Orthodox means. Orthodox it's a normal, everyday person who...like I said, goes in church – three times per year, for Easter and Christmas, what else? I don't know!"²¹⁶ Går det an å kombinere disse to, og hva vil i så fall konsekvensen av det være? Den ene av pastorene sier at for hans del så må folk gjerne kalle seg for ortodokse selv om de har blitt med i hans menighet. Han er ikke så opptatt av etiketter, og liker heller ikke å bruke dem på seg selv:

I actually never will use those titles. I only say I became a follower of Jesus, so I don't think that I have ever said for my self "I am a protestant". I will say that I belong to the Evangelical churches in the teaching, but I wouldn't say for my self that I am evangelical, because then they will connect it to Protestantism, and then when you want to speak with them it doesn't make any efforts.²¹⁷

Om dette er en oppfatning som deles av alle er noe mer usikkert, men det viser en åpning i forhold til å bevare noe av det som karakteriserer den makedonske identiteten fra pastorens side. Hva er det som eventuelt da hindrer en overgang fra å skje, og hvordan type overgang snakker man om? Går vi til Rambo vil man kunne beskrive denne overgangen som en *institusjonell overgang*, da det som skjer er en denominasjonssvitsjing²¹⁸ fra den ortodokse kirke til en evangelisk kirke, noe som finner sted under samme religion. Funnene viser likevel at dette nødvendigvis ikke er en oppfatning som makedonere selv vil dele. I følge pastorene vil makedonere selv betegne denne overgangen som *å bytte tro*, og det er også derfor at det vil fremstå som noe dramatisk. De fleste av pastorene er også av den oppfatning, noe som samsvarer med resten av funnene, om at det er svært få av de som tilhører den ortodokse kirke som faktisk har en aktiv religiøs praksis, men at religion er mer et identitetsspørsmål enn et trosspørsmål.²¹⁹ Ut fra pastorenes forståelse av en født-på-ny-

²¹⁶ INFORMANT 10

²¹⁷ INFORMANT 3

²¹⁸ Se kapittel 2.3.3

²¹⁹ Henviser igjen til Alberts Doja betegnelse av kollektiv identitet som beskriver noe av dette. Se kapittel 1.2.1

terminologi er da mange av disse menneskene ikke kristne, og man vil beskrive det som en reell omvendelse, ikke å kun bytte denominasjon, om disse da "blir kristne" og tilslutter seg et av deres fellesskap. De fleste makedonere vil nok samtidig definere seg selv som kristne, men hva de ilegger dette vil være varierende og annerledes enn definisjonen hos de evangeliske menighetene. Dette er i tråd med Informant 10 sin beskrivelse av det å være ortodoks. I så måte vil man kunne være tjent med at folk får fortsette å tenke om seg selv at de er ortodokse, mens fokuset til disse menighetene blir på å formidle evangeliet om Jesus framfor å være for opptatte av denominasjon. Etter hvert vil en naturlig konsekvens av å ha sosial tilhørighet til et nytt fellesskap være at en ny identitet formes, men da vil ikke identitetsspørsmålet i form av å forlate sin ortodokse bakgrunn nødvendigvis være et hinder i første omgang.

Det å bli med i et nytt fellesskap vil samtidig naturligvis føre med seg noen forandringer, og vil også berøre en sosial tilhørighet, og spørsmålet blir i så måte om det er rom for dette innenfor det man allerede tilhører, her gruppen som ortodokse. Vi har sett at identitet ofte uttrykkes gjennom hvor man tilhører, en sosial lokalisering av identiteten. Reaksjonene fra omgivelsene til de som har blitt med i evangeliske menighet tyder på at en slik overgang ikke nødvendigvis møter aksept. Det virker som om det særlig er familie og nærmeste som ikke gir rom for dette, mens samfunnet som sådan ikke setter de største hinder, og de fleste av de evangeliske kristne sier de i stor grad opplever en imøtekommende holdning til at de er med i en evangelisk menighet. At familien er de som reagerer mest kan være en redsel for at de som familie skal bli stemplet utenfor og at de er redde for sitt eget rykte. Dette bunner i en kollektivistisk tankegang hvor man tenker om familien som en helhet. Et interessant moment som kommer fram gjennom intervjuene med de som har blitt med i en evangelisk menighet og har vært med en stund er at de forteller at dette presset og reaksjonene fra familien avtok etter hvert, og ingen av disse opplever seg nå frastøtt eller utenfor. Det går heller mot at de selv etter hvert har et behov for å definere seg annerledes enn andre makedonere. Begge deler er verdt å analysere nærmere.

Hvorfor dette presset avtar etter hvert kan ha flere årsaker. En av årsakene kan være at de blir kjent med noe som har vært ukjent, og at det er dette uvisse som har gjort at de har vært skeptiske. Dette påpeker også en av pastorene; at det er naturlig at foreldre er skeptiske til at barna blir med på noe de ikke vet hva er. Flere av intervjuene peker også på dette sektstempelen som de evangeliske menighetene i Makedonia har fått, og mener dette i all hovedsak skyldes at de er lite kjent og derfor blir noe mystisk. Kanskje er uvitenhet om de

evangeliske kirkene et av de største hindrene kirkene står ovenfor i å oppleve en tilvekst av makedonere? Det kan virke som om en av utfordringene til de evangeliske kirkene blir å gjøre seg kjent i byen og landet, og en strategi rundt dette vil kanskje være et skritt mot dette. Det er klart at når uvitenheten framstår som en trussel mot det kjente og det som binder en sammen som familie og folk, nettopp den ortodokse tro, kan den fremkalle negative reaksjoner. At presset da avtar kan skyldes at det foreldrene fryktet ikke skjer. En annen årsak kan være at de faktisk ser en positiv forandring i sine barn. Her ligger det et potensial for menighetene i å formidle historiene til de som faktisk har blitt med.

Som det kom fram under kapittel 4.2.1 om *Identitet som makedoner* er det i de fleste tilfellene en forskjell mellom de evangeliske og de vanlige makedonerne i form av hva de karakteriserer som det viktigste i sin identitet. Det at de er kristne er det viktigste for de som tilhører en evangelisk menighet, og intervjuene viste også at dette var noe de mente skulle være synlig i livene deres. Flere peker på Jesus og en forståelse av hvem han er som viktig. Det kan virke som om når dette eventuelle hinderet i forhold til identitet er fjernet og de har blitt med i en evangelisk menighet, at det gir de en *ny identitet* som blir viktigere enn den de hadde, noe som kan tyde på at de har godtatt de konsekvensene²²⁰ som en omvendelse innebærer. Informant 10 skiller seg ut her, som ikke helt klarer å bestemme seg for hvordan dette skal få ha betydning på livet hennes, og befinner seg nok fremdeles i denne omvendelsesprosessen om vi følger Rambos modell.²²¹ Hun er likevel tydelig på at fellesskapet og en følelse av å tilhøre er noe som teller positivt. Ut ifra det vi vet om at en av religionenes viktige funksjoner²²² nettopp er å gi denne tilhørigheten til et menneske, er det kanskje også dette som blir avgjørende for slike som Informant 10 til slutt. Nemlig i hvilken grad de evangeliske menighetene lykkes med å skape en ny sosial tilhørighet og som også kan erstatte et eventuelt tap av annen tilhørighet.

5.3.2 De evangeliske kirkene i møte med nasjonal identitet hos albanere

I kapittel 2.1.4 så vi hvordan det å være minoritet i en kultur kan føre til at man søker samhörighet som gruppe i den religiøse tradisjonen man kommer fra. Det kan se ut som det er dette som er tilfelle hos albanerne i Makedonia. Blant albanere generelt, slik vi også får det presentert i Endresen sine studier²²³, er ikke religion noe som i utgangspunkt er knyttet opp mot etnisitet for albanere. I Albania er ikke religion en av faktorene som er med å konstruere

²²⁰ Jf. fase 7 i Rambos prosessmodell. Se kapittel 2.3.3

²²¹ Se kapittel 2.3.3

²²² Jf. kapittel 2.1.3

²²³ Jf. kapittel 1.2.2.3

en felles identitet, og man ser ulike religioner praktisert blant folket. Denne oppfatningen finnes til dels også hos de albanske informantene her, og poengteres, som vi har sett, hos Informant 13 som sier at det viktigste er at man er albaner og at religion ikke har noe med etnisitet å gjøre. På samme tid så råder det en oppfatning om at er du albaner i Makedonia så er du muslim, og det er også noe de makedonske informantene trekker fram når de skal beskrive albanerne. Den albanske informantgruppen betegner seg også annerledes enn albanere i Albania, noe som kan henge sammen med denne minoritetssituasjonen.

Også blant albanerne som er intervjuet finnes det en oppfatning om at folk har blitt mer religiøse etter oppløsningen av Jugoslavia.²²⁴ Beskrivelsen av dette hos informantene samsvarer igjen med det vi finner hos både Endresen og andre, at religion blir brukt politisk i nasjonsbyggingen. I et land som Makedonia hvor albanere utgjør en betydelig størrelse av befolkningen og hvor de ulike etniske gruppene blir definert som ulike nasjonaliteter vil man fort oppleve at disse kommer i opposisjon til hverandre. Siden makedonerne er ortodokse kristne ble det kanskje enda mer aktuelt for albanerne å søke til den muslimske siden av deres tradisjon i den nasjonalistiske bevisstgjøringen etter Jugoslavia.

Alle de albanske informantene betegner seg selv som muslimer, foruten en som er tidligere muslim, og de betrakter det på samme måte som vi har sett hos makedonerne, at religion er noe man er født inn i. Selv om noen av informantene gir uttrykk for at religion og etnisitet er to forskjellige ting viser sitatet til Informant 14 tydelig hvordan disse to er vevd sammen i hverandre da han bruker begrepene *albaner* og *muslim* om hverandre.²²⁵ Det kommer tydelig fram at islam er en del av identiteten til albanere i Makedonia. På samme tid kan vi se, slik som hos makedonerne, at for mange så handler religion mer om identitet enn religiøs praksis, og er for albanere kanskje mest det slik vi så det presentert i kapittel 1.2.1: "...a way of life, an attitude of mind and mark of identity..."²²⁶

Dersom religion blir den markøren som i hovedsak skiller albanere fra makedonere, i den grad man mener det er et viktig poeng, og det på samme tid er noe som er viktig i det albanerne skal konstruere en felles identitet som albanere, synes det logisk at denne nasjonale identiteten vil være et hinder for å bli med i en evangelisk menighet. Slik den ene pastoren forklarte det vil det å bli kristen bli sett på som å bli *makedonsk* både blant makedonere og

²²⁴ Se 4.2.2 Identitet som albaner

²²⁵ Se sitat fra INFORMANT 14 i kapittel 4.2.2 s.49

²²⁶ Utdrag fra sitat presentert i kapittel 1.2.1. Hentet fra: Hawkesworth, Heppell, og Norris, *Religious Quest and National Identity in the Balkans*, xi.

albanere, noe også Informant 5 forteller om i reaksjoner han fikk fra begge hold.²²⁷ Det er klart at om dette er tilfelle vil det kunne oppleves som å gi slipp på hele sin tilhørighet og identitet å bli en kristen og med i en evangelisk menighet. Det vil likevel kunne være en alternativ differensiering her som potensielt åpner en mulighet, nemlig skillet mellom den ortodokse kirke og de evangeliske kirkene. Hvis det er slik at det er den ortodokse kirke som oppleves brukt politisk i nasjonsbyggingen vil kanskje albanere kunne stille seg mer positive til andre kirkesamfunn, dersom de opplever at det er en forskjell og at det ikke bare går under samlebetegnelsen *kristne*. Den ene av de albanske informantene viser seg jo for eksempel langt mer positiv ovenfor evangeliske kristne enn ortodokse kristne.²²⁸ I og med at de evangeliske menighetene ikke er knyttet opp mot den nasjonale identiteten til makedonere vil det derfor ikke være automatikk i oppleve å måtte skifte nasjonalitet dersom man som albaner skulle bestemme seg for å bli med. Man vil kanskje her kunne skape en *ny identitet* som ikke er knyttet til nasjon, noe jeg vil komme tilbake til i neste delkapittel, og at tilnærmingen derfor kanskje kan være mer åpen og positiv.

Informant 5, som er den av albanerne som har konvertert til kristendommen og blitt med i en evangelisk menighet, snakker om en krise i egen familie da dette skjedde, og de valgene han gjorde førte som kjent til at kontakten med familien ble brutt. Denne krisen og de reaksjonene som kom gir han uttrykk for at det var få av de andre som konverterte sammen med han som taklet.²²⁹ Få er kristne i dag, 20 år senere, og viser det som Rambo skisserer i sin prosessmodell, presentert i kapittel 2.3.3, at alle de sju stegene må til for at en konvertering skal finne sted, og det som blir konsekvensene på det siste trinnet kan ha så stor betydning at man trekker seg unna og reverserer sin bestemmelse. Det kommer ikke tydelig fram hva som veier tyngst i dette "sviket" som blir beskrevet dersom en albaner går fra islam til kristendom, men når Gruppe A12 er enig om at drap vil være en naturlig reaksjon skjønner man at konsekvensene kan vurderes for store å risikere. Kanskje kan det best forstås som en blanding av svik mot familien, svik mot resten av gruppen og svik mot nasjonen. Familietilhørighet framstår som veldig viktig for albanerne, og det finnes en forventning om respekt ovenfor de eldste i en familie, og disse relasjonene vil ha stor betydning for hvilke valg man tar som individ. Det vil også være vanskelig å løsrive individet fra resten av familien og samfunnet. De evangeliske kirkene er nok preget av en mer vestlig tankegang som retter seg mer mot individet, men kan kanskje i møte med albanere være tjent med å rette seg mot hele familier.

²²⁷ Se sitat INFORMANT 5 i kapittel 4.4.3.2

²²⁸ Se fremstilling i kapittel 4.3

²²⁹ Se kapittel 4.4.3.2

Dosent ved Misjonshøgskolen, Jan Opsal, sier i et intervju med avisa KS at områder hvor tilbakefallsprosenten har vært lav etter konvertering fra islam til kristendom er hvor folk ble kristne *sammen med sin familie*.²³⁰

Nå kan det tenkes at det største hinderet ikke ligger i nasjonal identitet for albanerne, men i selve religionen, noe som er viktig å ta med i betraktning. Generelt vil en tradisjonsovergang oppleves mer radikal enn en institusjonell overgang. I tillegg vil konvertering fra islam til en annen religion bli sett på som problematisk i de fleste kulturer hvor islam preger. Problematikken rundt dette er ikke tema for oppgaven, men er likevel relevant å nevne, og noen av funnene synes å berøre elementer av dette. Derfor er det ikke sikkert om man fjerner mulige hindringene i et eventuelt nasjonalt identitetsspørsmål at man automatisk opplever det enkelt å tilknytte albanere til evangeliske fellesskap.

Det kan se ut som man de senere årene har vært bevisste på å knytte den personlige identiteten opp mot den nasjonale identiteten som albaner. Unge albanere ser ut til å knytte sin identitet mer direkte mot Albania enn de eldre, og har, som vi har sett, en forståelse om at de er ett folk som lever i forskjellige land. Samtidig er flere tydelig på at den nasjonalistiske bevegelsen og oppblomstrende patriotismen kommer fra politisk hold. Det kan virke som de eldre er mer rausere ovenfor makedonerne enn det de yngre er²³¹, og at det nødvendigvis ikke er de eldste som oppfordrer til konflikten og skillet mellom folkene. "...so they [the youngest] get involved in so many political things that the older didn't involve. And the older people were living here to serve this country, but the youngest try to follow the east politics."²³² Ligger det her en åpning på hjemmebane for at en nasjonal identitet ikke nødvendigvis trenger å være et hinder, dersom denne identiteten ikke er like sterk hos de eldre albanerne og det er de som vil være viktige når bestemmelsene tas? Dersom man så likevel møter motstand fra familien på dette området, kan det da som nevnt tyde på at det å bli med i en evangelisk menighet først og fremst ikke lar seg begrense av en nasjonal identitet, men av andre årsaker? Dette er problemstillinger som vil være interessant for videre forskning.

²³⁰ "Kristne støtter ikke nyfrelste", *Korsets Seier*, 21. mars 2014.

²³¹ Dette kan henge sammen med det som Emilja Simoska beskriver. Hun sier at det er etter oppløsningen av Jugoslavia at folk har begynt å tenke over etnisk og religiøs bakgrunn hos sine venner og naboer, og at man har sett en forandring i holdningen til unge mennesker; Simoska, "Macedonia: A View on the Interethnic Relations," 3.

²³² INFORMANT 5

5.4 De evangeliske kirkene som flerkulturelle fellesskap

Det er mange aspekter man kan belyse i spørsmålet om de evangeliske kirkene kan være fellesskap bestående av makedonere og albanere sammen, og hvordan kirkene skal forholde seg til og tilnærme seg dette. Jeg vil se på noen av de sosiologiske og religionssosiologiske aspektene før jeg avslutter med noen teologiske perspektiver.

5.4.1 Makedonere og albanere i samme fellesskap – hindringer og muligheter

Samtidig som de fleste av informantene, både makedonerne og albanerne, mener spenningene mellom albanere og makedonere er noe som hovedsaklig er skapt gjennom politikk og media²³³, og at disse både manipulerer og skaper fordommer, synes man å se at disse spenningene også finnes der på det mer personlige planet. Flere uttrykker en skepsis ovenfor "de andre", og har også vanskeligheter med å se for seg fellesskap, i alle fall religiøse, med makedonere og albanere sammen. Likevel kan det se ut som om at det bak denne skepsisen finnes et ønske fra flere om å kunne ha et fellesskap sammen, men at det er en del sår som må leges og konflikter man må legge bak seg. Informant 8 sier han ville kalt noe sånt for *en helt ny start*, men som noe som er vanskelige å forestille seg.²³⁴ Vanskelig er det å forestille seg også for en av de albanske informantene som uttrykker at makedonerne har tatt hjertene deres.²³⁵ Spørsmålet blir om de evangeliske kirkene kan være en arena for nettopp en *ny start*. I kapittelet om nasjonalisme og religion, 2.2.3, så vi hvordan religion kan bli en kilde til konflikt og også være det som skaper skiller mellom nasjonaliteter. Mye fordi, som Cecilie Endresen har sagt det²³⁶, at religionene "eies" av de ulike etniske gruppene. De evangeliske kirkene kommer derfor i en posisjon hvor de kan kunne skape en religiøs tilhørighet som *ikke* er basert på etnisitet, og i så måte skiller seg fra både den ortodokse kirke og det muslimske samfunnet i Makedonia. Som vi har sett mener den ene av de evangeliske informantene at nettopp dette gjør de evangeliske kirkene til en *perfekt plass* for å skape et fellesskap med makedonere og albanere sammen.²³⁷ Muligheten for å skape en identitet som går ut over etnisitet, og som derfor kan inkludere begge grupper, som de evangeliske kirkene i Makedonia har er det gjort lite studier av og vil absolutt være av interesse for videre forskning. Et av spørsmålene blir om kirkene har i seg det som trengs for å ta bort skillene, eller om det trengs forandringer innad for å få til dette.

²³³ Jf. kapittel 4.5.1

²³⁴ Se sitat INFORMANT 8 i kapittel 4.5.2.3

²³⁵ Se sitat INFORMANT 13 i 4.5.2.4

²³⁶ Jf. kapittel 1.2.2.2

²³⁷ Se kapittel 4.5.2.2

Funnene viser at det blant pastorene er et ønske om å skape nettopp en slik kirke og fellesskap hvor makedonere og albanere er velkommen. Samtidig så stiller de seg spørrende til hvordan dette skal se ut i praksis. Det er klart at om man skal forme en kirke som løsriver seg fra etnisk tilhørighet vil det etter hvert bli et spørsmål om når man også må løsrive seg også fra kulturell tilhørighet, da disse to henger sammen. Hvilket kulturelt uttrykk skal man i så fall skape, og på hvilke eller hvem sine premisser? Språk kan blant annet bli en utfordring slik som en av pastorene har nevnt.²³⁸ Per nå er består de evangeliske kirkene hovedsakelig av makedonere, og man må derfor forvente at makedonsk kultur generelt i høy grad preger disse fellesskapene. Den ene pastoren sier at han unner alle å få delta i gudstjeneste med sin egen kultur, og lurer derfor på om det er best at albanerne har en egen kirke, noe som kan tyde på at det er en tanke om at det er den makedonske kulturen som preger og skal fortsette å prege den kirken han er pastor for. Det synes klart at man her må gjøre forandringer om man skal se et fellesskap bestående av makedonere og albanere sammen. Samtidig har det fra noen av informantene blitt påpekt at det finnes en felles balkansk kultur, og det vil kunne være muligheter for at det i denne balkanske kulturen skulle være et grunnlag for å skape et felles uttrykk som begge grupper kan kjenne seg igjen i. I forhold til dette har vi sett at albanerne ikke er like opptatte av forskjellene som makedonerne er²³⁹, og kanskje kan albanerne som gruppe være en ressurs inn mot dette. Tidligere i kapitlet har vi også sett at mer sosial interaksjon vil kunne være med og skape en opplevelse av å være "én gruppe" jf. Informant 14 sine erfaringer. I kapittel 2.2.2 så vi hvordan felles symboler som eies av ulike grupper i et samfunn kan føre folk sammen. I dette tilfellet blir utfordringen å finne de felles symbolene som kan føre folk sammen, og eventuelt i neste omgang skape nye symboler som vil kunne være med å forme en ny identitet.²⁴⁰ Denne identiteten vil gi et utgangspunkt til å også ha tilhørighet til noe utover det lokale²⁴¹, og kanskje kan det i en søken blant folk om å delta i et verdenssamfunn være en av de evangeliske kirkenes fordeler som i stor grad har et internasjonalt nettverk.

Vi har tidligere i kapitlet sett på hvordan nasjonal identitet kan være et eventuelt hinder for å bli med i en evangelisk menighet for både makedonere og albanere. For mange kan det å bli med i en evangelisk menighet, slik vi blant annet har sett hos Informant 10, oppleves som en

²³⁸ Se kapittel 4.5.2.1

²³⁹ Se kapittel 4.2.2

²⁴⁰ Jf. McGuire sine teorier om at religion er en av kildene til en persons identitet, og at denne identiteten ikke er statisk, men kan formes presentert i kapittel 2.3.1

²⁴¹ Se perspektiver rundt globalisering i kapittel 2.3.1

identitetskrise. Om man da går for en modell med et fellesskap for begge etniske grupper vil man kanskje oppleve en type dobbelhindring. Først i form av det hinder det måtte være i å bli en evangelisk kristen i forhold til nasjonal identitet, for så å i nærmest samme bestemmelse også delta i et religiøst fellesskap sammen med den gruppen mennesker man opplever mest spenninger ovenfor i samfunnet ellers, og kanskje til og med hater. Spørsmålet blir om disse to hindrene sammen blir for stort. I Gruppe A12 ble som nevnt stemningen så amper da vi kom til dette spørsmålet at vi måtte avbryte intervjuet.²⁴² Om det hadde å gjøre med å i det hele tatt å se for seg albanere som kristne eller om det hadde med å dele et religiøst fellesskap med makedonere er uvisst, men det synes klart at det i dette ligger noen hinder som de evangeliske menighetene må håndtere. Informant 10, som jo er i ferd med å bli med for fullt i en evangelisk menighet og står midt i denne identitetskrisen om den nasjonale identiteten, sier hun ikke kan dele tro med en albaner eller være del av samme menighet som en.²⁴³ Dette må da kunne sies å være et eksempel på at disse to hindrene kan være for mye om man ønsker å se nye mennesker som en del av fellesskapet. Nå ville kanskje pastorene argumentere med at denne kvinnen ikke har forstått evangeliet om Jesus ut ifra hennes argument om at hun ikke tror det er mulig for en albaner å være kristen²⁴⁴, men går vi tilbake til kapittel 2.3.3 og Rambos modell for konvertering ser vi at konvertering ikke skjer i en enkelt handling, men i en prosess. En konvertitt vil derfor trenge tid før man er gjennom alle fasene. Denne kvinnen befinner seg kanskje nettopp i den fasen av *interaksjon* hvor lære, livsstil og forventninger læres, og man kan derfor ikke forvente at hun har en full forståelse av hva dette innebærer. En av problemstillingene som da reiser seg er jo hvorvidt hun, og andre med henne, hadde reagert om de også måtte forholde seg til spørsmålet om å dele denne troen i et fellesskap med begge etniske grupper samtidig. Ville dette ha satt en stopper for konverteringsprosessen? En av pastorene påpeker følgende: "So, it will disturb the peace, I would say. Not because of those who are in church, but because of those who are not in the church."²⁴⁵ I så tilfelle vil kanskje menighetene være best tjent med, slik flere av pastorene har foreslått, at man har separerte evangeliske kirker som retter seg mot de ulike etniske gruppene. Om dette er løsningen vil de evangeliske kirkene være med å opprettholde de skillene som finnes i samfunnet mellom albanere og makedonere. Det kan likevel tenkes at de evangeliske kirkene i et langtidsperspektiv har potensial til å skape en bro og en felles

²⁴² Se kapittel 4.5.2.4

²⁴³ Se kapittel 4.5.2.2

²⁴⁴ Ut ifra en klassisk evangelisk forståelse om at evangeliet er for alle mennesker og folkeslag.

²⁴⁵ INFORMANT 3

identitet dersom det da finnes albanere og makedonere som hver for seg har en tilhørighet og identitet i at de er evangeliske kristne. Dette vil kunne være interessant for videre forskning å studere over tid.

5.4.2 Teologiske perspektiver: Tilgivelse og omfavnelse

Miroslav Volf mener bibelen på flere måter legger fundamentet for multietniske fellesskap.²⁴⁶ Som vi har sett i kapittel 2.4.1 tegner Volf et bilde av hvordan den korsfestede Jesus er selve eksemplet på, og som lærer oss, enhet og forsoning: "The 'principle' of unity has a name, and that name designates a person with a body that has suffered on the cross."²⁴⁷ Dette enhetsprinsippet finner vi igjen hos flere av pastorene, evangeliet er for alle, og de har en forståelse av at det teologisk riktige er at albanere og makedonere skal kunne være i ett menighetsfellesskap sammen: "Jesus is the truth for Albanian people also ... So we don't have prejudices about who can join the church on the basis of ethnical identity."²⁴⁸ Det synes likevel langt fra prinsipp og teologisk forståelse til det som er praksis, og det er denne praksisen som en av pastorene har beskrevet som en utfordring i forhold til teorien om tilgivelse.²⁴⁹ Det er rett og slett vanskelig å tilgi hverandre. Volf argumenterer for at tilgivelse og omfavnelse²⁵⁰ er den eneste riktige løsningen, og mener det er tilgivelse som gjør omfavnelse mulig i stedet for at man ekskluderer hverandre. Han er samtidig tydelig på at dette ikke er noe som skjer rent menneskelig, men har med denne nye identiteten som kristen å gjøre – noe som tydeliggjør det teologiske aspektet ved dette. Slik vi har sett blant pastorene ligger det en forståelse til grunn om at rom for albanere og makedonere sammen gis gjennom at man har fått *sinnene sine fornyet*. Her kan det forstås som en tanke om at det er Gud som forandrer tankene og skaper en åpenhet ovenfor albanere. Volf mener denne fornyelsen skjer gjennom at man setter seg selv ut av sentrum og Jesus inn. I denne prosessen argumenterer han for hvordan det at man tar et steg ut av egen kultur dermed gir rom for andre.²⁵¹ Satt inn i denne oppgavens kontekst vil det bety at lojaliteten til ens kultur, og da også nasjonalitet, som makedoner eller albaner må settes til side, og settes til Gud som er Gud for alle kulturer. De enkeltmenneskene dette skjer med er de Volf knytter sin optimisme til, da de vil kunne være sosiale agenter som igjen vil forandre det samfunnet det er en del av.

²⁴⁶ Jf. eksempelvis Gal 3,8 – Se; Volf, *Exclusion and Embrace: A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*, 43.

²⁴⁷ *Exclusion and Embrace: A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*, 47.

²⁴⁸ INFORMANT 7

²⁴⁹ Se kapittel 4.5.2.1

²⁵⁰ Her forstått som det motsatte av ekskludering, se kapittel 2.4.1

²⁵¹ Jf. kapittel 2.4.1

Ser vi på de evangeliske kristne informantenes svar viser de, med unntak av Informant 10, at de deler denne oppfatningen, og i så måte er bærere av en tankegang som ikke er like vanlig generelt i kulturen. Flere beskriver også at de har opplevd en forandring, også på dette området, etter at de ble kristne. Fra et teologisk perspektiv vil man derfor kunne si at det ligger en forandringskraft i evangeliet som gjør at i det man forandres selv vil det også ha et potensial til å være med å forandre samfunnet man er en del av. Det synes også tydelig at selv om separerte fellesskap kanskje virker som den beste og mest oppnåelige løsningen, bør det ikke være kirkenes mål. Tilgivelse signaliserer en fred og noe tilbakelagt i det som har vært en konflikt. Før man klarer å leve sammen med *de andre* er det noe som ikke er forsont:

”Too much injustice was done for us to be friends; too much blood was shed for us to live together,” are the words that echo all too often in regions wrecked with conflict. A clear line will separate ”them” from ”us”. Such ”clean” identities, living at safe distance from one another, may be all that is possible or even desirable in some cases at certain junctures of people’s mutual history. But a parting of the ways is clearly not yet peace.²⁵²

Sitatet fra Volf er det som ligger bak hans forståelse av fred, nemlig at det er fellesskap mellom tidligere fiender. Et spørsmål å ta stilling til for de evangeliske kirkene i Skopje er hvordan man kommer dit, og i hvilken rekkefølge ting skal skje. Det virker som det er en del steg på veien før man oppnår dette fellesskapet, selv med en holdning om at Gud forandrer tanke og hjelper en til å tilgi. Mennesker må komme i en posisjon og et miljø hvor denne forandringen kan finne sted, og da ender man kanskje opp med en tilsvarende tanke som tidligere i kapittelet, at et fellesskap med begge gruppene sammen er noe som først er sannsynlig på lang sikt. Den ene av pastorene har reflektert noe rundt denne prosessen: ”...but we don’t want to first change the people and press them to fit our mode of thinking, but we want God to kind of be involved in their life and do that thing, so we want to be very sensitive how we approach different cultures and different religions and different people groups that are different to us.”²⁵³ Det er noe som kommer først, som så kan lede opp til det som er idealet – også fra et teologisk perspektiv ser man at dette igjen er en prosess.

²⁵² Volf, *Exclusion and Embrace: A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*, 126.

²⁵³ INFORMANT 7

6. OPPSUMMERENDE REFLEKSJONER

Hovedspørsmålet for denne oppgaven har vært: *”I hvilken grad er identitetsspørsmålet et hinder for makedonere og albanere for å komme til tro og bli en del av fellesskapet i de evangeliske kirkene i Skopje, og hvordan skal kirkene forholde seg til dette?”* Som nevnt i innledningen har jeg med hjelp av fem delspørsmål jobbet med dette forskningsspørsmålet. Gjennom kvalitative forskningsintervju og analyse av funnene koblet opp mot tidligere forskning og teori har jeg forsøkt å besvare dette. I tillegg til å presentere de viktigste svarene vil jeg i dette kapittelet spesielt se på hvordan de evangeliske kirkene kan jobbe videre med denne problemstillingen. Det vil også være naturlig å si noe om videre forskning på feltet.

6.1 To hindringer knyttet til spørsmålet om identitet

Min studie har vist at det er to særlige hindringer i forhold til identitetsspørsmålet når det kommer til å bli med i en evangelisk menighet for makedonere og albanere. Den ene hindringen finnes i det som har blitt presentert som nasjonal identitet. Det andre hinderet gjør seg gjeldende når man ser på mulighetene for å danne multietniske menighetsfellesskap i Skopje, noe som har vært et av spørsmålene i denne oppgaven. Man ser da at det reiser seg spørsmål om en felles identitet for makedonere og albanere med utgangspunkt i en felles tilhørighet, et evangelisk fellesskap, er mulig.

6.1.1 Hinder i spørsmålet om nasjonal identitet

Grunnen til at nasjonal identitet blir et stort hinder for mennesker til å bli med i de evangeliske menighetene er at denne identiteten er tett knyttet sammen med religion. I kapittel 5.1.1 analyserte jeg hvordan nasjonalitet, etnisitet og religion sammenfaller i denne identiteten og nærmest blir synonyme med hverandre. Slik som McGuire beskriver det blir religion her en markør for de nasjonale identitetene, og etiketten ortodoks kristen oppfattes som en selvfølge om du er makedoner, og muslim om du er albaner. Jeg har reist spørsmålet om det blant albanere kanskje er andre hinder som er vel så store som den nasjonale identiteten²⁵⁴, men blant makedonere synes det som nasjonal identitet er et av de største hindrene for å bli med i en evangelisk menighet. Siden identitetsspørsmålet i stor grad er noe folk har en bevisst holdning til gjør dette at det er noe de evangeliske menighetene må

²⁵⁴ Jf. kapittel 5.3.2

forholde seg til. Det kommer også fram at både makedonere og albanere vil oppleve reaksjoner om de bestemmer seg for å velge annerledes enn det som er forventet av gruppen. Man finner derfor beskrivelser av at konvertering til en evangelisk menighet vil kunne oppleves som å forlate sin identitet som makedoner eller albaner.

6.1.2 Hinder i spørsmålet om en felles identitet på tvers av etnisitet

Når jeg har sett på muligheter og hindringer for at de evangeliske kirkene kan være fellesskap bestående av flere etniske grupper sammen, og da med fokus på makedonere og albanere, har det vist seg at identitetsspørsmålet gjør seg gjeldende også her. Mine funn underbygger det vi har sett i annen forskning og litteratur, at nasjonalisme har utviklet seg på Balkan, også i Makedonia, i perioden etter oppløsningen av Jugoslavia. Spenningene som har funnet sted i Makedonia mellom de to folkegruppene de siste to tiårene har ført til at man i større grad enn tidligere har vært opptatte av å skille mellom "oss" og "dem", og en nasjonalistisk diskurs som Calhoun presenterer²⁵⁵, har vært med på å skape enda tydeligere skiller mellom de to gruppene. Dette skillet gjør at det er vanskelig for mange å se for seg å forenes i et type fellesskap, og i alle fall et trosfellesskap, da jo som nevnt religion er en av markørene som skiller de ulike nasjonale identitetene.

6.2 Veien videre for de evangeliske kirkene

Spørsmålet som naturlig følger etter disse funnene er hvordan de evangeliske kirkene skal forholde seg til hindrene i identitetsspørsmålet. Ut i fra funnene og de studiene jeg har gjort har jeg noen forslag til fokus for de evangeliske kirkene i Skopje.

6.2.1 Bli mer synlig byen

En av utfordringene ser ut til å være at makedonere opplever de evangeliske kirkene som en trussel mot det kjente og det tradisjonelle. Her kan det virke som om trangen til å beskytte, for eksempel sine barn, mot dette blant annet dreier seg om en usikkerhet. Selv om de fleste sier at det å bytte trossamfunn vil bli sett på som et svik mot nasjonen er det få av dem som faktisk har blitt med i en evangelisk menighet som har et problem i forhold til identiteten som makedoner og de sier også at reaksjonene avtar etter en stund.²⁵⁶ De evangeliske menighetene vil kunne tjene på å bli mer synlig blant befolkningen, hvilket også gjelder blant albanere. Planer og strategier rundt dette vil kunne være et steg på den veien. Dette handler også om å inspirere de som allerede tilhører disse menighetene til å være med og gjøre de kjent. Ut ifra

²⁵⁵ Jf. kapittel 2.2.2

²⁵⁶ Jf. kapittel 4.4.3.1

samtalene kan det se ut som det her er en del å gå på da flere vegrer seg, ikke tørr eller snakker lite om at de er med i en slik menighet. Å skape en stolthet i det å tilhøre disse kirkene vil kunne være en nøkkel. I kapittelet om årsakene til at folk har blitt med i en evangelisk menighet er et av elementene at det har vært andre mennesker involvert i prosessen som har invitert de med seg. De som tilhører allerede vil dermed kunne være en del av løsningen.

6.2.2 Skape en sterk tilhørighet

I forlengelsen av forrige avsnitt vil en opplevelse av sterk tilhørighet kanskje være nødvendig for å både skape stolthet og for at de evangeliske menighetene kan erstatte en eventuell tapt tilhørighet et annet sted. Mønnesland viser at i land som Makedonia, hvor religion har blitt brukt som en del av nasjonsbyggingen, at religion er med og skaper tilhørighet. Dersom man da definerer seg "utenfor" vil man naturlig ønske å oppleve at man tilhører et annet sted. Austin-Bross har beskrevet konvertering som at du går fra noe til noe annet, og dette må forstås som mer enn på bare tanker, men også ny tilhørighet.²⁵⁷ Informant 10 beskriver opplevelsen av å tilhøre som viktig i sin prosess. I forhold til albanere kan dette synes særlig viktig da de er vant til å tenke som fellesskap, eksempelvis som en familie samlet.²⁵⁸ Generelt kan det se ut som kulturen foreløpig på Balkan i stor grad er preget av kollektivismen. Det kan tenkes at de evangeliske menighetene, som får mange av sine impulser fra den vestlige verden med en mer individualistisk tankegang, må være oppmerksomme på å reflektere rundt hvordan de skal forme en menighetsstruktur som er tilpasset kulturen i forhold til dette, da man ikke automatisk vil lykkes med å kopiere en struktur fra USA eller et annet vestlig land.

6.2.3 Rom for å være ortodoks og evangelisk på samme tid

I møte med makedonere og deres identitet tilknyttet den ortodokse kirke så er det flere måter de evangeliske menighetene kan tilnærme seg dette. En mulig måte er, slik som det er foreslått tidligere i oppgaven²⁵⁹, å åpne opp for at de som søker tilhørighet til fellesskapet kan få fortsette "å være ortodokse" selv om de har blitt med i en evangelisk menighet. Både tidligere forskning og funnene i denne oppgaven viser at det å være ortodoks i de fleste tilfeller handler mer om kultur enn tro. Dersom det å "være ortodoks" handler om å besøke den ortodokse kirke sammen med familie noen ganger i løpet av året, samt feire noen av de ortodokse høytidene, er det ikke sikkert dette vil stå i en opposisjon til hva tilhørighet til en

²⁵⁷ Jf. kapittel 2.3.1

²⁵⁸ Jf. kapittel 4.4.3.2

²⁵⁹ Jf. kapittel 5.3.1

evangelisk menighet innebærer. Å bruke energi på at det må skje et brudd med den ortodokse kirke er kanskje ikke nødvendig, da det kan tenkes at det ene ikke må utelukke det andre. Kanskje vil en mer åpen holdning i forhold til dette åpne opp for at familiene til de som konverterer stiller seg mer positive, og også blir mer positive til å bli med selv da det ikke krever at de gir avkall på noe som er veldig viktig i deres makedonske identitet. På sikt vil det likevel tenkes at en naturlig prosess for den enkelte er at man selv i større grad skiller seg fra den ortodokse kirke. Forskjellen blir likevel at med denne tilnærmingen er ikke dette noe som er påkrevd eller forventet. Dette er et tema for videre samtale og valg av terminologi i ledelsene i de ulike evangeliske kirkene.

Når det gjelder tilnærmingen til albanere vil det kanskje være noe mer problematisk å se for seg en lik type terminologi, at man kan være muslim *og* evangelisk kristen? Dersom man ser at muslim i all hovedsak er en etikett vil i alle fall samtalen rundt dette være av interesse.²⁶⁰

6.2.4 Kulturvalg og sosiale agenter

Dersom de evangeliske menighetene mener alvor med at de ønsker flerkulturelle fellesskap kan det tenkes at de vil være nyttig å gjøre noen valg i forhold til kultur og uttrykk slik som det er drøftet i kapittel 5.4.1. Å finne det i kulturen som er felles for folkeslagene på Balkan vil være en mulig start. Samtidig vil de evangeliske menighetene ha anledning til å skape noe unikt og eget, og man må her finne løsninger alt ettersom hvilken profil man ønsker på arbeidet. En mulighet, slik det er presentert i 2.3.1, er også å knytte seg til en mer transnasjonal modell, hvor tilhørigheten plasseres utover det lokale.

Et spørsmål for framtiden er om de evangeliske kirkene kan bli et sted som forener og forsoner makedonere og albanere, og som i så måte skiller seg fra det samfunnet i Skopje vi kjenner til per i dag. Fra et teologisk perspektiv kan menighetene i følge Volf knytte sin optimisme til enkeltmennesker som kan bli sosiale agenter som kan forandre samfunnet etter at de først har blitt forandret selv.²⁶¹ Volf er opptatt av at lojaliteten til Gud må komme før lojaliteten til kultur, og at man gjennom dette blir i stand til å gjøre rom for andre. Fokus på dette i forkynnelse, samt en tro til Gud på at sinn kan fornyes²⁶² slik som pastorene har påpekt, vil kunne lede i denne retningen.

²⁶⁰ På verdensbasis er dette en samtale/diskusjon som skjer i flere fora, om man kan være Jesustroende og muslim, som vi blant annet kan se her: Christianity Today "Muslim Followers of Jesus?"; tilgjengelig på <http://www.christianitytoday.com/ct/2009/december/index.html?paging=off>; besøkt 13. mai 2014.

²⁶¹ Jf. kapittel 2.4.1

²⁶² Jf. Rom 12,1-2 *Bibelen: Den Hellige Skrift : Det Gamle Og Det Nye Testamentet*, ([Oslo]: Bibelselskapet, 2011).

6.3 Videre forskning

I kapittel 1 viste jeg til at det er gjort lite forskning rundt det som har vært hovedspørsmålet for denne oppgaven, noe som viser at det er behov for mer forskning på feltet. I det jeg har presentert som veien videre for de evangeliske kirkene i Skopje vil det derfor være viktig med mer forskning, da mine resultat i denne sammenheng står noe alene. I tillegg bør det nevnes at en masteroppgave heller ikke har et omfang som er stort nok for å gjøre et virkelig dypdykk i denne problematikken, og jeg har selv i løpet av prosessen sett mange områder det hadde vært spennende å utforske nærmere og grupper med mennesker det hadde vært interessant å snakke med. Utover det som er nevnt i forrige avsnitt, 6.2, tenker jeg det kan være interessant for videre forskning å se nærmere på mulighetene for å skape en identitet som går utover etnisitet, og her også se på om globalisering kan spille en rolle i dette. Fra et slikt perspektiv vil en mulig vinkling være om det finnes *muligheter* i identitetsspørsmålet som i større grad vil åpne opp for de evangeliske kirkene blant befolkningen. Når det gjelder det nevnte potensial som de evangeliske menighetene har for å skape en felles identitet på tvers av etnisitet er dette en studie det hadde vært spennende å gjøre over tid. Det er mulig en slik type forskning må spenne seg over flere generasjoner da vi har sett at identitet er noe som både skapes kontinuerlig og holder seg over tid.²⁶³ Derfor vil det også kreve en bevissthet og langsiktig tenkning fra menighetenes side om man skal få svar på om dette lar seg gjøre. Det vil også være spennende å se om dette kan bidra som en faktor til forsoning mellom makedonere og albanere.

I oppgaven har jeg nevnt at det kan se ut som det er andre hinder enn den nasjonale identiteten som hindrer albanere i Makedonia for å bli med i en evangelisk menighet. Hva disse hindrene er vil være interessant for videre forskning. Forskjellene blant de eldre og yngre i befolkningen vil her være relevant å se nærmere på, og da hvordan man best kan tilnærme seg hele familier.

Jeg håper denne oppgaven kan inspirere til interesse og et fokus på feltet for flere aktører i Makedonia, og avslutter med et perspektiv på tematikken fra Miroslav Volf: "It may not be too much to claim that the future of our world will depend on how we deal with identity and difference. The issue is urgent."²⁶⁴

²⁶³ Jf. kapittel 2.1.1

²⁶⁴ Volf, *Exclusion and Embrace: A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*, 20.

PRIMÆRKILDER

GRUPPE A12. 2013. Intervju/samtale av Solveig Hegdal og tolk. Skopje, 14. mars

INFORMANT 1. 2012. Intervju av Solveig Hegdal. Skopje, 7. november

INFORMANT 2. 2012. Intervju av Solveig Hegdal. Skopje, 7. november

INFORMANT 3. 2012. Intervju av Solveig Hegdal. Skopje, 8. november

INFORMANT 4. 2012. Intervju av Solveig Hegdal. Skopje, 8. november

INFORMANT 5. 2012. Intervju av Solveig Hegdal. Skopje, 9. november

INFORMANT 6. 2012. Intervju av Solveig Hegdal. Skopje, 9. november

INFORMANT 7. 2012. Intervju av Solveig Hegdal. Skopje, 12. november

INFORMANT 8. 2012. Intervju av Solveig Hegdal. Skopje, 14. november

INFORMANT 9. 2012. Intervju av Solveig Hegdal. Skopje, 15. november

INFORMANT 10. 2012. Intervju av Solveig Hegdal. Skopje, 15. november

INFORMANT 11. 2013. Intervju av Solveig Hegdal og tolk. Skopje, 12. mars

INFORMANT 13. 2013. Intervju av Solveig Hegdal. Skopje, 13. mars

INFORMANT 14. 2013. Intervju av Solveig Hegdal. Skopje, 15. mars

LITTERATUR

- The Boris Trajkovski International Foundation. "About Boris Trajkovski, Biography".
Tilgjengelig på
<http://www.boristrajkovski.org/en/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=13>.
Besøkt 10. april 2014.
- Barth, Fredrik. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Oslo: Universitetsforlaget, 1969.
- Bibelen: Den Hellige Skrift : Det Gamle Og Det Nye Testamentet*. [Oslo]: Bibelselskapet, 2011.
- Buckser, Andrew, og Stephen D. Glazier. *The Anthropology of Religious Conversion*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2003.
- Cacanoska, Ruzica. "The Emergence and Development of Protestantism in Macedonia." *Religion, State & Society* 29 (2001): 115-119.
- Calhoun, Craig. *Nationalism*. Buckingham: Open University Press, 1997.
- Christianity Today. "Muslim Followers of Jesus?". Tilgjengelig på
<http://www.christianitytoday.com/ct/2009/december/index.html?paging=off>. Besøkt 13. mai 2014.
- Davie, Grace. *The Sociology of Religion*. Los Angeles: Sage, 2007.
- Detrez, Raymond. "Religion and Nationhood in the Balkans." *ISIM Newsletter* 5 (2000): 26.
- Doja, Albert. "Instrumental Borders of Gender and Religious Conversion in the Balkans." *Religion, State & Society* 36 (2008): 55-63.
- Drønen, Tomas S. "Anthropological Historical Research in Africa: How Do We Ask?". *History in Africa* 33 (2006): 137-153.

- Endresen, Cecilie. *Is the Albanian's Religion Really "Albanianism"? : Religion and Nation According to Muslim and Christian Leaders in Albania*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2012.
- Engström, Jenny. "Multi-Ethnicity or Bi-Nationalism? The Framework Agreement and the Future of the Macedonian State." *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* (2002): 2-21.
- Fox, Leonard, Leke Dukagjinit, og Shtjefen Gjecov. *Kanuni I Leke Dukagjinit*. New York: Gjonlekaj Publishing Co., 1989.
- Furseth, Inger, og Pål Repstad. *Innføring I Religionssosiologi*. Oslo: Universitetsforl., 2003.
- Hammersley, Martyn, og Paul Atkinson. *Feltmetodikk, Grunlaget for Feltarbeid Og Feltforskning*. 6. opplag ed. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 2010. 1983.
- Hawkesworth, Celia, Muriel Heppell, og Harry Norris. *Religious Quest and National Identity in the Balkans*. Basingstoke: Palgrave, 2001.
- Kay, William K., og Anne E. Dyer. *European Pentecostalism*. Leiden: Brill, 2011.
- Korsnes, Olav, Heine Andersen, og Thomas Brante. *Sosiologisk Leksikon*. Oslo: Universitetsforl., 1997.
- Kvale, Steinar, Svend Brinkmann, Tone Margaret Anderssen, og Johan f Rygge. *Det Kvalitative Forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk, 2009.
- Globalis. "Makedonia". Tilgjengelig på <http://www.globalis.no/Land/Makedonia>. Besøkt 1. mai 2014.
- McGuire, Meredith B. *Religion: The Social Context*. Belmont, Calif.: Wadsworth Thomson Learning, 2002.
- Mojzes, Paul. "How Interreligious Dialogue Can Contribute to a Brighter Future for Macedonia." *Journal of Ecumenical Studies* 39 (2002): 3-6.
- . "Into the Inferno? Rage and Fear in Macedonia." *Christian Century* 118 (2001): 14-18.

Store norske leksikon. "Jugoslavias Historie". Tilgjengelig på http://snl.no/Jugoslavias_historie. Besøkt 1. mai 2014.

Store norske Leksikon. "Makedonias Historie". Tilgjengelig på http://snl.no/Makedonias_historie. Besøkt 7. april 2014.

Mønnesland, Svein. *National Symbols in Multinational States: The Yugoslav Case*. Oslo: Sypress forl., 2013.

Najčevska, Mirjana, Emilija Simoska, og Nataša Gaber. *Izvorite I Faktorite Na Međuetničkata (Ne)Tolerancija Vo Procesot Na Obrazovanieto* [Factors of Interethnic (in)Tolerance in the Process of Education]. Skopje: Institute for Sociological, Political and Legal Research, 2000.

Norris, David A. *In the Wake of the Balkan Myth: Questions of Identity and Modernity*. Basingstoke: Macmillan, 1999.

Rambo, Lewis R. *Understanding Religious Conversion*. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1993.

Simoska, Emilija. "Macedonia: A View on the Interethnic Relations." *Journal of International Affairs* June - Aug 1997 (1997).

Volf, Miroslav. *Exclusion and Embrace: A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*. Nashville, Tenn.: Abingdon Press, 1996.

Webster, Noah McKechnie Jean L. *Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language, Unabridged : Based Upon the Broad Foundations Laid Down by Noah Webster* [in English]. [Cleveland]: Collins+World, 1977.

VEDLEGG 1: INFORMASJONSSKRIV

Request for interview on a Master Thesis

I am a student in Master of Global Studies at MHS, School of Mission and Theology, and I am now working on my master thesis. The theme of the thesis is religion and identity in the Balkans, and I will examine the thoughts and attitude of different ethnic groups in the society of Skopje, Macedonia. I am interested in finding out how religion defines the identity of the people, and the people's attitude towards different religions and beliefs, and also the question of changing religion.

To figure this out, I want to interview 10-15 people from Skopje. The questions will be about identity, religion, attitude to other religions or church denomination and also ethnic groups, conversions and the daily life in the Balkans, Macedonia.

I will use an audio recorder and take notes while we talk. The interview will take about an hour and we will agree on time and place.

It is voluntary to join and you have the option to withdraw at any time along the way, no need to explain this further. If you withdraw, any data collected about you will be deleted.

The information will be kept confidential and no individuals will be recognized in the final thesis. The information will be anonymous and recordings are deleted when the theses has been approved (end of 2014).

If you would like to participate in the interview, it will be nice if you sign the attached consent form and give it to me.

If you have any questions please call me at 0047 41 23 91 61 / 00389 767 04 528, or send an e-mail to solveig.rundberg@gmail.com. You can also contact my supervisor Kari Storstein Haug at the School of Mission and Theology at the telephone number 0047 51 51 62 30.

The study is reported to the Data Protection Official for Research (NSD).

If you are willing to participate in the survey, I ask that you sign the attached consent form and return it to me. If you have any questions regarding this request, or want to be informed about the survey results when they are available, please feel free to contact me at my e-mail address.

Sincerely
Solveig Selle Rundberg²⁶⁵,
Master Student of Global Studies, MHS, School of Mission and Theology

Consent form:

I have received written information and I am willing to participate in the study.

Signature Telephone

²⁶⁵ Jeg har i løpet av forskningen giftet meg og byttet navn til Solveig Hegdal.

VEDLEGG 2: INTERVJUGUIDE

Vedlegg 2.1: Intervjuguide – “vanlige” makedonere

1. What does it mean to be a Macedonian? How does this identity express itself?

- Can you give some characteristics? / What will you say characterise a Macedonian?
- What is important to Macedonians?
- Is it possible for you to see that a person is Macedonian in the way she or he acts?
- Are there any values you will highlight as really important?
- Do you think this is a common sense/perception among Macedonians?
 - Will there be a difference in what old and young people think about this?
- Is this a topic you use to talk about home?
- What do you learn in school about your people?
- What do you think is the difference between Macedonians and Albanians?
- How are you feeling about your relationship to religion?

2. Can you describe your own identity and what is important to you?

- How is the identity important to you?
- What are the things that really matter to you?
- Are there any situations you specially think and act out of your identity?
- *When* do you think of what it is to be a Macedonian?

3. How do you relate to people with a different identity than yourself? (Ethnic group, religion, denomination...)

- What do you think about Albanians?
 - Why?
- How do you relate to Albanians?
- Does religion play any role in this relationship?
- If the Albanians were Christians would you then have thought different about it?
- How are your relations to Albanians here in Skopje?
- Could you describe how your childhood and days at school was together with the Albanians?
- Can you give examples on Macedonians and Albanians working together?
- (Why are the relations complicated?)
- How do you relate to people with a different religion?
- How will you describe the situation at the Balkans, and specially here in Skopje, between the different ethnic groups?

4. If a Macedonian you know changes faith (Church) /religion, how will you react to that? Have you experienced that?

(If no – how do you think you will react to that? If yes – how did you react?)

Will it get any consequences within the family and among friends if one changes faith/religion?

- Will you have any problem with a friend changing religion?
- How important is faith/religion in your relations to other people?
- Will you react the same way if the same happened to an Albanian?

5. (You and your religion)

- What does it mean to you to be a member of the Orthodox Church?

In your opinion: What does it mean to be a Christian?

- What means the most to you in your faith?
- What will you describe as the most central/important elements in your faith?
- Who is Jesus?
- In which ways do you think a Christian faith will be visible in a person's life?
- Do you think there are any connections between ethnicity and Christianity?
- Does it exist different types of Christianity?

6. Is the faith/religion an important part of everyday life? Does it impact the way of thinking and acting? How?

- How is religion practised here in Skopje?
 - Can you describe both Macedonians and Albanians religiosity?
- During the week – which parts of daily life are related to religion?

7. Is it possible to be a believer in Christ and an Albanian?

- Why? / Why not?

8. What do you think about Macedonians (or Albanians) who belong to an evangelical/protestant church?

- How will you describe people who belong to a church like that?
- Do you know any stories about people who belong to such kind of a church?
- Do you have relations to people belonging to that kind of a church?

9. I know there are some churches here in Skopje that are protestant/evangelical churches – have you heard about them?

- Do you know anything about them?
- If I asked you to describe an evangelical church – what will you say then?
- What do you think is the difference between an orthodox church and an evangelical/protestant church?
- Will you say that people belonging to a church like that are Christians?
 - Are you a part of the same religion?
 - Why? / Why not?

10. How important is your family and your tradition to your own religion and way of life?

- About those things, what have you talked about with your parents?
- How important are your parents' and family's opinions about religion and religious practice to you?
- Will you say that your values, thinking and meanings are influenced by your family and tradition? (Can you give any examples?)
- Does this have any impact on how you think about Albanians?
- How will your family react if you choose differently than them?

11. Could you share faith with an Albanian?

→ Could you also be part of the same fellowship?

- Why? / Why not?
- Will there be any challenges by doing that?
- What are your experiences with Macedonians and Albanians being part of the same fellowship?

Vedlegg 2.2: Intervjuguide – evangeliske makedonere

To make sure: Do you belong to an evangelical/protestant church?

Have you been part of that your whole life?

What about your family – do they belong to the same church?

1. What does it mean to be a Macedonian?

- Can you give some characteristics? / What will you say characterises a Macedonian?
- What is important to Macedonians?
- Is it possible for you to see that a person is Macedonian in the way she or he acts?
- Are there any values you will highlight as really important?
- Do you think this is a common sense/perception among Macedonians?
 - Will there be a difference in what old and young people think about this?
- Is this a topic you use to talk about at home?
- What do you learn in school about your people?
- What do you think is the difference between Macedonians and Albanians?
- How are you feeling about your relationship to religion?

2. Can you describe your own identity and what is important to you?

- How is the identity important to you?
- What are the things that really matter to you?
- Has something changed after you became evangelical?
- Are there any situations you specially think and act out of your identity?
- *When* do you think of what it is to be a Macedonian?

3. How do you relate to people with a different identity than yourself? (Ethnic group, religion...)

- How do you relate to Macedonians that are Orthodox? Do you feel differently or the same?
 - Why? / Why not?
- What do you think about Albanians? Why?
- How do you relate to Albanians?
- How are your relations to Albanians here in Skopje?
- Could you describe how your childhood and days at school was together with the Albanians?
- Can you give examples on Macedonians and Albanians working together?
- How do you relate to people with a different religion?
- How will you describe the situation at the Balkans, and specially here in Skopje, between the different ethnic groups?

4. Conversion

- Before you became protestant – if a Macedonian you know changes faith/religion, how will you react to that?
- Have you experienced that?
- How did people react to you?
- Will it get any consequences within the family and among friends if you change religion, faith or church?
- Did you change together with your family or alone?
- Do you think people will react the same way if the same happened to an Albanian?
- Will you have any problem with a friend changing religion?
- How important is faith/religion in your relations to other people?

5. You and your religion

- Why did you choose to become a protestant?
- How did it happen that you became a part of your church? Why?

In your opinion: What does it mean to be a Christian?

- What means the most to you in your faith?
- What will you describe as the most central/important elements in your faith?
- Who is Jesus?
- In which ways will a Christian faith be visible in a person's life?
- What will you say are the differences between orthodox Christians and protestants/evangelical Christians? Do both groups have the same faith?
- In your thinking: Is there a reason to get orthodox Macedonians to join your church?
 - Why? / Why not?
- Do you, as a church, try to reach out to people in this city with your belief?
 - Why? / Why not?

6. Is the faith/religion an important part of everyday life?

- Does it impact the way of thinking and acting? In which way?
- How is religion practised here in Skopje?
 - Can you describe both Macedonians and Albanians religiosity?
- During the week – which parts of daily life are related to religion?

7. Is it possible to be a believer in Christ and an Albanian?

- Why? / Why not?

Is it possible to be a believer in Christ and an Orthodox?

- Why? / Why not?

Have you experienced any conflicts by being an evangelical and a Macedonian?

8. Before: What did you think about Macedonians belonging to an evangelical church?

- Before: How would you describe people who belonged to a church like that?

9. Evangelical churches

- Has your attitude changed after you joined yourself?
- What did others think when you joined?
- Do you get any comments on your belonging to this church?
- Can you say something about what do your church believe in?
- Could you describe an evangelical/protestant church?
- What do you think is the difference between an orthodox church and an evangelical/protestant church?
- Will you say that people belonging to an orthodox church are Christians?
 - Are you a part of the same religion? Why? / Why not?
- What do you think about people who are orthodox Christians?
- How important is your new faith to you?

10. How important will your family and your tradition be to your own thinking, religion and way of life?

- About those things, what have you talked about with your parents?
- How important are your parents' and family's opinions about religion and religious practice to you?
- Will you say that your values, thinking and meanings are influenced by your family and tradition? (Can you give any examples?)
- Does this have any impact on how you think about Albanians?
- How will your family react if you choose differently than them?
 - Have you experienced that?

11. Could you share faith with an Albanian?

→ **Could you also be part of the same fellowship?**

- Why? / Why not?
- Will there be any challenges by doing that?
- What are your experiences with Macedonians and Albanians being part of the same fellowship?

Vedlegg 2.3: Intervjuguide – “vanlige” albanere

1. What does it mean to be Albanian? How does this identity express itself?

- What will you say characterises an Albanian?
- What is important to Albanians?
- Is it possible for you to see that a person is Albanian in the way she or he acts?
- Are there any values you will highlight as really important?
- Do you think this is a common sense/perception among Albanians?
 - Will there be a difference in what old and young people think about this?
- Do you think there is a difference between you Albanians living here in Skopje, and those living in Albania?
- In which way do Albanians in Macedonia relate to Albanians in other parts of Balkan?
- Is this a topic you use to talk about home?
- What do you learn in school about your people?
- What do you think is the difference between Macedonians and Albanians?
- How are you feeling about your relationship to religion?

2. Can you describe your own identity and what is important to you?

- How is the identity important to you?
- What are the things that really matter to you?
- Are there any situations you will specially think and act out of your identity?
- *When* do you think of what it is to be an Albanian?
- Would that be different if you were living in Albania?
- Do you look upon Macedonia as your own country?
 - Why? / Why not?
- Are there any challenges about living here as an Albanian?

3. How do you relate to people with a different identity than yourself? (Ethnic group, religion...)

- What do you think about Macedonians? Why?
- How do you relate to Macedonians?
- Does religion play any role in this relationship?
- How are your relations to Macedonians here in Skopje?
- Could you describe how your childhood and days at school was together with the Macedonians?
- Can you give examples on Macedonians and Albanians working together?
- How do you relate to people with a different religion?
Does religion matter in your friendships with people?
- How will you describe the situation at the Balkans, and specially here in Skopje, between the different ethnic groups?

4. If an Albanian you know changes faith/religion, how will you react to that?

- Have you experienced that?
 - If no - how do you think you will react to that? If yes – how did you react?
- Will it get any consequences within the family and among friends if one changes faith/religion?
- Will you have any problem with a friend or family member changing religion?
- How important is faith/religion in your relations to other people?
- Will you react the same way if the same happened to a Macedonian?

5. You and your religion

- Do you consider yourself as a Muslim?
- What does it mean to you to be a Muslim – from your point of view?
- What are the central elements in Islam?
- In which way will this faith be visible in a person's life?

Out of your view: What does it mean to be a Christian?

- What will you say are the central elements in the Christian faith?
- Who is Jesus?
- In which ways will a Christian faith be visible in a person's life?
- Do you think there are any connections between ethnicity and Christianity?

6. Is the faith/religion an important part of everyday life? Does it impact the way of thinking and acting? How?

- How is religion practised here in Skopje?
 - Can you describe both Macedonians and Albanians religiosity?
- During the week – which parts of daily life are related to religion?

7. Is it possible to be a believer in Christ and an Albanian?

- Will there be any conflicts if an Albanian converts to Christianity?
- Why? / Why not?

8. What do you think about Albanians who belong to an evangelical/protestant church?

- How will you describe people who belong to a church like that?
- Do you know any stories about people who belong to such kind of church?
- Do you have relations to people belonging to that kind of church?

9. I know there are some churches here in Skopje that are protestant/evangelical churches – have you heard about them?

- Do you know anything about them?

- If I asked you to describe an evangelical church – what will you say then?
- What do you think is the difference between an orthodox church and an evangelical/protestant church?

10. How important will your family and your tradition be to your own thinking, religion and way of life?

- About those things, what have you talked about with your parents?
- How important is your parents and family opinions about religion and religious practice to you?
- Will you say that your values, thinking and meanings are influenced by your family and tradition? (Can you give any examples?)
- Does this have any impact on how you think about Macedonians?
- How will your family react if you choose differently than them?

11. Could you share faith with a Macedonian?

→ **Could you also be part of the same fellowship?**

- Why? / Why not?
- Will there be any challenges by doing that?
- What are your experiences with Macedonians and Albanians being part of the same fellowship?

Vedlegg 2.4: Intervjuguide – evangeliske albanere

To be sure: Do you belong to an evangelical/protestant church?

Have you been part of that your whole life?

What about your family – do they belong to the same church?

1. What does it mean to be an Albanian? How does this identity express itself?

- What will you say characterise an Albanian?
- What is important to Albanians?
- Is it possible for you to see that a person is Albanian in the way she or he acts?
- Are there any values you will highlight as really important?
- Do you think this is a common sense/perception among Albanians?
 - Will there be a difference in what old and young people think about this?
- Do you think there is a difference between you Albanians living here in Skopje, and those living in Albania?
- In which way do Albanians in Macedonia relate to Albanians in other parts of Balkan?
- Is this a topic you use to talk about home?
- What do you learn in school about your people?
- What do you think is the difference between Macedonians and Albanians?
- How are you feeling about your relationship to religion?

2. Can you describe your own identity and what is important to you?

- How is the identity important to you?
- What are the things that really matter to you?
- Has something changed after you became evangelical?
- Are there any situations will you specially think and act out of your identity?
- *When* do you think of what it is to be an Albanian?
- Would that be different if you were living in Albania?
- Do you look upon Macedonia as your own country?
 - Why? / Why not?
- Are there any challenges about living here as an Albanian?

3. How do you relate to people with a different identity than yourself? (Ethnic group, religion...)

- What do you think about Macedonians? Why?
- How do you relate to Macedonians?
- Does religion play some role in this relationship?
- How are your relations to Macedonians here in Skopje?
- Could you describe how your childhood and days at school was together with the Macedonians?
- Can you give examples on Macedonians and Albanians working together?
- Why are the relations complicated?
- How do you relate to people with a different religion?

- Does religion matter in your friendships with people?
- How will you describe the situation at the Balkans, and specially here in Skopje, between the different ethnic groups?

4. Conversion

- Before you became evangelical/protestant – if an Albanian you know changes faith/religion, how will you react to that?
- Have you experienced that?
- How did you react?
- How did people react to you?
- Will it get any consequences within the family and among friends if one changes faith/religion?
- Do you think people will react the same way if the same happened to a Macedonian?
- Will you have any problem with a friend changing religion?
- How important is faith/religion in your relations to other people?

5. You and your religion

- Why did you choose to become a protestant/evangelical Christian?
- How did it happen that you became a part of your church? Why?

In your opinion: What does it mean to be a Christian?

- What means the most to you in your faith?
- What will you describe as the most central/important elements in your faith?
- Who is Jesus?
- In which ways will a Christian faith be visible in a person's life?
- Will there be a cultural difference depending on which group of people you belong to?
- What will you say are the differences between orthodox Christians and protestants/evangelical Christians? Do both groups have the same faith?
- What does it mean to you to be a Muslim – from your point of view?
- What are the central elements in Islam?
- In which way will this faith be visible in a person's life?

6. Is the faith/religion an important part of everyday life?

- Does it impact the way of thinking and acting? In which way?
- How is religion practised here in Skopje?
 - Can you describe both Macedonians and Albanians religiosity?
- During the week – which parts of daily life are related to religion?

7. Have you experienced any conflicts by being a believer in Christ and an Albanian?

- Will there be people telling you that you are not an Albanian anymore?
- Do you see any issues by being a Christian and an Albanian at the same time?

- Can you belong to an evangelical church as an Albanian?

8. Before: What did you think about Albanians belonging to an evangelical church?

- Before: How would you describe people who belonged to a church like that?

(9. What is your relation to evangelical churches? What do you know about them?)

- Has your attitude changed after you joined yourself?
- What did others think when you joined?
- Do you get any comments on your belonging to this church? (Example?)
- Can you say something about what do your church believe in?
- Could you describe an evangelical/protestant church?
- What do you think is the difference between an orthodox church and an evangelical/protestant church?
- Will you say that people belonging to an orthodox church are Christians?
 - Are you a part of the same religion? Why? / Why not?
- What do you think about people who are Muslims?
- How important is your new faith to you?

10. How important will your family and your tradition be to your own thinking, religion and way of life?

- About those things, what have you talked about with your parents?
- How important are your parents' and family's opinions about religion and religious practice to you?
- Will you say that your values, thinking and meanings are influenced by your family and tradition? (Can you give any examples?)
- Does this have any impact on how you think about Macedonians?
- How will your family react if you choose different then them?
 - Have you experienced that?

11. Could you share faith with a Macedonian?

→ Could you also be part of the same fellowship?

- Why? / Why not?
- Will there be any challenges by doing that?
- What are your experiences with Macedonians and Albanians being part of the same fellowship?

Vedlegg 2.5: Intervjuguide – pastorer/ledere

Are you pastoring an evangelical church?

Have you been part of that your whole life?

What about your family – do they belong to the same church?

About the church: When did this/your church start? How many members?

1. What does it mean to be a Macedonian? How does this identity express itself?

- Can you give some characteristics? / What will you say characterises a Macedonian?
- What is important to Macedonians?
- Is it possible for you to see that a person is Macedonian in the way she or he acts?
- Are there any values you will highlight as really important?
- Do you think this is a common sense/perception among Macedonians?
 - Will there be a difference in what old and young people think about this?
- Is this a topic you use to talk about home?
- What do you learn in school about your people?
- What do you think is the difference between Macedonians and Albanians?
- How are you feeling about your relationship to religion?

2. Can you describe your own identity and what is important to you?

- How is the identity important to you?
- What are the things that really matter to you?
- Has something changed after you became evangelical?
- Are there any situations you specially think and act out of your identity?
- *When* do you think of what it is to be a Macedonian?

3. How do you relate to people with a different identity than yourself? (Ethnic group, religion...)

- How do you relate to Macedonians that are orthodox Christians? Do you feel differently or the same?
 - Why? / Why not?
 - How do *your church* relate to them?
- What do you think about Albanians? Why?
- How do you relate to Albanians?
 - How do *your church* relate to them?
- How are your relations to Albanians here in Skopje?
- Could you describe how your childhood and days at school was together with the Albanians?
- Can you give examples on Macedonians and Albanians working together?
- (Why are the relations complicated?)
- How do you relate to people with a different religion?
- How will you describe the situation at the Balkans, and specially here in Skopje, between the different ethnic groups?

4. Conversion

- Before you became protestant/evangelical - if a Macedonian you know changes faith/religion, how will you react to that?
- Have you experienced that?
- How did people react to you?
- Have you other examples from your church that can describe this?
- Will it get any consequences within the family and among friends when people change religion, faith or church?
- As a church – what’s the process when a new person wants to become a part of it?
 - What do you think is important for this person?
- Do you think people will react the same way if the same happened to an Albanian?
- Will you have any problem with a friend changing religion?
- How important is faith/religion in relationship between people?

5. In your opinion: What does it mean to be a Christian?

- What means the most to you in your faith?
- What will you describe as the most central/important elements in your faith?
- Who is Jesus?
- In which ways will a Christian faith be visible in a person’s life?
- What will you say are the differences between orthodox Christians and protestants/evangelical Christians? Do both groups have the same faith?
- In your thinking: Is there a reason to get orthodox Macedonians to join your church?
 - Why? / Why not?

Do you, as a church, try to reach out to people in this city with your belief?

- Why? / Why not?

6. Is the faith/religion an important part of everyday life? Does it impact the way of thinking and acting? How?

- How is religion practised here in Skopje?
 - Can you describe both Macedonians and Albanians religiosity?
- During the week – which parts of daily life are related to religion?

7. Is it possible to be a believer in Christ and an Albanian?

- Why? / Why not?

Is it possible to be a believer in Christ and an Orthodox?

- Why? / Why not?

Have you experienced any conflicts by being a protestant/evangelical and a Macedonian?

8. What do you think are the general thoughts among people in Macedonia about people belonging to a protestant/evangelical church?

- Do you have any explanations why it is like this?
- Do you and your members get any comments on your belonging to this church? (Example?)

9. Evangelical churches

- Can you say something about what do your church believe in?
- Could you describe an evangelical/protestant church?
- In your opinion: what is the difference between an orthodox church and an evangelical/protestant church?
- Will you say that people belonging to an orthodox church are Christians?
 - Are you a part of the same religion? Why? / Why not?
- What do you think about people who are orthodox?
- Will you say that your church has a goal reaching out to new people?
 - Why? / Why not?
 - If yes – how will you reach out to them?
- Do you think you are succeeding in reaching out to new people?
 - Why? / Why not?
- What do you think is important if Macedonians and Albanians should join your church?

10. How important will family and tradition be to a person's own thinking, religion and way of life?

- How important is parents and family opinions about religion and religious practice to people?
- Will you say that values, thinking and meanings are influenced by families and tradition? (Can you give any examples?)
- Does this have any impact on how people think about Albanians?
- How will a family react if a member choose different then them?
Have you experienced that?

11. Could you share faith with an Albanian?

→ Could you also be part of the same fellowship?

- Why? / Why not?
- Will there be any challenges by doing that?
- What are your experiences with Macedonians and Albanians being part of the same fellowship?
- What about your church?

